M. DIACIUC-DASCALESCU

Răscoala Iobagilor de la Bobîlna

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ

RĂSCOALA IÔBAGILOR DE LA BOBÎLNA

M. DIACIUC-DĂSCĂLESCU

RĂSCOALA IOBAGILOR DE LA BOBÎLNA

EDITURA ŞTIINŢIFICĂ
Bucureşti, 1957

Nota edituriii:

Trimiterile la notele autorului lucrării se fac prin asteriscuri iar cele la notele editurii, prin cifre arabe.

INTRODUCERE LA:
M. DIACIUC-DĂSCĂLESCU, RĂSCOALA IOBAGILOR DE LA BOBÎLNA

Apariția unei *a doua* ediții a lucrării lui M. D. Dăscălescu despre răscoala de la Bobîlna din 1437 va surprinde, poate, nu numai mase largi de cititori care nu cunosc să fi apărut *prima* ediție a lucrării, dar și pe mulți dintre cei ce se preocupă, în mod obișnuit, de literatura istoriografică, întrucît și pentru mulți din aceștia, autorul, ca și prima ediție, le-au rămas complet sau aproape complet, necunoscute. Aceasta nu este de mirare, întrucît autorul însuși se sustrăgea oricărei publicități în jurul său, iar din tirajul apărut cu multă cazną și cu multe cheltuieli, în 1937, într-o mică tipografie din Piatra Neamț, cea mai mare parte nu a ajuns în mîinile cititorilor, ci în beciurile Siguranței generale de unde, după toate probabilitățile, a fost trimis la foc. De aceea, reeditarea lucrării lui M. D. Dăscălescu cere neapărat o scurtă introducere, în care să se vorbească despre *autorul* acestei lucrări, despre *condițiunile* în care el a cercetat, a scris și a publicat acest studiu de mare valoare științifică cu privire la luptele țărănimii ardelene de acum 520 de ani.

În prefața acestei lucrări, scrisă în 1937, M. D. Dăscălescu atrăgea atenția cititorilor că împrejurările obiective și subiective i-au îngreunat și stînjenit destul de mult pînă și folosirea unor izvoare de cercetare existente. Care au fost însă aceste împrejurări nefavorabile nu a spus și nici nu putea să insiste asupra lor. Aceasta, dintr-un motiv foarte simplu. M. D. Dăscălescu era membru al Partidului Comunist Romîn aflat în ilegalitate, activist al partidului, unul din mulții anonimi care au dus o luptă de zi cu zi împotriva regimului burghezo-moșieresc și a fascismului, pentru eliberarea poporului muncitor de sub orice exploatare și asuprire, pen-

tru democrație și socialism și care, în condițiile teroarei burgheze, au stat în umbră, necunoscuți poporului căruia și-au dedicat întreaga lor putere de muncă, întreaga lor viață.

Despre M. D. Dăscălescu se știu foarte puține date biografice. Era fecior de țăran sărac. A învățat carte păzind oile, ca cioban. Intrat în mișcarea revoluționară, și-a însușit, învățînd perseverent zi și noapte, largi cunoștințe de cultură generală și o temeinică cunoaștere a marxism-leninismului. Încă din anii 1932—1934, în scurtele perioade pe care activitatea de partid i-le permitea, și în măsura în care condițiile de conspirație îi dădeau posibilitate, stătea ore și zile întregi în bibliotecile publice din Capitală și, mai ales, în biblioteca Academiei. Aci, Dăscălescu studia istorie, economie, filozofie. Citea cu pasiune studii și documente despre problema țărănească, despre mișcările revoluționare ale țărănimii de-a lungul secolelor, despre trecutul de luptă pentru libertate națională și socială a poporului romîn. La „întîlniri" și la ședințe conspirative venea de multe ori direct de la bibliotecă, cu buzunarele pline de statistici și tabele economice, de note și reproduceri din textele cronicarilor, din Bălcescu și Xenopol, din reviste și cărți, din culegeri de documente și manuscrise.

Autodidact, ajunsese un adevărat om de știință.

A vrut să scrie, la un moment dat, o lucrare în care să dezvolte unele teze ale Congresului al V-lea al Partidului Comunist Romîn cu privire la caracterul și forțele motrice ale revoluției la noi în țară, să ducă mai departe critica făcută de Timov, teoriei gheriste a neoiobăgiei. Munca ilegală, desele deplasări în țară în cadrul activității de partid, datoria de a se sustrage permanent urmăririi agenților de Siguranță, nu i-au permis să strîngă materialul documentar; pe de altă parte, nu vedea posibilitatea apariției legale a cărții în împrejurările specifice ale teroarei burgheze de după marile lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din februarie 1933.

În 1936, publică în „Era nouă", sub semnătura *Alex. Savu*, un studiu despre Tudor Vladimirescu, după care se hotărăște să scrie despre Bobîlna, despre prima răscoală generală țărănească din Ardeal. Aniversarea a 500 de ani, în 1937, de la această răscoală, i-a servit ca un moment favorabil, ca o încurajare că, totuși, lucrarea va putea vedea lumina tiparului, caracterul oarecum jubiliar putînd să distragă atenția autorităților de la conținutul lucrării.

Este de înțeles, desigur, că nu caracterul festiv l-a preocupat pe Dăscălescu, ci necesitatea de a folosi și această cale pentru a răs-

punde cerințelor concrete, actuale, ale luptei clasei muncitoare. Era perioada în care Partidul Comunist Romîn, împletind munca ilegală cu munca legală, desfășura o largă activitate politică și ideologică împotriva fascizării țării, împotriva pregătirilor de război, pentru democratizarea țării și apărarea independenței amenințate de hitlerism. Cuvîntul Partidului comunist pentru realizarea unității de luptă a clasei muncitoare, pentru realizarea frontului popular antifascist pătrundea adînc în masele populare de la orașe și sate. Congresul Uniunii sindicatelor ceferiste, la Brașov, în iulie 1936, după două zile de dezbateri agitate care au stat în centrul vieții politice de atunci a țării, a luat poziție hotărîtă de luptă împotriva încercărilor de a se instala la noi dictatura fascistă și a dat un serios avertisment că ceferiștii vor merge pînă la greva generală, în cazul cînd aventurierii de dreapta vor încerca să-și pună în aplicare planurile lor fasciste, dușmane poporului. Împotriva pericolului fascist și a pregătirilor de război, Partidul Comunist Romîn arăta drumul de luptă unită a tuturor forțelor democratice și patriotice, demascînd politica de „pertractare" preconizată de Iuliu Maniu, de „așteptare respectuoasă" preconizată de Mihalache.

Chemarea Partidului comunist găsea un puternic ecou în mase țărănești aflate încă sub influența partidelor burgheze, în rîndurile intelectualilor cu dragoste de țară și de popor, în rîndurile chiar a unor cadre din conducerea organizațiilor de jos național-țărăniste și radical-țărăniste, care, deși nu-și dădeau încă seama că aceste partide trădau interesele poporului, căutau drumul luptei reale pentru democrație. M. D. Băscălescu a scris despre Bobîlna pentru a ajuta tuturor acestora să găsească singurul drum care-i putea duce la izbîndă, drumul luptei alături și sub conducerea clasei muncitoare.

„Studiul acesta — spune Băscălescu în prefață — poate și trebuie să servească ca busolă de orientare a acelor elemente care în mod conștient și dezinteresat caută să ajute poporul, țărănimea". M. D. Băscălescu combate teoria capitulardă corespunzător căreia țărănimea nu ar fi o forță revoluționară: „Studierea mișcărilor țărănești desfășurate în procesul istoriei poporului romîn ... dezvăluie o adevărată comoară a conștiinței de clasă". Rostul cărții sale era acela ca „elementele țărănești și intelectuale ieșite de la țară, care mai păstrează legături sufletești cu satul" ... precum și tineretul „dornic de a trăi și activa pentru această țărănime", să ridice conștiința țărănimii „la înălțimea timpurilor istorice care le străbate omenirea".

Citind astăzi, în condițiile regimului democrat-popular, lucrarea scrisă în 1937 de M. D. Dăscălescu trebuie neapărat să înțelegem, între rînduri și între diferite formulări, nu numai ce *este* scris, ci și ce autorul *nu a putut* scrie pentru a nu primejdui apariția cărții. Drumul pe care Dăscălescu îl indica maselor țărănești, intelectualilor și tineretului legat de țărănime, era drumul alianței între clasa muncitoare și țărănime, sub steagul partidului clasei muncitoare, pentru exproprierea moșiilor și împroprietărirea țăranilor fără pămînt sau cu pămînt puțin, pentru desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice și trecerea la revoluția socialistă.

Este de mare actualitate astăzi, pentru dezvoltarea științei istoriei din țara noastră, accentul deosebit de puternic cu care Dăscălescu, sprijinindu-se în mod direct pe Nicolae Bălcescu, scoate în evidență rolul poporului ca făuritor al istoriei. Prin întreaga analiză a luptelor maselor populare din Ardeal împotriva feudalismului, autorul demonstrează că luptele claselor sociale exploatate „erau motorul care a împins societatea spre viitor, locomotiva care a condus societatea înainte pe drumul istoriei și au grăbit doborîrea feudalismului".

M. D. Dăscălescu, pentru a face mai bine cunoscute cauzele mișcării țărănești din 1437, obiectivul ei și desfășurarea ei tactico-strategică, își începe lucrarea printr-o bogată și documentată analiză a procesului — care a ținut cîteva secole — de jefuire a pămîntului țărănesc de către nobilii feudali, de transformare a țărănimii ardelene, din oameni liberi, stăpîni asupra pămîntului obștei, în hotarele căreia se foloseau nelimitat de pămînt, pășuni, fînețe, ape — în șerbi, în țărani iobagi ai nobililor, siliți să plătească nobililor dijme apăsătoare, să execute munci și corvezi nenumărate, legați de pămîntul care nu mai era al lor, ci al nobililor feudali. Înrăutățirea stării țărănimii din Transilvania în secolele XII—XIV se agravează, ca urmare a dezvoltării capitalului comercial și, mai ales, sub acțiunea de jaf, spoliere și exploatare a poporului de jos de către puternica și atotstăpînitoarea biserică catolică. Este semnificativ că ceea ce a dezlănțuit focul răscoalelor iobagilor în 1437 a fost zeciuiala bisericii catolice, cea mai arzătoare nemulțumire a maselor țărănești ardelene din acea vreme; zeciuiala către biserica catolică erau siliți să o plătească nu numai țăranii de religie catolică, ci întreaga țărănime din Ardeal, precum și mica nobilime. Aceasta a înlesnit solidaritatea și unirea frățească în luptă a întregii țărănimi ardelene, în special romînă și maghiară.

M. D. Dăscălescu face o interesantă descriere a dezvoltării frămîntărilor sociale din Ardeal în secolele XII—XIV, a nașterii și

dezvoltării contrazicerilor de clasă, ca urmare a introducerii formelor de producție feudală. Vedem cum apar primele manifestări ale luptei țărănimii împotriva feudalilor și dezvoltarea acestei lupte, de la formele cele mai elementare și primitive ale acțiunilor individuale — furturi de vite, incendierea conacului, prădarea opresorului, fuga de pe moșie, la formele colective, de masă, a răscoalelor izolate și apoi generalizate, pe măsura evoluției istoriei și a dezvoltării forțelor sociale. Răscoala generală din 1437 este precedată de zeci și zeci de răscoale locale premergătoare — în 1393 la Oradea, în 1408 la Timișoara, în 1430 răscoala secuilor și multe altele; — ele au fost reprimate sîngeros de către nobili, dar au marcat, în același timp, creșterea experienței și conștiinței maselor în organizarea și desfășurarea tactico-strategică a răscoalelor.

Autorul examinează profund cauzele sociale ale acestor răscoale, comune cu ale tuturor mișcărilor țărănești care, în evul mediu, au zguduit în aproape fiecare țară din Europa, așezămintele de stat feudale. Lucrarea lui Dăscălescu arată influența exercitată asupra țărănimii ardelene de mișcările țărănești din apus (jacqueria franceză din 1358, mișcarea lewellerilor englezi din 1381 etc.) și, mai ales, de mișcarea husită, care a avut un răsunet foarte puternic în Transilvania, Maramureș și Moldova. În desfășurarea răscoalelor din 1437 țăranii ardeleni au folosit în largă măsură experiența de luptă a țăranilor cehi, forme de atac și de apărare învățate din răscoalele husite. Dăscălescu își însușește, în această chestiune, părerea lui Nicolae Iorga, că izbucnirea răscoalei de la Bobîlna și generalizarea ei în întreg Ardealul era influențată direct de mișcarea husită și constituie prelungirea ei.

Cu un spirit profund materialist-dialectic, Dăscălescu face o foarte instructivă analiză a contradicțiilor între țărani și nobili, între meseriași și nobili, între nobilii mici și nobilii mari, între nobilime și rege, între nobilimea feudală și capitalul comercial, între țărani, meseriași, mica nobilime de o parte și clerul superior catolic de altă parte.

Răscoala izbucnește în primăvara 1437 din Alba-inferioară, împotriva zeciuielii episcopale și se extinde cu repeziciune pînă în părțile cele mai îndepărtate ale Ardealului, cu participarea activă a țăranilor, a meseriașilor și nobilimii de rînd. Furia dezlănțuită a răsculaților se îndreaptă mai ales împotriva castelelor și cetăților feudale; formele de răzbunare ale țăranilor împotriva feudalilor sînt cumplite, pe măsura suferințelor îndurate de-a lungul anilor de țărani. În cîteva luni de zile, țărănimea răsculată era stăpînă pe

aproape întreaga Transilvanie. Cu drept cuvînt notează Dăscălescu că participarea în prima etapă a mișcării a tuturor categoriilor de jos ale societății feudale a evidențiat nu numai caracterul general al mișcării, dar și caracterul ei profund popular.

Nobilimea și-a concentrat toate forțele armate pentru a zdrobi pe răsculații constituiți într-o adevărată armată țărănească. Lupta hotărîtoare, în această etapă a răscoalei, s-a dat la Olpret (Alparét), în apropierea dealului Bobîlna, unde răsculații au organizat principala lor tabără. Înainte de bătălie țăranii au trimis delegații pentru a cere nobililor rezolvarea pașnică a revendicărilor lor, dar voievodul Csáky, conducătorul suprem al armatelor nobilimii, nici nu a vrut să stea de vorbă cu trimișii iobagilor, ci a dat ordin ca aceștia să fie spînzurați.

Bătălia fu cruntă și sîngeroasă. Scurta descriere a bătăliei este un imn de slavă ridicat eroismului iobagilor, înarmați în cea mai mare parte cu furci, coase și topoare și care au înfrînt oastea nobililor, îmbrăcată în zale și fier, înzestrată cu armamentul perfecționat al timpului. În această descriere se simte, mai mult decît oriunde, cîtă dragoste avea Dăscălescu pentru țărănime, „din rîndurile căreia a ieșit autorul acestor rînduri și cu care sînt și mă simt legat". Strigătele de bucurie ale iobagilor, despre care Dăscălescu spune că „umpleau văzduhul și se revărsau pe cîmpiile Ardealului", sînt parcă un ecou al propriului său entuziasm, căci el se bucură de victoria țărănimii de acum cinci veacuri ca de o victorie recentă și ia atitudine critică împotriva oricărui istoric care nu recunoaște categoric, fără rezerve, izbînda deplină a răsculaților. Într-adevăr, iobagii aveau de ce să se bucure; pentru prima oară țărănimea ardeleană a repurtat o mare biruință asupra trufașei nobilimi și i-a impus să semneze, pe dealul Bobîlna, la 6 iulie 1437, o convenție prin care, între altele, se reducea zeciuiala episcopală, se desființa complet dijma către nobilime și se recunoștea dreptul iobagului de a se muta de la o proprietate la alta. Condițiile de pace impuse de țărani „erau grele și umilitoare pentru nobilimea transilvană", spune Nicolae Densușianu, iar Dăscălescu adaugă că aceste condiții sintetizează „atît durerile, cît și năzuințele și aspirațiile iobagilor din secolul al XV-lea din Transilvania". Iobagii au impus nobililor, prin această convenție, o adunare anuală a reprezentanților iobagilor și nobililor care „să se prezinte pe numitul deal Bobîlna" și acolo „să întrebe și să știricească de la cei bătrîni: oare domnii lor lăsatu-i-au ori nu în libertățile lor?".

Textul complet al convenției de pe dealul Bobîlna, însoțit de un mic comentariu, a fost publicat de Dăscălescu în 1937, în revista „Societatea de mîine" editată de I. Clopoțel.

Rostul acestei introduceri nu este să rezume desfășurarea evenimentelor din 1437. Este destul să spunem că nobilii au semnat convenția de pe Bobîlna nu cu gîndul de a o respecta, ci pentru a cîștiga timp, a-și reface forțele și a trece la zdrobirea răsculaților. Nu au trecut nici două luni și jumătate de la semnarea convenției cînd, sub conducerea voievodului Ardealului, a fost convocată o adunare, la Căpîlna (Kápolna), a înaltei nobilimi și a celorlalți privilegiați de pe teritoriul Ardealului; sub acoperișul unei așa-zise „uniuni a celor trei națiuni", nobilii au încheiat o alianță agresivă împotriva țărănimii de toate naționalitățile din Ardeal. În acest timp frontul de luptă al răsculaților se îngusta, prin împăcarea micii nobilimi cu nobilimea înaltă și cu episcopatul catolic. De partea țărănimii au rămas ca aliați credincioși, meseriașii, care au dat în tot timpul răscoalelor conducători și luptători devotați poporului și sprijin efectiv la înarmarea și întreținerea oastei țărănești.

Regruparea forțelor era favorabilă feudalilor. Totuși, în toamna anului 1437, cînd luptele reîncep, armata țărănească obține o nouă victorie la Apatiu (Apáti), unde oastea bine înarmată a nobililor condusă de vicevoievodul Transilvaniei, Lorand Lepeș, a suferit o grea înfrîngere. Feudalii sînt siliți, la 6 octombrie, să încheie un nou act de pace cu răsculații. De data aceasta, convenția nu mai prevedea o serie importantă de cuceriri obținute la Bobîlna. În special, nu mai figura în convenție convocarea anuală a delegaților de țărani și nobili și constituirea lor într-un organ de control al executării convenției; de data aceasta, regele Ungariei este desemnat ca arbitru în relațiile între nobilime și țărănime. Deși țărănimea a învins și în a doua bătălie hotărîtoare, ea a cedat din revendicările ei deja cucerite.

Dăscălescu explică aceasta ca o retragere chibzuită din partea conducătorilor răsculaților. O parte din țărani, încrezători în cuvîntul dat de nobili pe dealul Bobîlna, începuse să se împrăștie; iarna se apropia, și o dată cu ea sporeau greutățile oastei țărănești. În acest timp oștile voievodului ardelean creșteau, se aștepta și sosirea armatei regale, iar frontul politic al nobililor se întărea prin atragerea micii nobilimi. „Conducătorii mișcării țărănești — spune Dăscălescu — au înțeles că o retragere strategică cu un cîștig minim era mult mai mult decît o intransigență sterilă, fără un rezultat practic".

Nobilii nu au respectat nici a doua convenție de pace. Condusă de voievodul Transilvaniei, armata nobilimii ataca sat după sat, schingiuia și omora pe iobagii care participaseră la răscoală, incendia case țărănești, ucidea femei și copii. Țăranii răzlețiți și împrăștiați prin sate s-au ridicat din nou la luptă, au atacat și devastat castele și curți nobiliare; plini de îndîrjire, constituiți din nou în detașamente organizate, au trecut prin foc domeniile nobiliare din centrul și nordul Ardealului. La sfîrșitul anului 1437 răsculații au ocupat Clujul unde, ajutați de populația orășenească, în special de meseriași, au opus o eroică și îndelungată rezistență trupelor magnaților feudali.

Răscoalele țărănești din 1437 au fost, în cele din urmă, definitiv înăbușite în sînge, nobilii și episcopatul catolic au continuat mai departe, secole de-a rîndul, exploatarea cruntă a țărănimii romîne, maghiare și săsești din Ardeal.

Ceea ce în analiza evenimentelor din 1437 l-a preocupat îndeosebi pe Dăscălescu, în condițiile luptelor sociale din Romînia anilor 1936—1937, a fost repartizarea forțelor sociale în prima fază a mișcării și regruparea forțelor în luptă. El spune în mod deschis că trecerea în revistă a acestor forțe sociale ne arată că evenimentele petrecute acum cinci veacuri „sînt bogate și pline de concluzii tactice și strategice, din care și astăzi pot fi trase numeroase pilde și învățăminte". Care au fost aceste învățăminte? În primul rînd aceea că victoria de la Olpret împotriva oligarhilor feudali și a episcopatului catolic a fost rodul frontului comun de luptă a tuturor straturilor sociale interesate: iobagi și țărani liberi, meseriași, nobilimea mică. În afară de aceasta, Dăscălescu atrăgea atenția că, deși nemulțumirile împotriva episcopului catolic erau axa care a unit toate aceste categorii sociale, trebuie totuși avut în vedere că o mare parte din clerul de jos, din preoții de la sate, au luptat alături de masele populare împotriva asupririi și exploatării. De aci, era lesne de tras și concluzia de mare însemnătate în lupta împotriva pericolului de instaurare a dictaturii marelui capital monopolist, împotriva dictaturii fasciste: unirea într-un singur front a tuturor categoriilor sociale și a tuturor personalităților interesate să oprească amenințarea fascistă, amenințarea unui nou război, să apere drepturile și libertățile democratice ale poporului.

Forțele motrice ale mișcării din anii 1437—1438 erau formate din țărănime, meseriași și nobilimea de rînd. Dar nici meseriașii, nici nobilimea de rînd nu constituiau forța de bază a mișcării, conținutul ei, ci țărănimea care, „fiindcă era și clasa *fundamentală* a societății feudale, *avea revendicările programatice corespunză-*

toare evoluției istorice, în etapa dată". Sublinierile din acest citat sînt ale lui Dăscălescu și aveau un anumit înțeles în 1937, cînd multe din cele ce au publicat comuniștii în publicațiile legale de atunci trebuiau să fie citite „între rînduri". Ele vroiau să atragă atenția că în 1937 forța de bază a mișcării populare nu poate fi decît clasa fundamentală a societății ale cărei revendicări programatice corespund evoluției istorice în etapa dată, clasă care este proletariatul; deci în jurul clasei muncitoare, sub conducerea clasei muncitoare, trebuie să se unească masele țărănimii, masele populare orășenești. intelectualii, în lupta pentru progresul material și cultural al țării și al poporului muncitor.

Plină de învățăminte este și astăzi constatarea că nici un antagonism național nu exista în acele timpuri între țăranii romîni și țăranii unguri din Transilvania. Dimpotrivă, geneza și dezvoltarea răscoalelor țărănești arată că țăranii romîni și țăranii maghiari au suferit împreună exploatarea și asuprirea cumplită a magnaților și că împreună s-au ridicat, cot la cot, și au luptat strîns uniți, împotriva dușmanului comun. Documentele timpului vorbesc despre romînii Antonie Lungu și Mihai Valahul conducători ai răsculaților, iar în convenția de la Bobîlna se vede că meșterul ungur Vaidaházi Pál „e stegar al tuturor locuitorilor unguri și romîni din acest principat al Ungariei". Dăscălescu remarcă foarte just că documentul semnat pe dealul Bobîlna oglindește comunitatea și solidaritatea poporului asuprit din Ardeal, indiferent de naționalitate. Cu deosebită vigoare ia atitudine Dăscălescu împotriva interpretării naționaliste, înguste, a mișcării din 1437 și dezvăluie ca neștiințifice și completamente false afirmările de acest fel ale lui G. Moroianu și alții. Populația muncitoare romînă și populația muncitoare maghiară din Ardeal s-au înfrățit în decursul veacurilor prin suferințe comune, prin lupte comune, prin sîngele vărsat în comun pentru aceleași idealuri sociale. Acesta este unul din izvoarele istorice ale deplinei unități și a muncii comune de astăzi, a populației muncitoare romîne și maghiare, în lupta pentru consolidarea puterii populare și construirea socialismului în Republica Populară Romînă.

Este, de asemenea, și astăzi plină de învățăminte poziția nobilimii romîne în perioada luptelor țărănimii din 1437. Nobilimea romînă — dovedește Dăscălescu sprijinit pe documentele epocii și pe constatările tuturor cronicarilor și aproape a tuturor istoricilor romîni ardeleni — în loc să se pună în fruntea țărănimii romîne oropsite și să lupte contra feudalității maghiare, să apere interesele naționale și interesele poporului de jos, a preferat mai

degrabă să treacă în tabăra nobilimii maghiare, ca sub scutul și cu ajutorul statului ungar să stoarcă mai bine pe țăranul romîn.

Se știe foarte bine că, în ce privește atitudinea claselor exploatatoare romîne față de apărarea intereselor naționale, istoria s-a repetat de multe ori în decursul veacurilor. Capitaliștii și moșierii romîni fugiți peste hotare după instaurarea regimului democrat-popular sînt plini de ardoare în a servi planurilor de cotropire ale cercurilor imperialiste agresive de dincolo și de dincoace de Ocean, și se dovedesc gata în orice moment să sacrifice independența națională a Romîniei, pentru a recăpăta fabricile și moșiile intrate în stăpînirea poporului muncitor. Acum 20 de ani, cînd Dăscălescu a publicat prima ediție a acestei lucrări, cercurile conducătoare ale claselor exploatatoare din țara noastră au preferat să treacă de partea cotropitorilor hitleriști, decît să apere interesele naționale și interesele poporului de jos.

Revenind la condițiunile în care a lucrat Dăscălescu, trebuie să subliniem că, deși i-au fost foarte mult îngreunate posibilitățile de culegere a materialului, studiul despre Bobîlna conține o mare bogăție de izvoare și documentare. Ca un adevărat cercetător comunist, Dăscălescu a utilizat cu multă grijă și cu multă dragoste tot ce a putut găsi valoros la istoricii din trecut, căutînd să sintetizeze, de pe pozițiile marxist-leniniste, realizările obținute de știința istorică în legătură cu Bobîlna. El a făcut o operă remarcabilă de valorificare a moștenirii științifice în istorie si poate constitui, din acest punct de vedere, o pildă pentru mulți din istoricii noștri de astăzi. Din negura timpului, cît de luminoase apar în textele citate de Dăscălescu, figurile lui Ion Russu Șirianu, Gheorghe Șincai, Gh. Barițiu și mulți alți istorici care, deși au stat în mare măsură pe poziții idealiste și au suferit influența unor concepții neștiințifice, au considerat cercetarea istoriei ca un mijloc de luptă pentru eliberarea națională și socială a poporului și au lăsat o prețioasă moștenire, de însemnătate națională și științifică.

Este indiscutabil că perioada în care a scris Dăscălescu și împrejurările concrete de care am amintit, nu i-au fost prea favorabile unei reconsiderări critice și diferențiate a operei istoricilor din trecut care s-au ocupat de Bobîlna. Mai mult încă, Dăscălescu a fost nevoit să facă unele concesii, pentru a putea asigura apariția cărții și acoperirea personalității sale în fața autorităților. El a fost nevoit să recurgă și la astfel de stratageme ca, de pildă, să nu-l citeze pe Marx, ci pe *Zeletin* cînd este vorba de urmările asupra țărănimii a acumulării primitive a capitalului și a dezvoltării capitalului comercial, iar cînd îl citează totuși pe Engels, să se

acopere cu un citat din Zeletin (pe care M. D. Băscălescu îl considera ca economist vulgar, apologet al capitalismului); cînd, de pildă, vorbind de 1848, face aluzie la „boala cronică" din 1937 a partidului național-țărănist, „frica de mase, frica de a mobiliza masele largi ale poporului", citează pentru aceasta pe Nicolae Iorga care a observat și el că partidul național „n-a păstrat îndestul un contact cu poporul". Asemenea concesii, sînt poate de neînțeles de unii care nu cunosc condițiile de apariție legală a unei lucrări marxiste în 1937.

Considerăm că lucrarea lui Băscălescu, ea însăși, trebuie să fie citită în spirit critic. Nici nu încape îndoială că unele documente ca și unele fapte privind răscoalele din 1437, i-au fost complet necunoscute lui Băscălescu; este posibil ca unele aprecieri sau concluzii să nu fie juste, total sau în parte. Preluarea necritică de către Băscălescu a cercetărilor lui I. R. Șirianu, Filiti, I. V. Rusu și ale altor istorici de valoare, a determinat ca în lucrarea acestuia să pătrundă, pe alocuri, accente străine. Este o sarcină a istoricilor marxiști de a duce mai departe cercetarea deosebit de prețioasă a lui Băscălescu, de a lămuri probleme insuficient rezolvate de el.

Reeditarea lucrării lui M. D. Băscălescu constituie un îndemn de a face mai bine cunoscută activitatea dusă în ilegalitate de Partidul Comunist Romîn, în domeniul luptei ideologice, activitate oglindită în nenumărate publicații ilegale, în unele broșuri, cărți și reviste legale aflate sub conducerea directă a partidului sau influențate de partid direct, indirect, vremelnic sau ocazional.

„Faptele trecutului romîn — spune Băscălescu — așteaptă a fi redate, în scopul înarmării poporului în drum spre progres". Această concepție asupra misiunii omului de știință — în cazul de față, a misiunii istoricilor — este o chezășie a probității științifice în cercetarea fenomenelor, o chezășie a progresului necontenit în cunoașterea și folosirea conștientă, de către oameni, a legilor de dezvoltare a naturii și a societății.

Activitatea științifică a lui Băscălescu este astăzi — pentru cercetătorii științifici din țara noastră și, în primul rînd, pentru istorici — un exemplu minunat de spirit partinic, de legătură strînsă între teorie și practică, de subordonare nemijlocită a cercetării științifice, cauzei nobile a clasei muncitoare, progresului social.

Șt. Voicu

PREFAȚĂ

Trăim momente de adînci prefaceri sociale. În urma crizei economice, care a zdruncinat întreaga structură a economiei societății actuale și a îngreunat posibilitățile de ieșire din criză în cadrul măsurilor economice inerente regimului, lumea e cuprinsă de frămîntări și zguduiri. Criza relațiilor de producție pune în mișcare clasele sociale care se găsesc în dosul acestor relațiuni.

În cadrul frămîntărilor sociale și a mișcărilor de clasă, mișcările maselor țărănești nu ocupă ultimul loc. Mai ales la noi în Romînia, unde țărănimea predomină nu numai ca cea mai numeroasă categorie a populației dar și prin rolul ce-l ocupă în producția națională.

Cu toată dezvoltarea economică a Romîniei de după războiul mondial și a întegrării în cadrul statului romîn a regiunilor mai industriale — Banat, Transilvania — agricultura contribuie încă. pînă azi. cu două treimi din valoarea producției naționale și a venitului național.

Criza economică din Romînia e mai adîncă decît în alte țări. Aceasta se datorește faptului că e altoită pe criza agrară latentă. Criza agrară ce se desfășoară în momentul de față în Romînia e caracterizată nu numai prin manifestări de deosebită violență, ca scăderea prețurilor la produsele agricole și enormele datorii cămătărești ce apasă pe spinarea țăranului, dar, în special, prin *criza micii proprietăți agrare.*

Structura social-economică a statului nostru e dominată de proprietățile mici țărănești (75% gospodării posedă pînă la 5 hectare de pămînt în medie), incapabile să concureze pe piețele de desfacere a cerealelor marile gospodării. Mai vine apoi un alt factor care îngreunează starea gospodăriilor țărănești. Pe umerii

micilor gospodării mai apasă convieţuirea a două sisteme economice, fiecare cu felul său specific de exploatare. De o parte sistemul economic capitalist, care exploatează prin intermediul băncilor şi cămătarilor, iar pe de altă parte rămăşiţele destul de însemnate ale sistemului economic feudal, caracterizat prin existenţa marii proprietăţi agrare, bazat pe exploatarea ţărănimii prin sistemul relaţiilor semifeudalo-iobăgiste (clacă, dijmă, învoieli agricole etc.).

Reformele burghezo-democratice la sate au fost introduse inconsecvent şi nehotărît, cu menajarea şi păstrarea destul de pronunţată a rămăşiţelor feudalo-iobăgiste. Reflexul stărilor de la ţară e convieţuirea paşnică pe arena politică a burgheziei şi moşierimii, chiar în cadrul unui singur partid politic. Noi nu avem partide distincte ale burgheziei şi ale moşierimii, ci în fiecare partid se găsesc reprezentanţi ai ambelor categorii sociale.

Convieţuirea acestor două sisteme economice a contribuit la agravarea şi înrăutăţirea situaţiei materiale a ţărănimii. Masele largi ţărăneşti din întreg cuprinsul ţării se găsesc în frămîntări permanente, afirmîndu-se mai hotărîte în viaţa de zi cu zi a statului.

La noi în ţară, toate manifestările vieţii politice din ultimii ani poartă tot mai evidenţiat pecete ţărănească. Mişcările ţărăneşti, care se manifestă sub diferite forme, silesc [pe] conducătorii majorităţii partidelor politice — în scopul menţinerii sub influenţa lor a acestui fluviu ţărănesc, factor important şi activ în sistemul votului universal — să adopte, nu numai frazeologia ţărănească, dar şi să boteze denumirile organizaţiunilor lor politice în „ţărănist", „radical-ţărănesc", „naţional-ţărănesc", „agrar" ş. a. m. d. Se făuresc de asemenea şi programe politice, care mai de care mai „ţărăniste", ca „statul ţărănesc" (naţional-ţărănist). „statul agrar" (Uniunea agrară — Argetoianu).

Această îmbuibare a atmosferei politice cu titulatură ţărănistă nu e numai cochetare, dar şi recunoaşterea că talpa ţării — ţărănimea — este un factor important în ţara noastră. E un adevăr însă că acest factor nu înţelege încă pe deplin şi în întregime forţa sa numerică şi hotărîtoare. Din această cauză, ţărănimea nu desfăşoară încă întreaga energie potenţială ce zace în interiorul ei.

Întreaga istorie ne dovedeşte că ţărănimea nu poate învinge prin lupta ei proprie şi independentă. Pe baza cercetării trecutului, putem constata că ţărănimea era organizată şi condusă de alte clase, care o aruncau în foc, în luptele sociale. Ţăranii sînt incapabili să-şi valorifice interesul de clasă în nume propriu fie printr-un

parlament, fie printr-un convent. Ei nu se pot reprezenta, ci trebuie să fie reprezentați, spune Marx, strălucitul cercetător și gînditor al mecanismului social.

În perioada revoluțiilor burghezo-democratice (secolele XVIII și XIX), țărănimea era reprezentată de burghezie, care s-a folosit de ea în interesul ei de clasă. Cu forța țărănească a doborît burghezia regimul feudal și a instaurat regimul capitalist. Dar burghezia nu a rezolvat interesele țărănimii. Exploatarea muncitorilor pămîntului a luat o altă formă.

„În cursul secolului al XIX-lea, cămătarul de la oraș luă locul feudalului, ipoteca luă locul servituții feudale a pămîntului, iar capitalul burghez luă locul proprietății funciare aristocratice. Parcela țăranului nu mai e decît pretextul care-i îngăduie capitalistului să scoată profit, dobîndă și rentă din ogor, lăsînd pe seama agricultorului însuși să-și scoată, cum o putea, salariul"*.

Cercetarea relațiilor din sate confirmă în deplin această stare; țărănimea de astăzi așteaptă o nouă forță socială care să-i ajute și s-o îndrume spre rezolvarea problemelor agrare. În stadiul actual istoric, rolul acesta îi revine muncitorimii de la orașe. Interesele acestor două clase se combină și ele constituie baza de înțelegere în alianța de acțiune.

Că masele țărănești reprezintă o forță și au avut o conștiință revoluționară și o au și la noi în Romînia, cu tot caracterul înapoiat al țărănimii, se dovedește prin întreaga istorie a poporului nostru.

Poporul romîn a semănat calea dezvoltării sale istorice cu fapte mărețe și luptă pentru progres. Însă paginile acestor monumente strălucite din viața neamului nostru zac încă acoperite de praf, aruncate și călcate de către cercetătorii istorici de azi. Pînă în momentul de față istoriografia romînă nu privește altfel evenimentele decît prin prisma biografiei unui domnitor și glorificarea lui.

În anul 1844, marele democrat al veacului al XIX-lea și autorul celei mai bune istorii a lui Mihai Viteazul, Nicolae Bălcescu, în lucrarea sa „Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valachiei pînă acum", scria că „o istorie adevărat națională ne lipsește... Toți cîți s-au îndeletnicit cu scrierea istoriei nu ne-au dat decît biografia stăpînitorilor. Nimeni nu ne-a reprodus cu acuratețe instituțiile sociale, ideile, simțîmintele, obiceiu-

---

* *K. Marx*, Der 18 Brumaire, pag. 105 [vezi în romînește *K. Marx, F Engels*. Opere alese, volumul I, ediția II-a. E.S.P.L.P.. 1955, pag. 342 — *N. R.*]

rile, comerțul și cultura intelectuală a vremilor trecute . . .“*, iar în „Cuvînt preliminar despre isvoarele istoriei Romînilor“, publicat ca prefață în „Magazin istoric pentru Dacia“, el scria că istoria „. . . nu trebuie să se ocupe numai de oarecare persoane privilegiate“**, ci de popor.

Nicolae Bălcescu a fost primul care în lucrările sale a scos în evidență că poporul face istoria. El aci a urmat definiția și linia trasată de Tudor Vladimirescu, de acest *urias al regenerării naționale*. Tudor Vladimirescu, în prima perioadă a mișcării din 1821, s-a dovedit de o pătrundere adîncă a adevărului că poporul e factorul determinant în mersul omenirii și în evoluția națională. În răspunsul său adresat la scrisoarea pe care a primit-o de la Nicolae Văcărescu, trimis de boierii din București ca să înăbușe revolta pandurilor, legendarul oltean răspunde prin aceste cuvinte istorice: „patria se cheamă norodul, iar nu tagma jefuitorilor!“ Prin aceste cuvinte, Tudor Vladimirescu a arătat că noțiunea de „patrie“, „națiune“ cuprinde „tot norodul“ și nu numai categoria privilegiată a lui.

Dar această linie trasată pentru istoriografia romînă nu a fost continuată de cercetători și istorici. Marele istoric al „romînilor din Dacia Traiană“, A. D. Xenopol s-a apropiat mult de acest adevăr științific și prin aceasta a contribuit enorm la cunoașterea trecutului nostru.

Pornind de la acel adevăr că „temelia unui stat este traiul material al poporului său“ și pătruns de dialectica istorică că „popoarele trec . . . de la starea de vînător la acea de păstor, de la aceasta la agricultură, comerț sau industrie, fiecare din atare stări atrăgînd după sine niște așezăminte anumite ce se schimbă de îndată ce s-a schimbat felul traiului material“***, el a dat o istorie mai aproape de adevăr, mai obiectivă decît alții. Zic aproape de adevăr, căci anumite interese l-au împiedicat și pe el de a fi consecvent și obiectiv.

Faptele trecutului poporului romîn așteaptă a fi redate în scopul înarmării poporului în drum spre progres. Căci studiind istoria, noi vom pătrunde mai bine cunoașterea prezentului și drumul pe care sîntem sortiți să-l urmăm. Încă în veacul al XVII-lea, cronicarul moldovean Miron Costin, „vestit ce a cinstit

---

* Vezi *N. Bălcescu*, Opere, vol. I, Editura Academiei R.P.R., 1953, pag. 7 — *N. R.*

** *Idem*, op. cit. pag. 59 — *N. R.*

*** *A. D. Xenopol*. Istoria Romînilor din Dacia Traiană, vol. VI. ediția III-a, Editura „Cartea Romînească“, București, f. a., pag. 87—88.

știința" (N. Bălcescu), a arătat că letopisețele au de scop să ne facă a cunoaște viitorul prin cunoașterea trecutului, căci fiecare cetățean, ca și clasele sociale, găsește pilde și învățăminte răscolind trecutul propriului său popor. În lecția de deschidere a cursului de istorie la Universitatea din Iași în anul 1883, reprodusă și în revista „Convorbiri Literare", A. D. Xenopol spune că e vorba „de a deduce din o serie de fapte esența direcțiunii lor și apoi de a ajuta, favorînd sau reținînd această direcțiune, desfășurarea faptelor viitoare, în sensul propășirii omenirii"*. Numai adîncind istoria poporului nostru, pătrunzînd în cele mai tainice cute ale căilor străbătute de strămoșii noștri, generația de azi va putea mai ușor să parcurgă calea indicată ei de mersul istoriei.

Punîndu-ne acest scop și bazați pe o atare metodă de cercetare pornim la drum. Calea noastră e lungă și grea, cu numeroase obstacole. Ne îmbărbătează gîndul și dorința de a ajuta clasei *din rîndurile căreia a ieșit autorul acestor rînduri — ț ă r ă n i m e a — și cu care sînt și mă simt legat.*

Voim să dezgropăm din trecutul poporului romînesc un capitol privitor la țărănime. Problema țărănească are în Romînia, cum am arătat mai sus, o deosebită importanță. Ea a preocupat și preocupă numeroși istorici, economiști, publiciști. Dar dacă pînă astăzi latura economică și întrucîtva cea istorică este relativ dezbătută și cunoscută, latura socială a fost complet neglijată. De mișcările țărănești nu s-a ocupat pînă astăzi nimeni, sau aproape nimeni.

Neglijența aceasta se datorește faptului că toate manifestările politice ale țărănimii erau subordonate altor clase. Dacă au fost în istorie mișcări independente țărănești, ele au fost trecute cu tăcerea sau înregistrate ca fapte diverse.

Trecutul ne arată că țărănimea, în decursul secolelor de existență ca popor a neamului romînesc, a avut și unele manifestări independente, înscriind pagini de glorie în istorie. Țărănimea a dat pe Antonii Magnu, Doja, Horia, Cloșca și Crișan, Tudor Vladimirescu, Caterina Varga și alți anonimi „căpitani", eroi care formează etape importante în evoluția poporului romînesc.

---

* *A. D. Xenopol*, Lecțiunea de deschidere a cursului de istoria romînilor de la Universitatea de Iași, Convorbiri literare, anul XVII, 1883, pag. 301 — *N. R.*

Acești luptători, ieșiți din rîndurile țărănimii, au dus lupte pe teren național și social „în sensul propășirii omenirii". Mișcarea din 1784—85 din Ardeal, supranumită, după numele conducătorilor, Horia, Cloșca și Crișan, îndreptată în contra feudalismului maghiar, a precedat revoluția din 1848 și a pus la temelia sa temelia unității naționale.

Dincoace, mișcarea lui Tudor Vladimirescu era *prima manifestare a revoluției burghezo-democratice, care a constituit punctul de plecare spre regenerarea națională.* Pandurii lui Tudor Vladimirescu au trasat calea progresului, calea neatîrnării și independenței naționale. Țărănimea din Oltenia era pionieră în clădirea statului romîn.

În general, țărănimea din Oltenia a dat numeroase elemente progresive. Din rîndurile lor au ieșit numeroși haiduci, care în secolele XVII—XVIII au luptat contra spoliatorilor ciocoi. Din rîndurile lor a pornit mișcarea din 1821, iar mai tîrziu, în 1848, sub conducerea lui Gheorghe Magheru, generalul de la 48. Țărănimea de dincolo de Olt s-a dovedit consecventă în apărarea suveranității naționale. Mai tîrziu, în anul 1907, răscoalele țărănești au avut aici o extindere mai largă și un caracter agrar mai pronunțat.

Dincolo de munți, țărănimea din munții Apuseni — moții — deține rolul de frunte în luptele sociale și naționale. Moții, în întreaga istorie politică a Ardealului, constituie coloana vertebrală a mișcărilor țărănești și faptele lor de eroism de clasă constituie pagini de glorie în trecutul neamului romînesc. „Trecînd prin atîtea furtuni și oțelit în atîtea lupte, pe care le-a dus în cursul veacurilor pentru apărarea existenței sale, moțul... reacționează hotărît și puternic, conform cu temperamentul său sanguinic și cu seriozitatea sa caracteristică. Așa se și explică multele revoluțiuni la care a fost împins moțul de neomenosul feudalism unguresc, care i-a răpit încetul cu încetul libertatea națională, libertatea politică și în cele din urmă și libertatea personală"*.

Trăind în mijlocul munților Apuseni, în leagănul neamului romînesc, moții au reușit să păstreze cele mai caracteristice trăsături ale trecutului. Ei au reușit să păstreze secole întregi educația de revoltă contra asupritorilor și conștiința de neam. Nobilimea lor, „cei mari", au trecut la poporul dominant, s-au maghiarizat, luînd mai tîrziu parte, alături de nobilimea ungară, la

---

* *Ion Rusu-Abrudeanu*, Moții, calvarul unui popor eroic dar nedreptățit, București, 1928, pag. 121.

exploatarea semenilor lor. *Moțul însă, poporul de jos, a rămas mai departe stîncă de piatră și luptător de seamă pentru dreptul strămoșesc.*

De mic copil, moțul e învățat să urască pe cei ce i-au răpit libertatea și pămîntul. Mamele, aplecate peste leagănele vlăstarelor lor, redau în cîntec conduita și conștiința revoluționară urmată de fiii lor:

Nani! nani! puiul meu,
Oh! și mult e jugul greu!
Nani! nani! în răsfățare,
Dragul maicii, fă-te mare!
Fă-te mare, făt frumos,
Romîn verde, inimos,
Și scapi draga moșie
De tirani și iobăgie!
Foaie verde flori de bob.
Maică, să nu trăiești rob!
Ci să mori cu vitejie
Fiind neamului mîndrie!

Istoria Ardealului e plină de fapte care dovedesc că țăranul moț nu s-a supus cu ușurință de a trăi ca rob. La fiecare încercare de a întări exploatarea, moțul se aruncă în luptă, apărînd cu vitejie patrimoniul străbunilor săi. Iar în toiul luptei, moțul, în aceste cuvinte plastice, redă conștiința și intransigența națională:

Sus, feciori, că ne-a sosit
Holda verde de plivit,
De plivit, de curățat;
Dar nu lua secera, frate,
Ci ia lance lungă-n spate
Și-ntr-o mînă ia toporul
Iar la brîu pune pistolul,
Și mai pune și-un fîrtat,
Junghiul lat și luminat,
Și te-aruncă așa într-un dor,
Prin curțile domnilor,
Domnilor, căpcăunilor,
Și privește o dată-n jiur
Cum aleargă toți în ciur
Și te învîrte-o dată roată
Și-m tremure curtea toată,
Și te-nvîrte-a treia oară
Și cu toți se întind să moară
Și mai fac și lancei vînt
Și să-i vezi întinși la pămînt!
Dar nu crede c-au murit,
N-au murit, ci s-au chitit,
Și ca să fii hodinit

Mai crestează pe la gît,
Le mai tragi un junghi în coastă.
Ca să fie voia noastră,
Voia noastră din betrîni,
Din betrîni și buni romîni.

În răsunetul acestui cîntec se avîntau moții în 1784—85, sub conducerea lui Horia, în luptă contra magnaților din munții Apuseni*.

Studierea mișcărilor țărănești desfășurate în procesul istoric al poporului romîn capătă o deosebită importanță în momentul frămîntărilor sociale de azi. Ea ne dezvăluie o adevărată comoară a conștiinței de clasă ce zace în interiorul acestei clase. Studiul acesta poate și trebuie să servească ca busolă de orientare acelor elemente care, în mod conștient și dezinteresat, caută să ajute poporul, țărănimea.

În special, această lucrare e făcută pentru elementele țărănești și intelectuale ieșite de la țară care mai păstrează legături sufletești cu satul și au toată dorința de a cunoaște mai bine clasa din care ei fac parte. Credem că lucrarea aceasta va fi de folos tineretului dornic de a pătrunde în cutele sufletului țărănesc, dornic de a trăi și a activa pentru această țărănime și a-i ridica conștiința la înălțimea timpurilor istorice pe care [le] străbate omenirea. Căci numai cunoscînd bine rolul istoric pe care l-a deținut țărănimea în întreaga istorie, putem defini azi linia și principiile care trebuiesc urmate în scopul de a o ajuta în mod efectiv.

*
* *

În primăvara anului 1937 s-au împlinit cinci sute de ani de la prima răscoală generală țărănească din Ardeal. Această răscoală a avut loc în anul 1437, cuprinzînd întreaga Transilvanie. Aniversarea ne dă prilejul de a tipări această lucrare, care va constitui o contribuție la studierea mișcărilor țărănești din Romînia. Noi am căutat, pe baza izvoarelor culese din diferiți autori și a documentelor, să redăm în mod sintetic istoricul mișcării din 1437, desfășurarea ei tactico-strategică, corelația de forțe sociale în luptă și sfîrșitul ei.

Tratarea ei am făcut-o în cadrul istoric al statului maghiar, în cadrul căruia Ardealul era încadrat. Măsurile economice și politice ale feudalismului maghiar erau acelea care au provocat miș-

---

* Vezi „Revista pentru istorie, arheologie și filologie", sub direcțiunea lui *Gr. G. Tocilescu.*

carea din 1437. Tratarea izolată e imposibilă, căci un popor fără viață politică autonomă, cum era pe atunci țărănimea romînă din Ardeal, nu avea documente, cronici proprii (Bariţiu). Întreaga istorie deci a poporului romînesc din Transilvania era legată de istoria Ungariei, în cadrul căreia se petrecea viaţa iobăgimii romîne.

Lucrarea aceasta nu are pretenţia de a fi doctrinară. Condiţiunile obiective şi subiective au îngreunat şi au stînjenit destul de mult autorului de a folosi chiar unele izvoare existente. Credem totuşi că scoatem la lumină şi redăm mai obiectiv şi mai amănunţit acele vremuri decît au făcut pînă azi cercetătorii istorici ai evenimentelor de acum 500 de ani.

Cititorilor mei le adresez cuvintele cronicarului moldovenesc Neculce: „.... vă poftescu, cetitorilor, pre unde ar fi greşit condeiul mieu, să priimiţi, să nu gîndiţi că doară pre voia cuiva sau în pizma cuiva, ce, precum s-au tîmplat, cu adevăr s-au scris"*.

---

* *Ion Neculce*, „Predoslovie" la „O samă de cuvinte" [vezi *Ion Neculce*, Letopiseţul Ţării Moldovei şi O samă de cuvinte (Ed. Iorgu Iordan). E.S.P.L.A., 1955, pag. 104 — *N.R.*].

I

ÎNRĂUTĂȚIREA STĂRII ȚĂRĂNIMII DIN ARDEAL SUB INFLUENȚA STĂPÎNIRII FEUDALE MAGHIARE

În mișcarea țărănească din Transilvania din anii 1437—1438, plîngerea principală care figura în cerințele țărănești era restabilirea drepturilor și libertăților de care se bucurau țăranii ardeleni de pe timpul domniei regelui Ștefan. Revendicarea aceasta forma axa fundamentală a răscoalei. În actul de împăcare făcut pe ziua de 6 iulie, cît și în cel reînnoit la 6 octombrie, încheiate în urma biruinței iobagilor răsculați asupra nobilimii maghiare la Alparet[1] și Apati[2], iobagii, prin delegații lor, stabilesc, în tratativele duse, că, privitor la plătirea dărilor, a dăruirilor și ducerea la îndeplinire a serviciilor, să se procedeze în viitor după diploma lui Ștefan cel Sfînt ori a urmașilor săi în care se cuprind libertățile lor[3].

Decăderea stării iobagilor din situația lor de oameni liberi la aceea de șerbi era cauza care a contribuit la o ridicare generală a iobagilor din Ardeal contra feudalismului maghiar. Ca să cunoaștem mai bine geneza mișcării țărănești din anul 1437 și obiectivul ei, cît și desfășurarea ei tactico-strategică, e necesar de a cerceta starea țărănimii din trecut și evoluția stării ei în decursul primelor veacuri de stăpînire maghiară asupra Transilvaniei.

Timpurile domniei regelui Ștefan, supranumit de feudalii maghiari și biserica catolică „cel sfînt", cădeau în anii 997—1038. În perioada aceea, poporul maghiar, după o sălășluire în stare nomadă de aproape o sută de ani în cîmpia Panoniei, a pornit la așezare stabilă. În același timp, ungurii trec de la sistemul economic păstoral (creșterea vitelor) la agricultură. Modificarea aceasta a sistemului de producție a avut ca urmare introducerea noilor relații sociale, contribuind în același timp la

contopirea triburilor nomade maghiare într-o unitate națională[4], la crearea statului ungar de sub conducerea casei domnitoare din familia lui Arpad.

Procesul acesta de civilizare, combinat și cu creștinizarea poporului maghiar, se desfășura paralel cu infiltrația stăpînirii ungare în regiunile mărginașe cu Panonia. Pe timpul domniei regelui Ștefan, Ardealul a fost ocupat de către unguri.

În perioada ocupării Transilvaniei de către unguri, ei au găsit în cuprinsul lui locuind țăranii romîni și, în parte, slavi (în special în nordul Ardealului). Țărănimea romînă, după retragerea năvălitorilor barbari din cuprinsul Daciei, a început să iasă din păduri, să scoboare din munți, și, dezvoltînd tot mai larg modul de producție agricol, a pornit la înjghebarea primelor așezăminte de stat (cnezate și voievodate).

Trăind în comunități primitive, poporația Ardealului de pe timpurile acelea se bucura de o desăvîrșită libertate și relativă bunăstare. Obștea așezărilor omenești, formată, fie din poporația de naționalitate romînă, fie din poporație slavă, împrăștiată în cuprinsul bogatei țări, cum era Transilvania, ducea o viață ce mai păstra încă multe trăsături ale comunismului primitiv. Numeroși cercetători istorici dovedesc existența și în trecutul poporului romînesc a traiului în devălmășie.

„Proprietatea solului a fost la început colectivă; nu exista proprietate individuală. Muncile se făceau în comun: ieșeau toți la arat, la semănat, la prășit, la secerat, și recolta se împărțea proporțional cu numărul sufletelor. Proprietatea individuală a existat în primele timpuri numai pentru mobile, pentru lucrurile care erau în imediată legătură cu individul; mai tîrziu, ea s-a extins și asupra locurilor de arătură și a fînețelor, pădurile și pășunile continuînd să rămînă în devălmășie. Din felul acesta colectiv de stăpînire a pămîntului rezultau anumite consecințe. În primul rînd, responsabilitatea solidară a locuitorilor dintr-o comună. Din moment ce pămîntul e al tuturora, adică au cu toții parte în averea obștei, drept este ca atunci cînd se pune asupra acelei comune un bir sau cade o năpastă, iarăși cu toții să fie răspunzători"*. Poporația daco-romană a Ardealului se găsea în asemenea întocmire social-economică în timpul infiltrării stăpînirii maghiare. După înșeși cronicile ungare de pe atunci, în Transilvania ungurii au găsit „un ... ducat sau voivodat cu locuitori «vlahi» și «slavi», sub un «duce vlah», unde «Vlahii»

* *Constantin C. Giurescu*, Istoria Romînilor, vol. I, București, 1935, pag. 213.

(numiți cei dintîi, ca și în analele rusești), erau populația principală; cronicarul unguresc [îl] arată în Ardeal cu cetatea (castrum) pe Someș (pe la *Gîlău*, la vest de Cluj); altul în țara Crișului (Crișana), între Someș și Mureș, cu «cetatea Bihor» și al treilea în Banat, între Mureș și Dunăre, „pînă la «Cetatea Orșova»"*.

Voievodatele acestea erau alcătuite din uniuni de cnezate sau comunități agrare primitive, cu o structură de stat democratică. Adunarea generală a tuturor membrilor obștiei alegea pe cneaz, conducător în războaie și povățuitor în timp de pace, iar adunarea cnejilor alegea pe voievod, conducător al stătulețelor mici.

După ce au supus stăpînirii lor voievodatele și cnezatele ce se găseau în Transilvania, regii Ungariei au căutat să încadreze și această parte a pămîntului ocupat de ei aceluiași așezămînt social și economic pe care ei îl introduceau în întreaga țară: feudalismul. Regele Ștefan, reformatorul și întemeietorul statului unitar maghiar, a copiat în întregime întocmirea social-economică feudală din Apus și a transplantat-o în Ungaria[5].

„Contactul tot mai des cu străinătatea și influența tot mai mare ce și-au cîștigat-o străinii așezați în țară la curtea regală și înrudiți cu fruntașii indigeni, au contribuit ca să se dezvolte și să se organizeze și aici, încetul cu încetul, o viață de stat tot cu mai multe trăsături feudale... Țara întreagă se împărțea în latifundii, la care marii proprietari (oligarhii de mai tîrziu) ajungeau în urma *donațiunilor regești*"**.

Țara întreagă a fost împărțită în districte, comitate regale, substituind cu această nouă organizare administrativă vechiul așezămînt pe triburi, clanuri și stabilind ca centru comitatului cetățile regale (castre). „În cetate își avea reședința ișpanul, locțiitorul regesc, șeful «domniei» (...). În jurul cetății se formau sate și în toate părțile proprietății erau resfirați muncitorii pămîntului"***.

Țărănimea, așezată aproape în totalitatea ei în apropierea castrelor, indiferent de naționalitate, era obligată să apere cetățile regale, iar în caz de război să meargă la oaste. Categoria aceasta de țărani, ce se deosebea de robi și villici (adică țărani supuși) purta denumirea de „iobagiones castri".

*
* *

* *D. Onciul*, Romînii și Ungurii în trecut. București. 1928. pag. 13.
** *I. R. Șirianu*, Iobăgia, vol. I, pînă la finea secolului XV, Arad, 1908. pag. 40—41.
*** *Idem*, op. cit., pag. 37.

În Ardeal, găsind așezămîntul cnezatului și voievodatului în ființă, regii Ungariei au căutat să nu modifice în primele timpuri de stăpînire această structură politico-organizatorică, ci numai s-o încadreze în întocmirea noilor forme de stat pe care au introdus-o ei în restul țării, adaptînd-o. De aceea, găsim că așezămîntul cnezat s-a menținut destul de mult. În unele părți ale Ardealului găsim cneji pînă în veacul al XVI-lea, desigur schimbîndu-se enorm rostul lor.

„Profitînd de vechea organizație cnezială a satelor romîne, regii Ungariei, și în numele lor voievozii sau vice-voievozii Ardealului, comiții comitatelor și castelanii castrelor regale, întrebuințară pe cneji pentru scopurile lor de colonizare, garantîndu-le și mărindu-le veniturile ce le aveau de la colonii conduși de ei. Renunțînd la o parte din venituri în favorul lor, regii, și, după ei, ceilalți proprietari mari de pămînt, acordară cnejilor dreptul de chinezat (...) sau pe un termen nedeterminat sau pe viață, și cu facultatea de a-l transmite moștenitorilor direcți... Aceste acordări se făceau, sau prin confirmarea chinezilor existenți în funcțiunile lor sau prin împuternicirea de a întemeia sate noi (...), pe pămînturi din nou curățite de păduri sau pe locuri părăsite de locuitori..."*.

Țărănimea din Transilvania, în primele timpuri ale stăpînirii maghiare a fost *o categorie de săteni slobozi, fără nici o obligațiune față de feudali*[6]. Regele Ștefan a elaborat un șir de legi care priveau soarta țărănimii. Majoritatea covîrșitoare a țărănimii din Ardeal era declarată „iobagiones castri" și legată de cetățile regale pentru apărarea lor. Țărănimea era deci supusă direct regelui, iar nu nobilimii. „După tradițiunile păstrate de popor și după puținele știri rămase din primele două secole ale regatului ungar, romînii din Ardeal și cei din părțile anexe *erau iobagi regali, oameni liberi care stăpîneau pămîntul ca moșnenii, în deavalma, și făceau, sub căpeteniile lor, fie voievozi, fie chenezi, parte din oastea regală* (subliniat de noi — *M. D.*) iar nu din a nobilimii, pe care o alcătuiau nobilii cu slugile lor"**.

Că aceasta era starea imensei majorități a țărănimii ne dovedesc și cercetările istoricului Nic. Densușianu, făcute pe baza izvoarelor vechi ungurești. El scrie că în Ardeal pe acele timpuri exista „... clasa a treia și cea mai numeroasă [pe care] o formau *țeranii romîni*, numiți *apărători* sau *soldați* ai *castrelor* (castren-

* *I. Bogdan*, Despre cnejii romîni, București, 1903, pag. 5.

** *I. Slavici*, Romînii din Ardeal, Biblioteca „Minerva", București, 1910, pag. 29.

ses, populi castrenses, milites castri) și care în ținuturile românești se aflau divizați în mai multe chineziate și voivodate. Țeranii castrelor în epoca veche erau *oameni liberi*, nesupuși servicielor feudale; pămînturile lor (fundi militares, praedia militaria) se moșteneau din generațiune în generațiune și în lipsă de succesori se puteau vinde și testa. Numai o singură obligațiune aveau posesorii acestor moșii, și anume să facă servicii de castre, adică să construiască fortificațiuni, să apere castrele și frontierele, și să ieae parte la espediții în timp de rezbel"*.

Condițiunile asemănătoare de trai ale țărănimii în trecut ne sînt confirmate și de cronicarii maghiari de pe acele timpuri. Simion Kéza[7], cronicarul ungur care a trăit în veacul al XIII-lea, arată că „iobagii castrelor sînt nobilii săraci, care, venind la rege, acesta le-a dăruit pămînturi din pămînturile castrelor, ca feude ale castrelor, cu condiția să apere castrul în timp de război"**.

Afară de o dare anuală plătită către curtea regală (quinquagesima), introdusă tocmai spre sfîrșitul veacului al XI-lea, țăranii romîni nu erau datori să dea nici o dare sau dijmă nobilimii. De asemenea, nici nu erau obligați să execute alte lucrări pe moșiile și domeniile feudalilor. „Iobagionii nu erau ținuți a îndeplini alte slujbe decît acele militare"***.

Muncile grele de cîmp, cît și altele de asemenea natură, în timpurile acelea erau îndeplinite de sclavi[8], al căror număr pe atunci în Ungaria era considerabil. Chiar construirea, repararea și întreținerea castrelor și cetăților regale nu cădea în sarcina „iobagiones castri", ci a sclavilor. Numai tîrziu, cu scurgerea vremii, iobagiones castri au fost obligați să execute și lucrări de reparare și întreținere a castrelor. Un document din anul 1247 ne arată că țăranii, iobagiones castri, din jurul cetății Deva, au îndatoriri „la slujbele manuale trebuitoare pentru păstrarea lui (castelului Deva — M. D.) precum ridicarea de întărituri, săparea de șanțuri, tăierea lemnelor..."****.

Țărănimea din Ardeal a continuat încă în decursul secolelor XII—XIII să se bucure de sus-arătatele condițiuni de trai și drepturi, stabilite încă de pe timpul domniei regelui Ștefan. Desigur că nu în întreaga Transilvanie, căci în unele părți ale țării

---

* *Nic. Densușianu*, Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria. 1784—1785, București, 1884, pag. 51—52.

** *G. Popa-Lisseanu*, Izvoarele istoriei romînilor, vol. IV, București, 1935, pag. 115.

*** *A. D. Xenopol*, Istoria romînilor din Dacia Traiană, vol. II, ediția a III-a. Ed. Cartea Românească, București f. a., p. 178.

**** *Idem*. op. cit., pag. 178.

nobilimea maghiară a reușit mai de timpuriu să înrăutățească starea țărănimii, subjugînd-o.

Dar în general starea poporației romîne în prima perioadă a stăpînirii maghiare asupra Ardealului era chiar mai bună decît a țărănimii de obîrșie ungară. Șirianu arată că „pe teritoriul capitlului de la Oradea se aflau numeroși romîni. Aceștia însă se bucurau de un regim excepțional, mai favorabil decît cel aplicat iobagilor unguri...“*.

Mai tîrziu însă, sub influența desăvîrșirii procesului de producție feudal și subjugării țărănimii, se produce o deosebire în starea locuitorilor de la sate din Ardeal. Pe lîngă țărani liberi, nesupuși nobilimii, au apărut săteni supuși nobililor bisericii catolice, iar numărul lor creștea necontenit.

„Țăranii în părțile de peste munți alcătuiau, ca și acei din principate, două feluri de sate: de acele libere (răzeșii și moșnenii de dincoace) și de acele supuse nobililor, mînăstirilor sau cnezilor innobilați. Cei liberi trăiau mai mult pe domeniile regești, mai ales pe lîngă castelele și cetățile numeroase ale țărilor de peste munți, care aveau, pe lîngă tăria lor firească, nevoie și de unele lucrări omenești pentru a se putea apăra de necontenitele năvăliri ce cădeau asupra lor. Erau însă și sate de țărani liberi pe lîngă proprietățile nobililor și ale mînăstirilor. Țăranii supuși purtau numele de *villicii*, iar cei slobozi — acel de *iobagiones, iobagiones castri* sau *castrorum*“**.

Diferențierea țărănimii din Ardeal s-a produs în decursul veacurilor XII—XIII. Regii din familia lui Arpad, paralel cu măsurile de organizare și întărire a noului stat creat, au făcut tot posibilul pentru a întemeia și o clasă a nobilimii, stăpînitoare, destul de puternică, pe care să se rezeme și care să-i ajute în a guverna țara. Înzestrată cu numeroase privilegii și proprietăți donate de regi, clasa nobilimii se dezvoltă și se mărește concentrînd în mîinile ei, nu numai puterea economică dar și politică a țării. Întemeietorul statului maghiar, regele Ștefan, „s-a distins ca rege darnic, nu numai față de biserică, ci, după obiceiul din Apus, a dăruit averi mari, atît fruntașilor unguri cît și cavalerilor străini“***.

Treptat-treptat, magnații feudali au reușit, în decursul secolelor XII—XV, să deposedeze țărănimea băștinașă de pămînturile ei și să concentreze în mîinile lor numeroase și întinse moșii și

---

* *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 269.
** *A. D. Xenopol*, Istoria romînilor din Dacia Traiană, vol. II, pag. 177.
*** *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 41.

domenii. Năvălirea tătarilor în anii 1241—1242 asupra Ungariei și Transilvaniei, cît și devastările produse de barbari, au silit populația țărănească să părăsească locurile unde era așezată. Această năpastă revărsată asupra poporului a servit nobilimii maghiare să procedeze mai cumplit și radical la modificarea regimului proprietății pămîntului. Cînd țăranii s-au întors înapoi la locurile lor părăsite, au găsit vatra lor strămoșească declarată proprietate boierească, căreia ei erau obligați în viitor să-i fie supuși, plătind dijmă pentru folosirea pămîntului, și erau datori să execute diferite lucrări gospodărești pe domeniul nobilimii[9].

Și astfel țărănimea, din liberă și proprietară asupra pămîntului pe care locuia în cadrul obștii de care aparținea și în hotarele căreia se folosea în mod nelimitat de pămînt, pășuni, fînețe, ape etc.. s-a văzut expropriată în decursul veacurilor, sub puterea feudală. Nobilimea maghiară, cu ajutorul forței armate și a decretelor regale, a deposedat țărănimea din Ardeal.

Feudalii au introdus noul drept al pămîntului. Ei au împărțit toate pămînturile arabile în sesiuni, pe care le dădeau în folosință și lucrare țăranilor, obligînd pentru aceasta pe țărani să le plătească arenda pămîntului concedat[10]. Arenda se plătea în natură, în produse ale pămîntului. În veacul al XIII-lea, îndatoririle țăranilor din Ardeal și relațiile lor cu proprietarii sînt de natura următoare:

„Muncitorii liberi[11], cărora li se dă sesiune[12], erau arendașii marilor proprietari. Cînd nu se mai puteau înțelege cu proprietarul ori găseau proprietăți mai bune și condițiuni mai favorabile, plecau, avînd dreptul să ducă cu ei ori să valoreze într-un fel ori altul tot ce ei au ridicat pe teritoriul ce au muncit (casă, grajd, magazii, cele mai multe din lemn). Proprietarilor plăteau în natură și prestau anume muncă; în bani gata, ori deloc ori foarte puțin plăteau, din cauza lipsei de bani din toată țara. Munca prestată se socotea cu zilele, după loc și împrejurări (arau, semănau și secerau anume porțiune de pămînt în apropierea curții marelui proprietar, cărau lemne, lucrau la vie). Dau apoi, după felul locului, vin — cultura viei era înfloritoare — ori bere, caș, pîine, ovăz, găini, gîște, porci grași, piei de animale etc. Făceau apoi cărăușie. Tot în muncă plăteau și meșteșugarii, precum și pescarii și vînătorii, două ramuri de ocupațiuni prețuite mult pe acea vreme"*.

Pe măsură ce sistemul feudal se extindea, se complicau mărindu-se și îndatoririle iobagilor către seniorii lor. De pildă, pînă în

---

* *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 43—44.

veacul al XIV-lea, țărănimea din Ardeal nu era obligată să plătească nici o dijmă nobilimii, proprietarului. Țăranul plătea numai o dare anuală către rege și executa anumite îndatoriri pe moșia nobilului. Regele Ludovic, supranumit și el de feudali „cel mare" (căci a acordat nobilimii o mulțime de privilegii), a introdus dijma în folosul proprietarului[13]. Decretul regal, prin art. 6, stabilește astfel această nouă sarcină asupra țărănimii:

„De la toți iobagii noștri, semănători ori cultivatori de vie, fie ei locuitori liberi ori plătind arendă, excepție făcînd orașele împrejmuite cu ziduri, percepem atît noi cît și regina a noua parte (nona pars) și dispunem ca *și nobilii să facă același lucru; după ce au strîns zeciuiala*, prelații și persoanele bisericești care au iobagi să strîngă și a noua parte, ca astfel să aibă putința a ne servi mai cu credință și autoritatea noastră să crească"*.

Afară de dijma introdusă, feudalii cer de-acum încolo și cîteva zile de muncă pe an, ce trebuiau să fie lucrate pe proprietățile lor. Numărul zilelor la început era mic și nu era simțitor, dar mai tîrziu, cu scurgerea timpului, numărul zilelor de lucru se mărește și devine insuportabil pentru marea masă a țărănimii. Țărănimea era obligată să lucreze stăpînilor de moșii diferite lucrări gospodărești ca: arătură, secerat, podvezi, repararea drumurilor, morilor, iazurilor, tăiatul și căratul lemnelor în pădure ș. a. m. d. Corvezile acestea răpeau nenumărate zile de muncă iobagului. Țăranii care refuzau să lucreze de bunăvoie și se opuneau erau supuși la muncă în mod forțat cu ajutorul bandierelor feudale[14]. Fiecare nobil din Ardeal ținea la curtea sa detașamente militare înarmate, ce se numeau *bandiere*, cu ajutorul cărora țărănimea era supusă la ascultare**.

Ca răspuns la această întărire a exploatării, țărănimea a început să părăsească moșiile și să fugă, strămutîndu-se la alți stăpîni unde condițiunile de muncă erau mai suportabile. În primele timpuri ale instaurării regimului economic feudal, țărănimea era în permanentă migrațiune. Mutarea la un alt proprietar, fuga de pe o moșie, era o armă puternică în mîinile țăranului iobag. În perioada aceea, omul, munca lui, valora mai mult decît pămîntul. Pămînt era destul, populația era încă rară. Iobagii fugind de moșie, proprietarul pierdea, căci scădeau veniturile proprietății.

---

* *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 260.

** Dincoace de munți, în Muntenia și Moldova, boierimea de asemenea ținea pe la curțile ei pe arnăuții, care, conduși de administratorii moșiei, supuneau la clacă și diferite munci pe țărani.

Față de această situație. nobilimea maghiară a obținut curînd decretul regal prin care se puneau piedici strămutării țărănimii de pe o moșie pe alta. Prin decret regal se stabilea că fiecare țăran nemulțumit de proprietarul său, dacă dorea să se mute la un altul unde a aflat că condițiunile de trai erau mai bune, era obligat să plătească răscumpărarea dreptului de strămutare, ce se numea *teragiu*[15].

„Iobagii pierdură prin acest sistem de plată de teragiu și alipirea lor de moșia pe care se aflau, și libertatea, după ce pierduseră pămînturile, ceea ce îi coborîse din rîndul de adevărați iobagi, adică de oameni liberi la acel de *villici*, adică de șerbi, mai păstrînd ei, ca prin ironie, în condiția lor înjosită, tot vechiul și onorabilul lor nume de iobagi"*.

Introducerea teragiu-lui era un pas botărîtor spre răpirea libertăților de care se bucura țărănimea din Ardeal în trecut și [spre] interzicerea cu desăvîrșire a mutării iobagilor, legîndu-i de glie. În veacul al XIV-lea, acest proces a fost desăvîrșit[16]. Răscumpărarea dreptului de strămutare constituia deja o armă puternică în mîinile feudalilor, de a înfrîna mutarea iobagului și a întări exploatarea lui. Nu întîmplător vedem că, pe lîngă alte revendicări importante, enumerate în actul de împăcare din 6 iulie 1437, dreptul de liberă mutare a iobagilor ocupă locul de frunte în programul cerințelor țăranilor răsculați. Țărănimea iobagă dorea deplina libertate de care se bucura în trecut, încă de pe timpul regelui Ștefan.

*
* *

Înrăutățirea stării țărănimii din Transilvania, decăderea ei, se produce în veacurile XII—XIV și sub acțiunea directă a capitalului comercial, care pe acele timpuri a pășit și în Ardeal la dezvoltare și înflorire. Regii Ungariei au căutat să împrumute din țările apusene, nu numai așezămintele feudale, dar și unele elemente ale vieții economice, care au contribuit în mod mai grăbit la civilizarea poporului maghiar. În afară de coloniști agricultori, care deprindeau pe maghiari cu noul proces de producție — agricultura[17] — au fost aduși și colonizați, în veacul al XII-lea, negustori și meseriași sași. Noii coloniști, înzestrați cu numeroase privilegii și terenuri (fundus regium), au ridicat tîrguri negustorești ca: Brașov, Sibiu, Cluj, Bistrița, Făgăraș, Feldioara etc., orașe și cetăți a căror importanță politică și economică de-

* *A. D. Xenopol.* Istoria romînilor din Dacia Traiană, vol. II. pag. 181.

pășea nu numai cadrul Ardealului, dar și al statului ungar[18]. Mai ales Brașovul.

„Datorită comerțului său înfloritor, Brașovul, «locul cel mare de schimb între Apus și Răsărit», ajunge în secolul al XIV-lea cel mai de seamă centru comercial din Ungaria și țările dunărene și unul din importantele centre comerciale din Europa răsăriteană de atunci"*.

Istoria politică și dezvoltarea economică a Țării Romînești în trecut a fost strîns legată de cetatea regală Brașovul. „Ajunsă, prin negoțul și industria sa, la o mare înflorire în secolele XIV și XV, puternică prin întăriturile și bogăția sa, cetatea Brașovului a jucat în vremea aceea un rol hotărîtor în evenimentele politice din Țara Rumînească. Prietenia ei era căutată, vrăjmășia ei era temută de toți domnii noștri: nu e aproape nici unul care să nu fi cerut sprijinul «marei cetăți» săsești la cucerirea și păstrarea tronului său sau la răsturnarea rivalilor; aproape toți invocau mijlocirea ei între dînșii și regele Ungariei sau voievozii Ardealului"**.

Dezvoltarea orașelor și a negoțului in Ardeal a avut o enormă influență asupra întregii structuri social-economice. Capitalul comercial a grăbit extinderea și dezvoltarea sistemului de producție feudal. Dar mai ales creșterea capitalului comercial a avut o enormă înrîurire asupra stării și condițiunilor de trai, în special ale țărănimii. Întinderea negoțului și pătrunderea lui din ce în ce mai adînc la sate a avut ca rezultat o profundă transformare a relațiilor, pînă atunci mai mult patriarhale, între țărănime și clasele stăpînitoare. Paralel cu negoțul au apărut banii.

Mărirea tîrgului și a industriei orășenești înrîuri și asupra agriculturii. În oraș începe să fie tot mai mare cererea de mijloace de hrană și materiale de lucru: lemn, lînă, in, materii colorante ș. a. m. d., astfel că și agricultura se prefăcu, din ce în ce mai mult, să producă mărfuri pentru vînzare.

„Țăranul începu să capete bani. Asta-i fu nenorocirea. Această împrejurare aprinse lăcomia asupritorilor săi, a feudalilor și a suveranilor. Cît timp prisosul lui se alcătuia mai ales din bunuri în natură, ei nu luară decît atît cît puteau cheltui ei singuri. Dar banii se pot întrebuința oricînd; cu cît ai mai mulți, cu atît

---

* *N. C. V. Cologan*, Cercetări privitoare la trecutul comerțului romînesc din Brașov, București, 1928, pag. 36.

** *I. Bogdan*, Documente și regestre privitoare la relațiile Țării Rumînești cu Brașovul și Ungaria în secolul XV și XVI, București. 1902. pag. 4 (prefață).

mai bine. Cu cît tîrgul se mărea pentru țăran, cu atît acesta căpăta mai mulți bani în schimbul mărfurilor lui și cu atît mai mult feudalii și suveranii îl storceau și dăjdiile și birurile creșteau. Dar în curînd stăpînii nu se mai mulțumiră numai cu prisosul care întrecea cheltuielile lui de trai, ci îl despuiară, din ce în ce mai mult, chiar de ceea ce îi era neapărat trebuitor. Nu-i deci de mirat că deznădejdea cuprinse pe țărani; mulți, mai ales după ce încercările de împotrivire prin răscoale fură înăbușite, își părăsiră casa și avutul și-și căutară adăpost în oraș"*.

Sub influența pătrunderii negoțului la sate, feudalii, stăpînii moșiilor, au pornit să introducă și să mărească claca și dijma în natură.

Obligațiunile țăranilor erau sporite mereu. Exploatarea lor de către boierimea maghiară nu mai cunoștea limita. „Dacă în gospodăria naturală exploatarea cunoaște o limită firească în puterea de consumare a stăpînului, în gospodăria bănească lucrul se schimbă: de aci încolo, dările în bani nu mai au limită, aviditatea nobilului va aduce pe țăran la sapă de lemn ... smulgînd familia săteanului de pe glia strămoșească, lăsînd pe șerb să piară de foame pe drumuri, cu bătrîni, femei și copii"**.

În curînd, feudalii începură să pretindă de la iobagii lor achitarea în bani a servituților feudale. În Ardeal, deja „pe la jumătatea veacului XIII se introduce *censul*[19], plata în bani gata, răscumpărarea serviciilor ori dărilor presate în natură"***.

*
* *

Traiul țărănimii din Ardeal de sub stăpînirea feudală maghiară a fost influențat nu numai de dezvoltarea capitalului comercial, dar și a bisericii catolice. Puternică și atotstăpînitoare în Ungaria, biserica catolică era unul din factorii importanți în înrăutățirea stării țărănimii și a decăderii ei. Ea ocupa rolul de frunte în sistemul economic al evului mediu.

Prin locul ce ocupa biserica catolică în piramida socială a statului ungar, ea urma imediat după stat. „Țăranii erau mai întîi *supuși și membri ai statului*, după aceea *supuși ai bisericii* și al treilea *supuși a*[*i*] *nobililor*, care erau *dregătorii lor* în [timp de] pace și *conducătorii lor* în rezbel"****.

---

* *K. Kautski*, Bazele social-democrației. București, 1911, pag. 11—12.

** *Șerban Voinea*, Marxism oligarhic, contribuție la problema dezvoltării capitaliste a Romîniei, Ed. I. Brănișteanu, București, 1926, pag. 30—31.

*** *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 182.

**** Magazin istoric pentru Dacia, tomul III. București. 1846. pag. 144.

Constituind unul din elementele de frunte în stoarcerea țărănimii iobage, biserica catolică a fost aceea care a contribuit la înrăutățirea stării sociale a țărănimii, dînd loc la numeroase nemulțumiri și conflicte sociale în rîndurile poporului de jos din Ardeal. Contra exploatării de către biserica catolică s-au ridicat nu numai țăranii romîni, unguri, dar și coloniștii sași, baza socială însăși a catolicismului în Ardeal. Însăși mișcarea țărănească din anii 1437—1438 era produsul stoarcerilor nemiloase de zeciuială ale episcopului catolic din Ardeal.

Regii Ungariei au fost aceia care, paralel cu creștinizarea poporului maghiar, au pornit la întărirea și extinderea catolicismului. În scopul de a crea o bază socială și economică necesară prosperării catolicismului, numeroase domenii și proprietăți, cu sclavi și țărani, erau dăruite de regi instituțiunilor catolice (bisericilor, mănăstirilor, episcopiilor etc.) și în curînd biserica catolică a devenit cel mai mare feudal din Ungaria și Transilvania. Însăși proprietatea mare era la început a bisericii catolice. „S-a format în Ungaria *marea proprietate*, întîi, la început, *bisericească*, iar mai în urmă a *particularilor* . . .“*.

Cu timpul, averile și domeniile aparținînd bisericii catolice au ajuns să fie numeroase. De pildă, dacă la început abația de la Pannonhalma avea numai 10 sate, mai tîrziu, după două generațiuni, adică peste 60—70 de ani, numărul satelor aparținînd aceleiași abații s-a urcat la 30. Mănăstirea de la Domoș, în anul 1138 avea nu mai puțin de 57 de moșii, iar abația din Bec avea în anul 1075 în stăpînirea ei 20 de moșii.

Această creștere a averilor bisericii catolice se datora nu numai faptului că regii Ungariei acordau donațiuni, ci și acelui fapt că întreaga clasă conducătoare maghiară dăruia moșii instituțiunilor catolice. „Mai-marii de la curte și ai țării, îndemnați de rege, au căutat și ei să se distingă prin protecția ce acordau și jertfele mari ce aduceau pentru întărirea instituțiunilor bisericești. Țineau la curte misionari, ajutau mînăstiri și biserici. Ceea ce însemna nu numai propagandă religioasă, ci mai presus de toate progres economic. Călugării și misionarii străini ei înșiși se pricepeau la tot felul de meșteșuguri. În jurul mănăstirilor se așezau apoi și laici, care învățau pe unguri să cultive pămîntul și îndeletnicirea cu tot felul de meserii“**.

---

* *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 75.
** *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 35—36.

Dar, mai departe, același autor arată că „... mănăstirile din Ungaria erau pe atunci centre de cultură, industrie și comerciu, precum și agricultura ungurii au învățat-o de la călugării și coloniștii străini aduși pe moșiile mănăstirești"*.

Nobilul maghiar care întărea stoarcerea și deposedarea țăranului iobag a înțeles însemnătatea credinței catolice și rolul important al religiei în potolirea și moralizarea supușilor săi. De aceea vedem larga bunăvoință acordată catolicismului de către clasa feudală. Bunăvoința creștea paralel cu întărirea exploatării și subjugării țărănimii.

Dar, în afară de dăruirile benevole ale regilor și nobilimii maghiare către biserica catolică, încă de pe timpul domniei regelui Ștefan în adunarea națională[20] a fost votată legea care prevedea înzestrarea tuturor satelor și așezărilor omenești cu lăcașuri religioase. Țăranii erau obligați să se unească în comunități religioase și în comun să construiască biserici, pe care să le înzestreze cu proprietăți. „Zece sate împreună să zidească o biserică, cărei să i se dea avere (2 sesiuni, 2 slugi, cal și iapă, 6 boi, 2 vaci și 30 alte animale de casă, mai mici)..."**.

Tot pe timpul domniei lui Ștefan a fost introdusă zeciuiala (dijma) către biserica catolică. Dijma se percepea din toate produsele pământului, apelor, și de la vite. La plata ei erau supuse toate clasele sociale din Ungaria și Transilvania[21]. Este drept că la început erau datori să dea zeciuială bisericii catolice numai credincioșii acestei biserici, însă mai tîrziu episcopii catolici din Ardeal, contrar dispozițiunilor consiliului bisericesc din anul 1216, prin diferite manopere au reușit să supună și pe țăranii romîni de credință ortodoxă orientală la plata zeciuielii. Această măsură a fost una din cauzele care au contribuit la o ridicare în masă a țăranilor unguri și romîni în anul 1437 și la sudarea solidarității lor de clasă.

În afară de dijmă, s-a acordat bisericii catolice dreptul de a încasa numeroase amenzi și dări, taxe, care de asemenea se urcau la o sumă considerabilă.

Concentrînd în stăpînirea sa numeroase domenii și proprietăți cu sclavi și țărani, biserica catolică în exploatarea maselor nu se deosebea cu nimic de restul feudalilor. Ba situația țăranilor și sclavilor de pe domeniile bisericești catolice era mai rea. „Particularii erau ceva mai îngăduitori, se mulțumeau cu mai puține

---

* *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 77—78.
** *Idem*, op. cit., pag. 48.

servicii, ba unii dintre ei ţineau să facă sclavilor o viaţă mai uşoară"*.

Ţăranii care locuiau pe moşiile bisericeşti şi mănăstireşti erau supuşi, în afară de zeciuială, la numeroase îndatoriri iobagiale, care îngreunau destul de simţitor starea lor. Aşa, de pildă, pe timpul domniei regelui Bela al IV-lea (mijlocul secolului al XIII-lea), comuna Alşók, ce era proprietatea renumitei abaţii de la Pannonhalma şi care număra numai 68 de gospodării ţărăneşti (57 vieri, 5 maiestri, 2 fauri şi 4 clopotari), aproximativ avînd 450 de suflete, era obligată să execute asemenea lucrări: „... să care toată iarna lemne pentru abaţie: cei cu care, 36 care pe an. unii chiar 150 de care (pe an — *M. D.)*. Sarcină comună era apoi ospătarea o dată pe an a abatelui şi suitei sale, un viţel (?) de 2½ ani, găini, gîşte, vin, bere, pîine, iar cailor fîn şi ovăz. Dacă abatele nu venea să viziteze satul, plocoanele i se trimiteau acasă. De la fiecare casă se cereau apoi 3 zile de muncă: 1 zi de seceră, 1 zi de strîns fîn şi 1 zi de cărat. Grînele trebuiau să le care la moară, de acolo făina acasă la abaţie, iar dacă abatele ori călugării călătoreau, trebuiau să ducă pîine cu carul. Erau apoi obligaţi să care vinul din viile de la Somogy şi Zala. Toate acestea *peste dijma şi robota îndatinată*"**.

Din enumerarea numeroaselor şi variatelor sarcini reiese că din timpul veacului al XIII-lea traiul ţăranilor supuşi feudalilor şi mai ales al celor supuşi bisericii catolice, era insuportabil; ţărănimea răbda în tăcere toate suferinţele. Din cînd în cînd izbucneau conflicte din pricina stoarcerilor şi muncilor grele, dar ele se terminau în paguba ţăranului, cu o asuprire şi mai mare. Deţinînd puterea în mînă, biserica catolică nu avea nici o teamă. De pildă, „iobagii de la Pannonhalma s-au plîns că stăpînul lor, abatele, nu respectă învoielile agricole. Judecata a făcut-o însuşi palatinul, dar sfîrşitul a fost că acuzatorii (adică ţăranii — *M.D.)* au fost osîndiţi la cîte o lună temniţă şi să fie raşi pe cap şi arătaţi astfel în tîrguri, «*spre pildă îngrozitoare tuturor celor care îndrăznesc să se răscoale contra domnilor lor*»"***.

Hoţul de păgubaş a fost găsit vinovat! Ion Păun de la Vintileanca!

*

* *

---

* *I. R. Şirianu*, op. cit., pag. 95.
** *Idem*, op. cit.. pag. 164.
*** *Idem*, op. cit.. pag. 161—162.

Cercetarea aceasta fugitivă a istoriei țărănimii din Ardeal în prima perioadă a stăpînirii maghiare ne dovedește că starea țărănimii s-a înrăutățit destul de mult sub influența factorilor social-economici ai feudalismului, combinați cu pătrunderea capitalului comercial la sate și stoarcerea nemiloasă a poporului de jos de către biserica catolică.

Din țărani liberi, iobagiones castri, țărănimea din Ardeal, paralel cu desăvîrșirea sistemului de producție feudal, s-a transformat în simpli iobagi. Procesul acesta a luat forme mai accentuate în veacul al XIV-lea.

II

IOBAGIZAREA ÎNTREGII ȚĂRĂNIMI DIN ARDEAL ÎN DECURSUL VEACULUI AL XIV-LEA

La sfîrșitul veacului al XIII-lea, se stinge în Ungaria dinastia domnitoare arpadiană și se începe o luptă între diferite clanuri feudale pentru ocuparea tronului. Perioada aceasta, supranumită în istoria poporului maghiar „interregnum", cît și cea după ea, în secolul următor (XIV), au adus o înrăutățire și mai evidențiată în starea iobagilor.

Dacă în secolele XII—XIII în mijlocul poporului de rînd din Transilvania se creează diferite straturi sociale ca: iobagi, villici, libertini (sclavi eliberați), civis, a căror stare se diferenția nu numai după rolul ce ocupa fiecare în sistemul economic feudal, nu numai după felul proprietății pe care ei erau așezați, dar și după regiuni precum și după dezvoltarea și extinderea exploatării feudale, desăvîrșirea sistemului de producție șterge din ce în ce mai mult deosebirile existente. Se produce unificarea sistemului economic feudal. Iobagiones castri, categoria cea mai numeroasă de țărani din perioada constituirii statului maghiar, care se bucura de o libertate desăvîrșită în decursul secolelor XII—XIII, sînt coborîți la situația de simpli clăcași și șerbi, iar starea lor devine așa de mizerabilă încît ei caută prin toate căile să scape de iobaginat.

În primele timpuri ale stăpînirii maghiare asupra Ardealului, iobag[iones] castri era o categorie de poporație privilegiată. Legați de castre și cetăți regale, aveau numai îndatoriri militare: cum arată

documentele timpului, numele de iobag[22] însemna „o origine înaltă și o demnitate primită de la rege"*.

Că iobagii castrenses era o demnitate înaltă și privilegiată ne dovedește și Bula de Aur, constituțiunea feudală a Ungariei din anul 1222, în care vedem că numele de iobag e pus în locul de cinste. În Bula de Aur[23] citim că „atît episcopii cît și alți iobagi și nobili ai țării" au dreptul să se împotrivească și să contrazică regalitatea (art. XXXI — N. R.)**.

Cu scurgerea timpului. regii Ungariei dăruiesc tot mai multe domenii și moșii nobilimii și celor înnobilați de ei. Dăruirea se făcea în mare parte din proprietățile regale. Prin asemenea acte de donațiuni, iobagii așezați pe domeniile dăruite erau transformați din supuși ai regelui în iobagi supuși ai nobilimii. Această trecere de la un proprietar la altul a produs o radicală transformare în starea și condițiunile de trai ale țărănimii din Ardeal.

Dacă la început situația muncitorilor de pe proprietățile regale era neasemănat mai bună decît a celor de pe moșiile particulare. trecînd în stăpînirea nobilimii starea țărănimii s-a înrăutățit. Nobilul, fie particular, fie reprezentantul bisericii catolice, a aruncat pe spinarea iobagului numeroase sarcini senioriale împovărătoare și a dezvoltat tendința de a reduce starea lor de iobagi. oameni liberi, la aceea de *villici.*

„Proprietarii cei mari căutau să reducă pe iobagii de pe moșiile lor la starea de villici, adică de țărani supuși, întrebuințînd adeseori mijloace piezișe pentru a-și ajunge scopul . . .***

Dar și situația iobagilor rămași pe proprietățile regale cu timpul s-a înrăutățit destul de mult. Numărul lor s-a redus mereu. În același timp, îndatoririle militare deveneau tot mai grele și apăsătoare. Cu timpul. ei erau supuși și obligați să repare și să întrețină castre.

Din cauza deselor năvăliri ale barbarilor. mai ales ale tătarilor, regele Bela al IV-lea a procedat la construirea și ridicarea de orașe, supunînd pe iobagi la munci. Muncile acestea. erau obligați să le execute numai iobagiones castri. căci „nobilii și preoții au fost . . . scutiți de orice robotă. obicinuită mai ales pe vreme de război, cînd trebuia să se facă drumuri, șanțuri. ziduri etc. *La lucru public nu erau deci îndatorați decît slugitorii regelui*"****.

---

* *I. R. Șirianu,* op. cit., pag. 37.

** *Idem.* op. cit., pag. 140.

*** *A. D. Xenopol.* Istoria românilor din Dacia Traiană. vol. II. ediția a III-a, pag. 180.

**** *I. R. Șirianu.* op. cit., pag. 153.

Angaralele la construirea și întreținerea castrelor apăsau numai pe iobagi. Cine călătorește prin Ardeal și Ungaria, dar mai ales prin țările din Apus, unde feudalismul a fost reprezentat prin clasicismul său, zărește încă și astăzi, după atîtea secole, pe vîrful munților și piscurilor, zidurile groase ale castelurilor dărîmate. În momentul de față, ele reprezintă monumentele epocii celei mai grele pentru țărănimea iobagă și reamintesc urmașilor trecutul plin de suferință al țărănimii. În aceste monumente istorice e sintetizată întreaga durere a șerbilor, toate suferințele seculare pe care strămoșii țăranilor de astăzi le-au îndurat în trecut.

Prin veacurile XIII—XIV, situația iobagilor castri a devenit în mare parte mai rea decît chiar a țăranilor așezați la particulari, și atunci iobagii regali au început să părăsească domeniile castrelor, strămutîndu-se la feudali. Nobilii au folosit această tendință de a aduna mai mulți iobagi pe proprietățile lor, ușurîndu-le lor la început starea, ca mai tîrziu să poată să pornească la retragerea completă a drepturilor și libertăților de care se bucurau țăranii.

„Iobagionii ei înșiși, adică partea cea mai de samă a țăranilor romîni, căzură întîiu din starea lor cea bună economică în sărăcie, din pricina grelelor îndatoriri cărora erau supuși. Ei fugeau de pe teritoriile castrelor pe moșiile nobililor, unde îi aștepta însă o soartă și mai rea. Prin deosebite manopere, nobilii despuiară de pămîntul lor pe acei dintre iobagi ce mai păstraseră; apoi, prin buna plecare a regilor către dînșii, nobilii înlănțuiră tot mai mult viața iobagului, prin dări, jurisdicție și mai tîrziu prin munci făcute pe moșia stăpînului, încît astfel se reduse și această clasă de țărani liberi — vechi militari — la rîndul de villici, adică de șerbi.“*

Sarcinile și obligațiunile țăranilor iobagi erau numeroase și diferite. Redau aci urbarium dat de regele Ludovic iobagilor săi de pe domeniul regal Németújvár în anul 1355, din care reies îndatoririle sătenilor. O dată pe an trebuie să dea 10 dinari după fiecare poartă (sub „poartă“ în Ardeal se înțelegea pe vremurile de atunci curțile și grădinile care puteau fi ale mai multor familii la un loc; are asemănare cu „lude“ din Muntenia din secolele XVII—XVIII, iar în Moldova cu „cisla“). De Paște, iobagul trebuia să facă dar stăpînului 2 dinari și 12 ouă, la Rusalii 2 dinari și 2 cașcavaluri în preț de 4 dinari, taxă pentru vie 4 dinari, 2 vedre vin și o măsură de ovăz pentru fiecare vie întreagă. Afară de enumeratele plocoane și daruri, fiecare poartă era datoare a face 2 zile de lucru la strînsul fînului, primăvara, vara și toamna

* *A. D. Xenopol*, Istoria romînilor din Dacia Traiană, vol. II, pag. 184.

cîte o zi la plug și vara 2 zile la secerat. Pe lîngă acestea, iobagii erau obligați să dea plocoane administratorului de moșie, primarului și altor funcționari.*

Iobagii așezați pe moșiile palatinului Kont Miklos și fratelui său Lökös erau datori a da „după fiecare poartă 5 dinari pe an, cîte 1 acău[24] de grîu, orz și ovăz, la S[fîn]ta Mărie; tot atunci, 1 pui de găină și 2 pîini, iar chelarului 1 dinar; la Crăciun, 1 pui, 2 pîini, 1 acău de ovăz, va căra apoi în cetate (Lendva) 1 car de lemne și 1 car de fîn, iar chelarului va da 1 dinar. Ca zeciuială de porci după 10 porți se va da la Sf. Martin 3 dinari iar pentru lucrarea viilor domnești 5 dinari de fiecare poartă; zeciuiala vinului sînt datori s-o ducă la cetate"**.

Îndatoririle ajunseseră să fie apăsătoare atît pe domeniile regale cît și pe cele particulare. În ce privește țăranii așezați pe proprietățile bisericii catolice, starea lor era chiar mai rea, căci prelații și abații catolici toate obligațiunile senioriale de timpuriu au pretins să fie achitate nu în natură, ci în bani. Biserica catolică a fost în fruntea acelora care au introdus răscumpărarea în bani a censului. Suma cerută la început nu era mare. Așa, de pildă, iobagii din satele Keresztúr, Szentlászló,[25] aparținînd capitlului de Pannonhalma, erau datori să plătească taxa domniei (úrbér)[26] 40 dinari la Sf. Gheorghe și 40 dinari la Sf. Mihai. „Chiar după valoarea banilor d'atunci, sumele acestea nu par mari. Trebuie să luăm însă în vedere greutatea mare pentru țărani de a strînge chiar numai atîția bani; tîrguri nu prea aveau, căi de comunicație de asemeni nu, apoi grîne nici nu cultivau pentru vînzare; în străinătate, Ungaria vindea numai vin. Țăranii doar atunci aveau bani cînd vindeau vite cornute, cai și alte animale de casă, care, adevărat, erau destule, dar nu aveau preț"***.

Feudalii de pe timpurile acelea nu se ocupau încă intens cu lucrarea proprie a pămîntului. Toate produsele necesare întreținerii lor și curții lor le căpătau de la supușii care erau obligați să le aducă. De aceea, vedem că țăranii iobagi așezați pe proprietățile nobilimii sînt datori să aducă la curte toate produsele necesare consumului. De aici și diversitatea obligațiunilor, care la început erau în limita puterii de consumare a stăpînului.

Dar deja în veacurile XIII—XV încep să ia un avînt mai mare orașele și tîrgurile. În diferite părți ale țării se dezvoltă și cresc numeroase așezări comerciale cu populație orășenească. Așa, de

* *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 265—266.
** *Idem*, op. cit., pag. 265—266.
*** *Idem*, op. cit., pag. 267—268.

pildă, în anul 1333 în comitatul Timișului se „număra atunci 30 cetăți, 22 orașe și 990 de sate . . .",* iar în comitatul Carașului de asemenea erau „. . . . 13 cetăți, 10 orașe și 200 sate".** Negoțul ia un avînt mai mare și atrage în sfera sa de influență și produsele pămîntului, căci în orașe se stabilește și o parte de locuitori (negustori, meseriași, funcționari, militari etc.) ce nu se mai ocupă cu lucrarea pămîntului și își procură toate cele necesare întreținerii de pe piețele și tîrgurile din orașe. Aceasta a avut ca urmare cerințe crescînde de vite și cereale. Feudalii au început să cultive pe domeniile lor mai multe grîne, să crească porci și vite, mărind zilele de muncă ale săteanului. Iar pe de altă parte au început să pretindă plocoane mai mari și mai dese, cu scopul de a avea prisos, spre a fi vîndut în tîrgurile de la orașe.

Creșterea orașelor și a negoțului a schimbat fundamental soarta iobăgimii din Ardeal. Dările în natură și cele în bani cresc și, împovărînd gospodăria săteanului, grăbesc decăderea lui. Înrăutățirea *de fapt* a stării săteanului, transformarea lui în *șerb* era precedată și de cea *de drept*. Veacul al XIV-lea a adus un șir de legi și decrete regale care au iobagizat întreaga țărănime din Transilvania.

*
* *

Pînă în veacul al XIV-lea, în cuprinsul statului maghiar existau diferite categorii sociale inferioare, ca de pildă: iobagiones castri, villici, libertini, robi; sub regele Carol Robert de Anjou (începutul secolului al XIV-lea) se produce o reformă financiară, care nivelează toate aceste categorii sociale în stare de drept într-una singură: „regnicolae" (plătitor de dare, locuitor de țară).

Această reformă financiară, după însăși afirmațiunile istoricilor maghiari, a constituit o transformare a șerbiei, care exista și pînă atunci de fapt, într-un act juridic. Regele Carol aduce în anul 1342 legea de dare, care aruncă toate sarcinile fiscale numai pe spinarea poporului muncitor de la sate, confirmînd încă o dată scutirea de sarcini fiscale a nobilimii și a clerului. De atunci, fiecare poartă de țărani era obligată să plătească anual o dare către cămara regală în sumă de 18 dinari.

Darea aceasta, stabilită mai mare decît a fost pînă atunci, în afară de censul feudal, mărit de asemenea și cerut și el în bani,

---

* *Silviu Dragomir*, Vechimea elementului romînesc și colonizările streine în Bănat; Anuarul Institutului de istorie națională al Universității din Cluj, vol. III, 1924—25. Cluj 1926. pag. 279.

** *Ibidem.*

era urmarea pătrunderii circulației bănești la țară. Gospodăria bănească, dizolvînd formele primitive, desăvîrșește sistemul de producție și, ca urmare, înrăutățește starea țărănimii.

Țărănimea, supusă în părți egale aceluiași impozit, se nivela, ștergînd deosebirile între diferitele categorii ale ei. În același timp, s-a adîncit în proporție mai mare diferența între clasa nobilimii și iobăgimii. De atunci, clasa stăpînitoare era mai distinct opusă clasei țărănești, căci prin această reformă, pătrunsă de spiritul profund feudal, se reflectă mai vizibil deosebirile de clasă. Istoricul iobăgiei maghiare, Acsády, spune:

„«După cum pînă acum privilegiile făcuseră ca cei ce se împărtășeau de ele să se formeze într-o castă, în pătură domnitoare, tot așa acum sarcina comună contopi într-o pătură elementele muncitoare. Prin asta s-a făcut definitivă despărțirea nației ungare, despărțire consfințită și de drept... *Iobăgia s-a înființat deci și ca instituțiune de drept* (subliniat de autor — *M. D.)* și cei ce-i aparțineau erau despărțiți de păturile domnitoare prin zidul de piatră, tare ca stînca și nebiruit, al datoriei de plătire (dare). De aici încolo au trăit două feluri de popoare ungare în țară, despărțite tot mai tare d'olaltă prin interese, simțiri, necesități și tendințe. Unul a stăpînit, celălalt a lucrat: unul a poruncit, celălalt s-a supus»".*

*
* *

În veacul al XIV-lea, în starea iobagilor din Ardeal mai intervine un factor care întărește exploatarea lor. Feudalii, proprietari de moșii, manifestau din ce în ce mai pronunțat tendința de a răpi libertatea țăranilor așezați pe moșiile lor, oprind mutările. În timpurile acelea, strămutările țăranilor de la o moșie pe alta erau foarte dese. Țărănimea se muta căutînd condițiunile de muncă mai favorabile, alegînd stăpîni mai puțin hrăpăreți. Gospodăriile țărănești erau în așa fel înjghebate încît nu constituiau nici o piedică în calea mutării.

Dacă un nobil pe teritoriul căruia era așezat săteanul îi făcea mizerie, pretindea mai mare cens sau îngreuna condițiunile de muncă prin numeroase zile de muncă și corvoadă peste cele „obicinuite", atunci țăranul aduna averea și toată gospodăria lui și se muta la un alt proprietar, unde obținea condițiunile de trai și muncă mai suportabile.

---

* Vezi *I. R. Șirianu.* op. cit., pag. 240—241.

Dreptul acesta de liberă mutare a iobagului constituia în acea perioadă o armă de luptă destul de puternică a țăranului în a frîna pofta hrăpăreață a nobilimii. Țărănimea, prin strămutare de pe domeniile feudalilor cei mai răi, le aducea o pagubă, căci aceștia pierdeau veniturile domeniului.

În curînd, în rîndurile proprietarilor de moșii, clerici sau particulari, se observă o tendință pronunțată de a împiedica mutările iobagilor. Nobilii, episcopii, încep a se înțelege între ei pentru a zădărnici și opri mutările iobagilor. Au început să se ia măsuri de readucere înapoi cu forța o iobagilor fugiți, interzicînd primirea celor fugiți și adăpostirea lor de către proprietari. Tendința aceasta de a răpi libertatea iobagilor era deja pronunțată în Ardeal spre sfîrșitul veacului al XIII-lea. Extinderea și legiferarea ei însă a fost oprită prin o avalanșă de nemulțumiri ale iobagilor și chiar răscoale care au frămîntat pe atunci Ungaria și în special Ardealul.

Nemulțumirea aceasta a iobagilor a silit pe regele Ungariei și nobilimea speriată să voteze în adunarea națională (dietă) din anul 1298 o lege care, prin articolul 10, acordă dreptul de liberă strămutare a țăranilor. Legea precizează că „oricare agricultor ori iobag al nobilului, dacă vrea, obținînd permisia, plătind darea cuvenită obicinuită pentru pămînt, poate pleca de pe moșia domnului său pe moșia altui domn sau oriunde îi place, cu toate mișcătoarele sale".*

Desigur că și în această lege din anul 1298 se observă deja piedici puse în calea mutării, îngrădirea dreptului de libertate a iobagului, de pildă prin cerința ca țăranul să obțină permisia domnului după ce va achita darea „cuvenită și obicinuită pentru pămînt", piedică ce mai tîrziu fu transformată în *teragiu*. Dar, cu toate acestea, ea recunoaște libertatea țăranului, dreptul de mutare cu toate mișcătoarele sale, după ce va achita darea. În curînd însă, condițiunile se vor înrăutăți, iar nobilimea va răpi și această armă a iobagului.

În mijlocul secolului al XIV-lea, regele Carol, cel mai mare proteguitor al nobilimii, îngreunează și mai mult condițiile de liberă mutare. Pe ziua de 21 ianuarie 1324, regele Carol dă o diplomă „...conform căreia în viitor muncitorimea nu se poate stabili nici pe teritor[iul] regal, nici pe teritoriul unui oligarh ori oraș, *fără slobozenie de la proprietar*, iar cel ce s-a mutat *să fie*

---

* Vezi *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 180.

readus, măsură din care s-au născut mizerii cumplite pentru iobagi"*.

Măsura aceasta a fost introdusă nu numai în Ungaria propriu-zisă, ci și în Transilvania. Dacă pînă la mijlocul secolului al XIV-lea țărănimea din Ardeal se deosebea întrucîtva în starea ei socială față de restul țării, avînd o situație mai bună, de atunci nobilimea din Ardeal a pornit și ea la subjugarea iobăgimii. În epoca interregnului, atunci cînd puternicul feudal din Transilvania, voievodul Csák Matei, lupta, cum cred unii istorici romîni, pentru „independența" Ardealului, el mărește și îngreunează enorm sarcinile senioriale. Nobilimea maghiară și maghiarizată din Ardeal, sub scutul voievodului „independent", pornește prin toate căile a stoarce țărănimea și a-i răpi libertatea de care se mai bucurau iobagii din Ardeal. În secolul al XIV-lea se răpesc ultimele rămășițe de libertate și starea iobagilor din Ardeal devine chiar mai rea decît a celor din restul țării.

„Este mai presus de orice îndoială că, pînă în cel de pe urmă pătrar al veacului XIV, romînii locuitori ai satelor din Ungaria erau oameni liberi, nelegați de glebă. Dar în anul 1351, cu prilejul înființării în Ungaria propriu-zisă a unei a doua dijme în folosul stăpînului locului: rege, cler sau membru al nobilimii, prin articolul XVI al acelei legi se restrînge dreptul ce-l aveau pînă atunci țăranii să se mute din loc în loc... În anul 1389, fiica lui Ludovic, regina Maria, întinse dispozițiunile legii de la 1351 și asupra Transilvaniei. Dreptul de a se muta dintr-un loc într-altul fu restabilit de Sigismund în anul 1405, dar atît nobilimea cît și clerul urmară să privească pe țărani ca șerbi, ceea ce dădu loc la o mare nemulțumire și împotrivire, atît din partea țăranilor unguri cît și din a celor romîni"**.

Răpirea libertății țărănimii din Ardeal, cu toate încercările regelui Sigismund de a o restabili, a devenit fapt împlinit. Cu toate decretele regale, feudalii erau mai puternici. Ei au tratat pe țărani așa cum cereau interesele lor de clasă, sfidînd decretele regale.

*
* *

Dar nu numai prin oprirea mutării, țărănimea iobagă era lăsată la discreția completă a magnaților, ci măsura aceasta era completată prin acordarea dreptului nobilimii de a fi judecători

---

* *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 237.

** *Radu Rosetti*, Despre originea și transformările clasei stăpînitoare din Moldova, București, 1906, pag. 5—6.

ai țărănimii. „Înainte, oricît de năpăstuită era iobăgimea, o rează de speranță și mîngîiere tot mai avea: justiția o făceau judecătorii numiți de rege, care aveau cîteodată tăria să se emancipeze de sub influența oligarhului păcătos."*

E adevăr că întreaga procedură judecătorească era construită pe deosebirile adînci de clasă. Exista proba de foc, adică arderea mîinilor în foc cu scopul de a dovedi justețea pretențiilor. Pe cînd „... cei din clasa superioară scapă cu jurămînt făcut la mormîntul regelui Sf. Ladislau (în Oradea), poporul de rînd trebuia să treacă însă proba de foc"**.

Acest sistem de judecată se sfîrșea de obicei în favoarea domnilor. Sub acoperămîntul acestui fel de judecată, care cerea proba și dovada cu foc de la cei de jos, adică de la iobagi, nobilimea maghiară a reușit mai cu succes să deposedeze țărănimea de pămînturile și averea ei și să înrăutățească condițiile de trai ale iobăgimii.

Ni s-au păstrat protocoalele judecății de la Oradea, care, conținînd 389 cazuri de judecată din mijlocul secolului al XIII-lea, ne dezvăluie manoperile feudalilor ca sub acoperămîntul judecății să deposedeze pe iobagi de proprietățile lor. Iată un caz de judecată:

„«Cetățenii din Nograd, și anume Csépán, Péntér, Rados, Posa, Domád, István, Okos, Zurka și Iános din satul Csépán, mai alăturîndu-li-se iobagii acelei cetăți ș'anume, fruntașul Loudan, Miklós, Pál, Both, Tiborcz și Mihály, *pretind pămîntul de patru pluguri al unui cetățean liber cu numele Péth, zicînd că pămîntul acesta aparține cetății și el l-a ocupat cu puterea.* Péth a răspuns'naintea judelui țării László și ișpanului de Bács, că a cumpărat pămîntul. Numitul jude i-a trimis, însoțit de servitorul său Inurad din Szöreg la Oradea. Aici, cînd a sosit vremea ca d-l Péth să ridice ferul și apoi ziua cînd să i se dezlege mîinile, numiții iobagi de cetate și-au tras seama și au recunoscut că pămîntul este al lui Péth"***.

În fața fierului înroșit țărănimea din Ardeal, cu perspectiva de a rămîne invalidă pe toată viața, ceda din pămînturile ei căutînd să-și salveze cel puțin viața și sănătatea.

---

* *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 251.

** *Idem*, op. cit., pag. 133.

*** Vezi *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 120. [Documentul este publicat corect în Documente privind istoria Romînilor, veacul XI, XII, XIII, C. Transilvania, vol. I (1075—1250), Editura Academiei R.P.R., 1951, pag. 380—381 — *N. R.*]

Regele Carol acordă stăpînului de moșie dreptul de judecată asupra iobăgimii. Măsura aceasta a aruncat complet pe țărani la buna dispoziție a proprietarului de moșie și a dat prilej proprietarului de moșie de a folosi dreptul de judecată în interesul său de clasă. Samovolnicia feudalilor în urma acordării dreptului de judecată a luat o dezvoltare mai mare și „... proprietarul de pămînt a acaparat tot mai mult puterea de stat și prin răspîndirea spiritului feudal statul s-a identificat tot mai tare cu interesele speciale ale păturii dominante".*

*
* *

Analizînd toate măsurile social-economice luate de feudali în secolul al XIV-lea, cu drept cuvînt putem spune că epoca aceasta a constituit pentru întreaga clasă feudală din Ungaria și Transilvania o epocă de înflorire și îmbogățire. De pe atunci sistemul feudal de exploatare s-a așezat pe bază solidă. Puternicii oligarhi, clasa superioară a nobilimii au transformat întreaga structură politică, socială, economică și religioasă a statului ungar în țara feudalismului clasic.

Țara era stăpînită de feudali și exclusiv în folosul lor de clasă. Piramida statului era construită avînd sus de tot, în vîrf, clerul catolic (cel superior), apoi nobilimea, în special cea mare (magnații, baronii) iar jos de tot marea masă a țărănimii redusă la *șerbie*. Pe spatele acestei clase fundamentale a societății s-a așezat întreaga structură de stat feudală.

Iobagul din primele timpuri, care era un nume de cinste, a luat un alt înțeles. Țărănimea era căzută în șerbie, „șerbire care poartă mai tîrziu numele de iobăgie, numele de cinste al țăranului militar din vechime".**

Decăderea aceasta a iobagilor și deosebirea în societate au adîncit în măsură foarte acută contrazicerile de clasă, despărțind vizibil interesele fiecărei categorii sociale. Țărănimea și nobilimea, avînd interesele lor fundamental deosebite, au stat față în față două clase opuse.

„Cînd dare plăteau numai țăranii, cînd judecata în afacerile lor le făceau exploatatorii lor, cînd o mulțime de muncitori cu situațiuni excepționale pînă acum pe la curți: bucătari, tăietori de lemne, cărători de apă și lemne, meșteșugari de tot felul etc.,

---

* *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 253.

** *A. D. Xenopol*, Istoria romînilor din Dacia Traiană, vol. II, ediția III-a, pag. 184.

au devenit toți o clasă: *iobagi contribuabili*, iar oligarhia se îngrădea tot mai mult cu drepturi excepționale, fără îndoială că linia de demarcare între cele două clase era tot mai vădită, prăpastia tot mai mare ... *Dar și spiritul de solidaritate între țărani creștea* [subliniat de *M. D.* — N. R.] și cu cît apăsarea se înteța, cu atît mai ales ei se văd avizați la sprijin reciproc și, mai tîrziu, fac extraordinare sforțări de emancipare de sub jug*.

Secolul al XIV-lea nu numai a desăvîrșit degradarea și decăderea în starea țărănimii, dar a plămădit starea de spirit și conștiința de clasă care au adus la acea formidabilă mișcare țărănească din 1437—1438. Nemulțumirile ce mocneau în surdină în sufletul iobagilor din Ardeal și care din starea lor latentă răbufneau cu violență adeseori, pînă la 1437, erau semne prevestitoare că pe orizontul politic clocește izbucnirea unei răscoale de mare amploare și forță, care va evidenția întreaga suferință îndurată de țărănimea iobagă din Ardeal.

---

* *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 253.

III

FRĂMÎNTĂRILE SOCIALE DIN ARDEAL ÎN DECURSUL VEACURILOR XII—XIII

Înainte de a intra în descrierea mișcării din anii 1437—1438, credem necesar să arătăm evoluția maturității revoluționare a țărănimii din Ardeal. Căci caracterul general al răscoalei de la Bobîlna a urmat micilor conflicte și frămîntărilor sociale care, desfășurîndu-se în decursul mai multor secole în Transilvania, s-au canalizat într-o răzvrătire generală. În luptele mici și în răscoalele răzlețe, care erau un fel de manevre pregătitoare de război, țăranii s-au educat politicește și au elaborat tactica și strategia lor în lupta contra feudalismului maghiar. Vom căuta în măsura posibilităților noastre, să schițăm fugitiv evoluția gîndirii de revoltă a iobăgimii din Ardeal.

Dizolvarea formelor de viață patriarhală primitivă, dominante în comunitățile agrare și primele așezăminte de stat din Transilvania, și introducerea formelor de producție feudală au avut ca urmare nașterea și dezvoltarea contrazicerilor de clasă paralel cu dezvoltarea proprietății particulare. Tendința din ce în ce mai crescîndă a claselor stăpînitoare de a exploata în mod sîngeros pe supușii lor țărani, cu scopul de a acumula și concentra averi și pămînturi, a plămădit baza conflictelor sociale.

În această perioadă încep să se arate primele manifestări ale luptei de clasă, desigur la început în formele și metodele cele mai elementare. Ele purtau caracterul încă vizibil al contrazicerilor *individuale*, între noul stăpîn și slugă, și în mai mică măsură culoarea contrazicerilor colective sociale. Aceste prime manifestări iau forma furturilor de vite, care constituiau prin-

cipala bogăție în acea epocă, nesupunerilor la muncile agricole introduse, dării de foc, prădăciunilor etc.

Veacul al X—XI-lea cunoaște deja o mulțime de cazuri de asemenea manifestări. Istoricul maghiar Pauler, ocupîndu-se de timpul cînd domnea regele Ladislau (sfîrșitul veacului al XI-lea), ne descrie astfel acele timpuri:

„«Siguranță personală nu mai era. *Hoțiile și jafurile s-au sporit atît de tare, încît erau sate întregi care le practicau* [subliniat de *M. D.* — N. R.]; nu era lucru rar să fure chiar fețele bisericești și țara întreagă era plină cu sclavi vagabonzi, care în acea vreme tulburată umblau de ici colo, schimbîndu-și stăpînii, iar averea primejduind-o într-una; că spînzurau ori scoteau limba vreunuia prins asupra faptului, nu mult ajuta»".*

Că aceste „hoții" aveau caracter de clasă, numai îndreptate contra magnaților, nobilimii, se evidențiază nu numai prin faptul că „erau sate întregi care le practicau", ci în special [prin] faptul că pe atunci au apărut primele măsuri strașnice de pedepsire a tîlharilor, că toate furturile se săvîrșeau în dauna boierilor, nobilimii. Pe timpul domniei aceluiași rege, a fost convocat un sfat al magnaților, care a alcătuit un codex penal despre care Ioan Russu-Șirianu cu drept cuvînt spune că el „revarsă lumină destulă asupra moravurilor de atunci și *a relațiunilor dintre diferitele clase*"**. Diploma elaborată în această adunare a clasei stăpînitoare din Ungaria glăsuiește:

„«Sub domnia prea grațiosului rege Ladislau, noi, magnații regatului ungar, în număr complet, am ținut ședință pe dealul sfînt și ne-am străduit să aflăm cum s-ar putea opri intenția oamenilor răi, și cum să promovăm binele neamului nostru. De aceea mai'nainte de toate, am pus jurămînt că *oricine aparține magnaților și s-ar găsi vinovați că au furat* un obiect în valoare mai mare decît o găină, asta în nici un caz să nu fie ascuns nici apărat, ci de cumva nu se va fi refugiat în biserică, să fie spînzurat și întreaga lui familie să piară»".***

Din diploma citată reies în mod amănunțit contrazicerile deja născute și măsurile claselor stăpînitoare, adică ale celor bogați, de a apăra averea lor de prădăciunile țărănimii. În această hotărîre a adunării naționale a nobilimii maghiare se reflectă

---

* *I. R. Șirianu*, Iobăgia, vol. I, pînă la finea secolului XV, Arad, 1908. pag. 79.

** *Ibidem* [sublinierea aparține lui *M. D.* — *N. R.*].

*** Vezi *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 79. [sublinierea aparține lui *M. D.* — *N. R.*].

vizibil conflictele de clasă, desigur cum am arătat mai sus, avînd coloratura încă pronunțat individuală.

Pe timpul acela țărănimea din Ardeal era din ce în ce mai mult supusă, sarcinile feudale crescute. Este adevărat că aceste sarcini erau încă nesimțite, fiind încă mici, căci paralel cu sistemul de producție feudal care se extindea asupra întregii economii, mai exista, conviețuind încă alături, sistemul de producție sclavagist. Astfel în veacurile X—XII aproape întreaga greutate a întreținerii clasei aristocratice, și deci aproape toate muncile grele erau aruncate încă pe seama sclavilor, al căror număr în acele timpuri în Ungaria era destul de mare. Țărănimea în majoritatea ei era încă liberă, „iobagiones castri", nesupusă altor îndatoriri feudale, afară de cele militare. Numai zeciuiala (dijma) cc era introdusă în folosul bisericii catolice, de către regele Ștefan, era o sarcină pe care o resimțea țărănimea și poporul de rînd, în special cea de naționalitate maghiară și religiune catolică.

Cu toată propaganda prelaților catolici și înfricoșarea cu cele mai aspre pedepse pe lumea cealaltă, țărănimea din Ardeal prin toate căile caută să se sustragă de la plata tributului către biserică. Reprezentanții bisericii catolice trebuiau să ia un șir de măsuri de pedepsire în scopul deprinderii credincioșilor să achite regulat și cinstit zeciuiala. „«Strîngerea dijmelor — scrie Pauler — n-a mers ușor. Poporul nu da decît sub sila pedepselor, cum făceau capitularele francilor, să dea adică 9 părți, drept pedeapsă dacă nu vrea să dea zeciuiala. Iar cine fura zeciuiala deja aleasă se pedepsea ca hoț: de două ori plătea despăgubire episcopului, iar a treia oară se pedepsea cu moarte»".*

*
* *

Născute în urma dezvoltării forțelor sociale, conflictele sociale din sînul societății feudale constituiau elementele premergătoare ale luptei de clasă mai accentuate. Pe măsura evoluției istorice, caracterul lor individual se transformă în conflicte colective, cu mișcări de mase.

În perioada de tranziție, cînd predomină încă în producție munca robilor, sclavii sînt acei care duc lupta contra stăpînilor lor[27]. Istoria poporului maghiar, în anii săi de tinerețe cunoaște de asemenea dese revolte ale sclavilor. Sclavii din Ungaria, pro-

* Vezi *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 94.

veniți din statele mai civilizate[28], aveau conștiința mai ridicată decît stăpînii lor, și nu rareori se ridicau în mase contra asupritorilor ca să-și ușureze soarta. „Se pare că sclavii aveau destul de dezvoltată conștiința situației lor, simțeau cîtă nedreptate li se face, căci conform diplomei din 1113, *ei, împreună cu întreagă clasa muncitoare* [subliniat de *M. D. — N. R.*], după pustiirile săvîrșite de celîi la 1109 în Valea Neutrei și Vaguiui, *s-au răsculat și au căutat să se eschiveze de la orice sarcini și servicii către clasa stăpînitoare**.

Documentul reprodus evidențiază că revolta din 1113 nu a fost exclusiv a sclavilor, ci împreună cu ei a participat și întreaga clasă muncitoare, adică țărănimea. *Coexistența a două sisteme de producție sclavagist și feudal — și exploatarea de către clasele stăpînitoare a două clase — robi și iobagi — a avut ca reflex și o solidaritate comună a acestor două clase exploatate.* Sclavii și țăranii liberi, cu toată deosebirea de drept în societate, exploatați însă deopotrivă, s-au unit și s-au răzvrătit în dorința de a scutura jugul din ce în ce mai apăsător al clasei feudale.

*
* *

Catolicismul învingînd în secolele XI—XII influența bisericii răsăritene bizantine, sprijinit direct de regalitate, pornește o cruciadă contra tuturor „ereticilor", „schizmaticilor", urmărind prin această expansiune religioasă, adunarea bogățiilor în mîinile papei și ale episcopilor catolici. Religiozitatea spirituală avea la baza ei interesele economice.

Întinderea cu forța a catolicismului și deposedarea în masă a țărănimii ardelene de pămînturi s-au efectuat mai ales în veacul al XIII-lea. Papii de la Roma îndemnau în permanență pe regii Ungariei la cruciade contra poporului de rînd, proclamînd iertarea păcatelor acelor nobili ce participau în asemenea expediții cruciale.

În anul 1234, Papa Grigore al IX-lea îndreaptă către regele Bela al IV-lea, următoarea scrisoare:

„Precum am înțeles, în episcopatul Comanilor se află niște popli cari se numesc Romîni, și cu toate că cu numele se socotesc a fi creștini, însă supt o credință avînd diverse rituri și datine fac fapte contrare acestui nume. Căci disprețuind bise-

---

* Vezi *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 78.

rica Romană nu priimesc misteriele bisericii catolice de la venerabilul nostru frate, Episcopul Comanilor, care e Diecesanul locului, ci de la niște Pseudo-Episcopi, care țin ritul Grecilor, și mulți Unguri și Germani, și alții ortodoși trec din Regatul Ungariei ca să locuiască cu dînșii, și așa făcîndu-se un poplu cu Romînii, despreţuiesc pe Episcop și priimesc de la dînșii prezisele misterii, întru mare scandal al ortodoșilor și întru multă scădere a credinței creștine. Așadar ca din diversitatea riturilor să nu se nască pericle pentru suflete, am vrut să împiedicăm atari pericle, și ca prezișii Romîni din lipsa misterielor să nu mai aibă cauză de a merge la Episcopi schismatici, comîndăm acelui Episcop prin scrisoarea noastră ca să le ordineze lor un Episcop catolic, conform acelei națiuni care după statutele sînodului general să-i fie lui Vicariu și să asculte dînsul întru toate.

Și fiind că tu ca un Principe catolic ai făgăduit prin jurămînt iubitului nostru fiu Iacob alesul Episcop Prenestin și atunci Legat al scaunului apostolic, că tu *vei întoarce pe toți neascultătorii bisericii Romane cei din țeara ta la ascultarea acelei biserici*, precum coprindea scrisoarea ta cea făcută despre aceasta, și ai făgăduit cu gura acelui ales Episcop că vei îduce pe prezișii Romîni ca să priimească pe Episcopul care li-l va da lor biserica, și ai întărit că i-ai ordinat lui venituri destule și oneste din cele ce primești de la dînșii, precum ne-a spus acel Legat, rugăm așa dară pe înălțimea ta Regală și *te îndemnăm și-ți comîndăm întru ertarea păcatelor ca de ori ce nu ți se cuvine ție a ține în Regatul teu atari schismatici* [sublinierile noastre — *M. D.*] și a lăsa neîmplinite cele ce ai făgăduit, fiind acelea plăcute și lui D-zeu și oamenilor, ci să te silești a împlini cele ce au purces cu atîta laudă din buzele tale, așa încît să-i placi Regelui Regilor, și încît să putem și noi lăuda în Domnul zelul sinceritătii tale. Dat în Perusi în 18 Kalende ale lui Dekembrie, anul VIII al Pontificatului nostru".*

În urma acestei bule papale, regele Bela al IV-lea intensifică lupta contra necatolicilor. Se organizează numeroase cruciade, în timpul cărora se procedează la convertirea cu forța la catolicism. „Cumani și Brodnici, cu toți vecinii lor, fură aduși la

---

* Magazin istoric pentru Dacia, București 1846, tomul III. pag. 119—122 [vezi și Documente privind istoria Romîniei, veacul XI. XII. XIII, C. Transilvania vol. I. Editura Academiei R.P.R., 1951, pag. 275—276 — *N. R.*].

dreapta credință de o întreagă armată care, [era] condusă de fiul regelui, Bela . . .“*.

Politica aceasta de întoarcere a „schizmaticilor“ înspre credința catolică era desfășurată în veacul al XIII-lea mai ales față de populația Ardealului, care era românească și de rit oriental. Poporația românească a avut enorm de suferit în urma prigoanei religioase a catolicismului. Numeroase familii țărănești sub pretextul că sînt eretice au fost izgonite de pe pămînturile lor, care au fost apoi dăruite nobilimei, episcopilor și mănăstirilor catolice. Dar nu numai sate întregi, ci și popoare au fost nimicite și alungate sau supuse spadei nimicitoare a catolicismului.

În marginile regatului ungar erau așezați cumanii, de un timp supuși regilor Ungariei. „În timpul domniei regelui Vladislav Cumanul (1272—1290) prigonirile îndreptate contra păgînilor, ereticilor și schismaticilor ieau un caracter de tot ascuțit și provoacă între altele o revoltă a cumanilor, cu care ungurii trebuiră să lupte la localitatea *Houd; apoi destărarea întregului popor al cumanilor* pe care mai mulți slujbași regești îi bat în Moldova și îi readuc îndărăt. Această împrejurare s-ar fi petrecut pe cînd Vladislav Cumanul care venise la tron fiind minor, era încă copil; deci puțin după 1272“**.

Populația cea mai numeroasă din Ardeal era țărănimea română. Ea avea să sufere mai multe decît cumanii, de pe urma prigonirilor religioase și închiziției papale. Nobilimea română avînd interese identice de clasă cu cea maghiară, a trecut repede la catolicism, maghiarizîndu-se și s-a contopit deci pe deplin în rîndurile clasei nobiliare. Țărănimea de naționalitate română, părăsită de nobilime și avînd credința religioasă răsăriteană ortodoxă, se opunea procesului *de catolicizare și de oprimare.* Ea a dus lupte înverșunate, secole întregi.

Acei țărani care se opuneau catolicizării erau deposedați de pămînturile și averea lor, alungați de pe teritoriul Ardealului sau pur și simplu exterminați. Istoria Ungariei ne arată numeroase cazuri de asemenea procedee ale episcopilor catolici. Profesorul Ștefan Meteș, un bun cunoscător al stărilor religioase în trecutul românilor din Transilvania, ne arată că după decrete papale, „nobilii, cnezii și țăranii își vor pierde moșiile în ca-

---

* *N. Iorga.* Istoria Românilor, vol. III, București, 1937. pag. 115.

** *A. D. Xenopol,* Istoria Românilor din Dacia Traiană, vol. III, ediția III-a, Editura „Cartea Românească“, București, f. a. pag. 34 [sublinierea, în afară de cuvîntul *Houd.* aparține lui *M. D. — N. R.*].

zul cînd nu-şi vor boteza copiii în legea apuseană. Preoţilor ortodoxi care vor boteza vreun copil în legea ortodoxă li se confiscă proprietatea. Toate dispoziţiunile acestea privesc pe romînii din ţinuturile: Sebeş, Mehadia şi Haţeg"*.

Dacă în ţinuturile acestea mai privilegiate regii Ungariei îndrăzneau să ia astfel de dispoziţii de exterminare a romînilor ortodocşi, uşor ne putem închipui ce persecuţii aveau să îndure romînii din alte ţinuturi, unde privilegiile lipseau, vechea situaţie de libertate era nimicită şi călcată în picioare de nobilimea ungară.

Starea de spirit a populaţiei din Ardeal în urma inchiziţiei catolice în decursul întregului secol al XIII-lea a fost tulburată. De aceea vedem că regii Ungariei nu au putut, cu toate forţele lor numeroase, să se opună năvălirii tătare. Ţărănimea din Ardeal refuză să lupte contra tătarilor, iar în unele locuri vedem că, de pildă, „... romînii din Secuime au consimţit uşor să ajute pe tătari"**. E interesant faptul că tătarii, bazîndu-se pe starea psihologică a maselor ţărăneşti şi folosind ura ţărănimii din Ardeal contra nobilimii maghiare, caută să apropie ţărănimea de partea lor. De exemplu, „în părţile Mureşului, tătarii dau voie satelor a-şi alege «regi»"***. În multe părţi, ţărănimea din Ardeal, pe timpul năvălirii tătarilor, se războieşte cu nobilimea proprie (mai ales în nordul Transilvaniei).

În primele timpuri ale luptei, ţărănimea se folosea mai ales de metode mai mult pasive, prin fuga în mase în păduri şi locurile pustii, numeroase pe atunci. O parte din ţărănime se strămută dincoace de Carpaţi, în Muntenia şi Moldova, unde locurile erau libere şi populaţia care locuia pe aici era departe încă de a cunoaşte binefacerile regimului economic feudal****. În această parte a Daciei, în timpurile de atunci erau încă numeroase locuri pustii şi ţărănimea fugară găsea lesne posibilitatea de a înjgheba o gospodărie. În veacul al XIII-lea, cînd prigonirile religioase au luat un caracter general de masă, asistăm la părăsirea Ardealului de către numeroase populaţii romîneşti, în frunte cu conducătorii lor oneji şi voievozi, părăsire care a constituit descalicarea şi înjghebarea principatelor romîneşti dincoace de Carpaţi — Muntenia şi Moldova[29].

---

* *Ştefan Meteş*. Istoria bisericii şi a vieţii religioase a romînilor din Ardeal şi Ungaria, vol. I, Arad, 1918, pag. 42.

** *N. Iorga*, Istoria Romînilor, vol. III, Buc., 1937, pag. 121.

*** *Idem*, op. cit., pag. 120.

**** Vezi *I. Nistor*, Emigrările de peste munţi, Bucureşti, 1915.

„Prigonirile îndrumate de papă prin asemenea măsuri provoacă o *răscoală a romînilor* (truculenta saevitia schismaticorum) chiar în anul 1290, care se vede că avu de rezultat *despărarea unei părți din ei* (sublinierea aceasta aparține lui *M. D.* — N. R.) care trecu în Muntenia peste munții Făgărașului, precum Cumanii trecuseră peste acei ai Moldovei"*.

Se vede că această *despărare* a atins proporții nemaivăzute pînă atunci, căci papa și regele e nevoit să bată în retragere și să ordone un șir de măsuri. „Papa se îngriji foarte mult de răscoala romînilor. El dojenește, prin bula care raportează acest fapt interesant, pe arhiepiscopul din Cluj, «că nu i-ar fi raportat dacă turburările *de curînd întîmplate* ar fi încetat o dată cu moartea regelui Vladislav sau dacă mai urmează încă»**.

Spre sfîrșitul veacului al XIII-lea, „... Ardealul se află în plină revoltă, la care se împărtășeau și Sașii; biserica episcopală din Alba-Iulia arse. Maramureșul, «partea dintre Tisa și Ardeal», era în plină răscoală, ca și Zipsul..."***. Frămîntările acestea au cuprins toate straturile sociale și duceau la slăbirea noului stat ungar, amenințînd destrămarea însăși a organismului de stat.

Nu numai papa, dar și regele, sub presiunea acestor evenimente și a nemulțumirilor populației ardelene, e nevoit să convoace congregație (dietă) la care să rezolve problemele arzătoare din această parte a regatului. Regele Andrei convoacă „în Martie 1291... la Alba-Iulia *adunare obștească* cu toți *nobilii, saxonii, secui și valahi* din *părțile transilvane, pentru îndreptarea stării lor*"****. Adunarea aceasta, după cum afirmă unii cercetători istorici, a fost „cea dintîi dietă ardeleană separată cunoscută pînă acum"*****.

La adunarea din anul 1291 din Alba-Iulia s-au dezbătut nemulțumirile și plîngerile poporului de jos din Ardeal, și a unui oarecare Ugrinus, deposedat de pămîntul lui. Hotărîrile acestei diete, luate în scopul soluționării problemelor, nu ne sînt cunoscute în amănunțime și nu se știe ce s-a mai discutat acolo în afară de plîngerea lui Ugrinus.

---

* *A. D. Xenopol*, Istoria romînilor din Dacia Traiană, vol. III, ediția a III-a, pag. 34.

** *A. D. Xenopol*, Istoria romînilor din Dacia Traiană, vol. III, ediția a III-a, pag. 34—35.

*** *N. Iorga*, Carpații în luptele dintre romîni și unguri, București, 1915. pag. 2.

**** *I. Lupaș*, Studii, conferințe și comunicări istorice, vol. I, București, 1928, pag. 58.

***** „Țara Bîrsei". Anul VII. mai, nr. 5. pag. 443 (sic! — *N. R.*).

Dar situația poporului de rînd, a țărănimii, în urma celor discutate nu s-a îmbunătățit, și de aceea starea tulbure în Ardeal a continuat multă vreme. „S-a observat că și după dieta ardeleană chemată de Andrei se întinde pînă în 1293 răscoala voievodului Roland și că de la 1297 anarhia e complet stăpînă pe provincie"*.

De pe atunci, feudalii maghiari căutau să împiedice mutările țăranilor de pe o moșie pe alta, atentînd la slobozenia lor, ceea ce provoca, firește, nemulțumiri. Sub presiunea acestor nemulțumiri și frămîntări, în anul 1298 dieta Ungariei votează legea care stabilește că „ori care agricultor ori iobag al nobilului, dacă vrea, obținînd permisia, plătind darea cuvenită obicinuită pentru pămînt, poate pleca de pe moșia domnului său pe moșia altui domn sau ori unde îi place cu toate mișcătoarele sale"**.

Era greu țărănimii să țină piept feudalilor, care și în adunările naționale aveau preponderență. Rar se întîmpla ca dieta, sub influența puterii regale și a opoziției formate din nobilimea mică, să ia hotărîri favorabile iobagilor. Deseori, chiar hotărîrile în folosul iobagilor au fost sabotate în aplicarea lor pe loc de către feudali. Structura de stat a evului mediu era de asemenea natură încît feudalul proprietar de domenii era de fapt atotstăpînitor în hotarele sale și nu se supunea hotărîrii congregațiilor și nici celei regale. Poporului oropsit îi rămînea calea justiției.

Dar și în justiție chestiunile în litigiu se tranșau adesea în folosul celor mari. De pildă, în veacul al XIII-lea, iobagii de pe domeniile abației Pannonhalma „s-au plîns că stăpînul lor, abatele, nu respectă învoielile agricole. Judecata a făcut-o însuși palatinul, dar sfîrșitul a fost că acuzatorii au fost osîndiți la cîte o lună temniță și să fie rași pe cap și arătați astfel în tîrguri, «*spre pildă îngrozitoare tuturor celor care îndrăznesc să se răscoale contra domnilor lor*»***.

Judecata se făcea prin proba cu foc, ceea ce ușura în măsură largă cîștigarea proceselor de către nobilime și condamnarea țăranilor. Iată un caz de dreptate feudală: „«Obștea poporului cetății Borșod și unii iobagi ai acestei cetăți, adică Péter și Kálmán, au lămurit *înaintea regelui* Andrei, strigînd că ișpanul Dömötör prin sentințe nedrepte și amende ilegale

---

* *N. Iorga*, Istoria Romînilor, vol. III, pag. 147.
** *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 180.
*** *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 162.

i-a nenorocit. Ișpanul a negat asta, ba a adăugat că ei i-au făcut lui pagubă și năcaz... Regele a ordonat ca judecători pe episcopul Tamás de la Agria (Eger) și pe banul Solomon. Aceștia, cercetînd cu multă asiduitate cauza, au pretins jurămînt de la ișpanul în privința afirmării sale că el nu a îngreunat poporul, ci din contra, că poporul i-a făcut pagubă și supărări. Cînd Dömötör s-a declarat gata să jure, adversarii n-au îndrăznit să-i îmbie jurămîntul, ci înaintea vătășeilor s-au mărturisit greșiți și au făgăduit că vor plăti pagubele ișpanului. Iar acesta, în urma rugării noastre, i-a iertat, așa ca să plătească pentru pagube numai 2½ mărci, dar pe numiții iobagi i-a aruncat în temniță, unde i-a ținut *cît i-a plăcut*»"*.

Felul acesta de judecată feudală a ușurat nobilimii maghiare de a înrăutăți starea materială a poporului de rînd și a acumula nemulțumirile sociale în rîndurile lui.

În curînd, pe orizontul politic al Ardealului, în veacul al XIII-lea se observă începuturi de răscoale țărănești, *manifestări colective de clasă*, cu participarea în număr mai mare a țăranilor. *Conflictele individuale dintre iobagi și stăpîn-nobil au mers pe calea transformării în conflicte de clasă între țărănime și nobilime.*

Răscoalele erau încă destul de rare, mici, și nu aveau revendicări concrete. De pildă, în anul 1249, imediat după retragerea tătarilor din Transilvania, boierimea, pe lîngă măsurile de deposedare a iobagilor de pămînturile lor, a pornit să introducă și să mărească un șir de sarcini noi pe spinarea țăranilor. Aceasta, în pofida acelor libertăți și ușurări ce au fost acordate locuitorilor Ardealului de regele Bela al IV-lea în anul 1246, în scopul colonizării și populării mai rapide a Transilvaniei, după devastările tătarilor. Ca răspuns la aceasta, *țărănimea din comitatele Bihorului și Solnocului se revoltă și pornește lupta contra nobililor*. Răscoala însă fu curînd înăbușită, ceea ce se vede din documentul publicat în care regele Bela al IV-lea acordă unui oarecare Paul cîteva comune pentru că a supus „pe «hoții și tîlharii» care se ridicase în *Transilvania*"**.

Creșterea sarcinilor senioriale, manifestată mai izbitor prin mărirea [numărului] zilelor de muncă și diferite corvezi, a dus de asemenea la împotriviri și opuneri, la început individuale, iar mai

---

* *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 133—134 [cf. Documente privind Istoria Romîniei, veacul XI, XII, XIII, C. Transilvania, vol. I, pag. 130—131 — *N. R.*].

** Vezi *E. Hurmuzaki*, Documente privitoare la istoria Romînilor, vol. I, București, 1887, pag. 230—245 [Vezi și Documente privind Istoria Romîniei, sec. XI, XII, XIII, C. Transilvania, vol. I, pag. 336 — *N. R.*].

tîrziu colective, din partea țăranilor. Am văzut în capitolele anterioare că munca ce se cerea de la iobagi era multiplă și le răpea zile multe. Țărănimea și în această privință a început să reacționeze. Deja „în a[nul] 1294 sînt pomeniți iobagi romîni alături de iobagi unguri, nesupunîndu-se bisericii din Oradea"*. Deci, „comunitatea de mizerie"** contopea într-o unitate de acțiune pe iobagii romîni și unguri.

Dar metodele de luptă mai larg întrebuințate de țărani în acele timpuri erau totuși prădăciunile, furturile de vite și darea de foc. Metodele acestea de violență sînt în special utilizate de către țăranii romîni față de coloniștii aduși în Transilvania de regii Ungariei și care se infiltrează tot mai mult pe pămînturile băștinașilor.

Papii de la Roma, paralel cu constituirea statului maghiar unitar au căutat pe toate căile să lărgească puterea lor spirituală. În acest scop, ei au folosit pe lîngă regii Ungariei și numeroase „colonii" papale în dependență de Sfîntul Scaun, înființate sub forma instituțiilor cavalerilor (ordine religioase). În Ardeal, imediat cu înfiltrarea poporului maghiar, papii au purces la colonizarea ordinelor. Regii Ungariei le primesc cu bucurie și le acordă diferite privilegii în dauna poporului de aci. În anul 1224 se stabilesc în Ardeal cavalerii ordinului Teuton, dar care în curînd, intrînd în conflict cu regele Ungariei, sînt zdrobiți, și în locul lor s-au colonizat, imediat după năvălirea și retragerea tătarilor, cavalerii Ioaniți.

„Politica Teutonilor în Bîrsa și Cumania vecină e ca și aceea pe care mai tîrziu o urmară în Prusia litvană. Se ia țara în stăpînire să scoată bogățiile ascunse în pămînt, să stăpînească prin turnurile de pîndă ale Burgurilor. Și fiindcă acești soldați erau călugări, niște «Cavaleri ai Crucii», să aducă, fie și cu sila, pe păgîni la creștelnița botezului"***.

Colonizarea cavalerilor „crucii și spadei" în Ardeal s-a efectuat cu calculul precis al Papei, că aceștia fiind înarmați, „pot duce mai bine lupta contra păgînilor". În curînd vedem că [Dominicanii], această „... miliție disciplinată a Sfîntului Scaun, în plin avînt de luptă, începură opera de propagandă între păgîni..."***.

---

* *Nicolae Drăgan*, Romînii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticei, București, 1933, pag. 304.

** *I. Valahu*, Istoria Romînilor, București, 1934, pag. 48 [sic! — *N. R.*].

*** *N. Iorga*, Studii și documente cu privire la Istoria Romînilor, vol. XII, introducere, pag. X, București, 1901 [sic! — *N. R.*].

**** *N. Iorga*, Istoria Romînilor, vol. III, pag. 115.

Aşezaţi mai ales în ţara Bîrsei şi de asemenea în toată partea submuntoasă a Carpaţilor pînă în Banat, coloniştii saşi au început să îngusteze păşunile păstorilor romîni, ocupîndu-le pămînturile, reducînd astfel posibilitatea de existenţă a populaţiei băştinaşe romîneşti.

Dacă la început regii Ungariei în diplomele cu privilegii spuneau şi precizau că „... pădurea vlahilor şi a bissenilor cu apele, *ca să le folosească în comun* cei mai sus zişi, adică ca vlahii şi cu bisenii, ca avînd tot o slobozenie, de acolo nimănui să fie datori a sluji... Iară pădurea cu toate petecele ei, şi apele cu cursurile lor, care să ţîn numai de donaţie crăiască, *să le folosească săracii ca şi bogaţii tot într-un tip*"*, şi la început întrucîtva s-au respectat stipulaţiile acestei diplome, mai tîrziu vedem că saşii au început să ocupe din ce în ce mai multe şi mai bune pămînturi, reducînd dreptul ţăranilor romîni la pămînt şi păşune şi chiar izgonindu-i complet în unele părţi. Poporaţia romînească a început să reacţioneze. Ţăranii au început să-şi apere păşunile şi pămînturile. De luptat cu saşii în luptă deschisă, ţărănimii romîneşti, neînarmate, îi era greu şi imposibil, căci majoritatea celor colonizaţi erau militari înarmaţi, colonizaţi şi cu scopul apărării frontierei Ungariei dinspre munţi. Această împrejurare a silit poporaţia romînă să aleagă sisteme şi metode de luptă ascunsă, mai mult pasivă.

„Prin ocuparea ţării lor de unguri, şi mai apoi de saşi, li se restrînseră locurile de păşune, ceea ce le îngusta mijloacele de trai, cei mai mulţi din ei fiind crescători de vite. Romînii nu vroiau să recunoască veneticilor acestora nici un soi de drept asupra locurilor pe care, din vechime pînă atunci liber le păşunase cu vitele lor. Ei le introduceau deci cu sila în pămînturile ocupate de saşi, care vroiau să înfrîngă aceste încălcări prin confiscări şi pedepse. Romînii răspundeau acestor sîlnicii prin dări de foc. încît era o stare de război statornică între romîni şi saşi, ori unde se întîlneau"**.

Ţărănimea romînească din Transilvania va continua lupta pentru apărarea pămîntului şi dreptului ei cu aceleaşi metode cîteva veacuri de-a rîndul. Această tactică de rezistenţă va fi în curînd

---

* Cronica romînilor şi a mai multor neamuri... de *Gheorghe Şincai de Şinca*, ed. a II-a, tomul I, anii 86—1439, Bucureşti, 1886, pag. 402 [sublinierile aparţin lui *M. D.* — N. R.].

** *A. D. Xenopol*, op. cit., vol. V, ediţia a III-a, Editura „Cartea Romînească" f. a., pag. 249.

combinată cu mișcări mari de masă, răscoale, cu metode deja mai superioare de luptă.

În nici un caz noi nu putem privi aceste metode de luptă ale țăranilor din Ardeal, în special din țara Bîrsei, Oltului, Făgărașului, ca acte criminale. A. D. Xenopol foarte just scoate în evidență *caracterul de clasă socială* al acestor acte răzbunătoare ale țărănimii romîne.

„Apoi oare se poate admite că romînii așa numai din răutate sau spirit de nesupunere să fi pătruns fără încetare în teritoriile sașilor? Dar apoi răzbunările lor prin dare de foc, căruia alt simțimînt pot fi ele atribuite decît acelui al dreptății încălcate, al despoierii de avutul lor? Se vede deci că romînii nu vroiau să recunoască o stare de lucruri creată în urmă, care schimba vechea lor poziție în țară; că protestau în contra unor uzurpări nedrepte... Cînd vedem o împotrivire atît de înverșunată a unui popor întreg în contra altuia, *să știm că între ei se dezbate o întrebare istorică, iar nu una criminală*..."*.

---

* *A. D. Xenopol*, op. cit., vol. V, ediția a III-a, Editura „Cartea Românească" f. a., pag. 253.

IV

LUPTELE IOBAGILOR DIN ARDEAL ÎN VEACUL AL XIV-LEA, PREMERGĂTOARE RĂSCOALEI GENERALE DIN 1437—38. INFLUENȚA HUSITISMULUI ASUPRA ȚĂRĂNIMII DIN TRANSILVANIA

Întărirea și extinderea sistemului de exploatare feudal în decursul veacului al XIV-lea a avut ca urmare înrăutățirea și mai evidentă a situației maselor largi țărănești din Ardeal. Țărănimea iobagă, despuiată tot mai mult de drepturile și proprietățile ei, pornește la luptă contra opresorilor săi. Treptat-treptat se modifică metodele și sistemele de luptă. Timpurile noi creează în procesul evoluției istorice arme noi de luptă și o tactică nouă, corespunzătoare noilor condiții social-economice. Tot mai des iobagii aduși la disperare recurg la metodele de violență în apărarea drepturilor lor.

Dacă în veacurile XII—XIII în metodele de luptă ale țărănimii predominau: prădarea opresorilor, furturi de vite, darea de foc și pustiirea conacurilor, și mai ales fuga de pe moșiile boierilor mai hrăpăreți în păduri și locuri pustii sau mutările la alți proprietari care se purtau mai omenește — metode de luptă mai mult pasive și cu caracter individual — în secolele XIV—XV situația în mare parte e schimbată: țărănimea tot mai des trece la metode de luptă mai activă și *cu caracter mai mult colectiv*. Acțiunile răzlețe ale țăranilor fac loc mișcărilor de masă, cu un caracter mai distinct de clasă și revoluționar.

Desigur că această trecere la o tactică nouă nu s-a produs brusc, iar formele vechi ale luptei nu au fost complet abandonate.

Căci e cunoscut că schimbările în istorie se produc ca rezultat al evoluției îndelungate, timp în care fenomenele sociale noi apărute în viața politică mai continuă să persiste, să existe un șir de ani, în reciprocă conviețuire cu formele sociale din trecut. „Modurile de producție vechi și perimate supraviețuiesc cu întregul lor cortegiu de condiții sociale și politice în contrazicere cu epoca actuală"*.

De pildă, actualul regim economic capitalist, pe lîngă elementele de înaltă treaptă a dezvoltării sale, cum e capitalul financiar monopolist, mai conține în sînul său încă destul de însemnate rămășițe ale relațiunilor semifeudale. Această inegală dezvoltare a stării economice nu e specifică numai economiei „înapoiate" a Romîniei, ci se oglindește și în structura altor țări, mai superioare din punct de vedere al dezvoltării economice.

Dacă țărănimea iobagă din Transilvania a găsit noi metode de luptă — răscoalele țărănești — pe care tot mai des și în proporție mai generală le organizează în contra asupritorilor săi, ea încă nu părăsește metodele și tactica veche de luptă, ci le combină, în scopul de a obține o mai mare eficacitate. Documentele istorice publicate în colecția E. Hurmuzaki, cît și alte izvoare despre trecutul neamului romînesc, dovedesc cercetătorilor istorici acest fapt. Darea de foc, prădăciunile de vite și alte acțiuni individuale încă mai dăinuiesc ca arme de luptă ale țărănimii romînești contra asupritorilor săi.

La sfîrșitul veacului al XIV-lea, în Ardeal, situația devine iar încordată între coloniștii sași și țăranii romîni pe chestia deposedării celor din urmă de terenurile și pășunile lor. În aceste ținuturi „... de mult se începuse o încercare de a înlătura pretutindeni acest element romînesc ... Romînii sînt învinuiți că participă ei la izgonirea sașilor, cărora li se restituie posesiunile"**. Am văzut mai sus că „asemenea restrîngeri necontenite ale locurilor de pășune scoteau pe romîni din fire, și ei răzbunau îngustarea gospodăriei și a singurului lor mijloc de trai, prin fapte sîngeroase și dăunătoare puse în lucrare împotriva veneticilor sași"***.

După multe frămîntări și violențe din ambele tabere, în anul 1383 se produce o înțelegere între taberele îndușmănite, în urma cărui fapt există un document conținînd „o împăcare (?) între

---

* *K. Marx*, Capitalul, vol. I, Introducere [cf. *K. Marx*, Capitalul, vol. I. Editura P.M.R., 1948, ediția a II-a, pag. 40 (prefață la ediția întîi) — *N. R.*].

** *N. Iorga*, Istoria Romînilor, vol. III, pag. 198.

*** *A. D. Xenopol*, op. cit., vol. II, pag. 154.

saşi şi romîni, [care] prevede între altele că romînii să înceteze cu pustierile, pojarurile, prădăciunile şi despoierile; dar că ei *să nu mai poată nici păşuna vitele lor în pămînturile Teutonilor, afară decît cu învoirea acestora*"*.

Dl. prof. N. Iorga, în „Istoria Romînilor", vorbind de acest act de împăciuire, arată că „romînii din satele «Mărginenilor» de lîngă Sibiu, în ciocnire cu saşii, şi pentru vărsări de sînge cu «Transalpinii» de peste munte, ajung, prin însăşi intervenţia episcopului ardelean Gobelinus, nume francez, la un tratat în toată forma cu dînşii, prin care ei ieau asupra lor straja muntelui între Tălmaciu şi Satul-Mare sau Sălişte, avînd numai astfel voie să poarte arcul. Li se impusese însă a primi arderea oricui dintre dînşii ce s-ar dovedi, cu şapte judecători, că a *ameninţat* (subliniat de *M.D.* — N.R.) măcar cu darea de foc, ori s-ar fi făcut vinovat şi numai de un furt"**.

Tratatul de pace încheiat în anul 1383, prin măsurile nu numai de pedepsire a faptului împlinit, ci mai ales prin pedepsirea celui ce a ameninţat pe coloniştii saşi, evidenţiază ascuţimea contrazicerilor naţionale şi sociale în această parte a Ardealului. Zic şi *sociale*, căci din documente publicate de G. Bariţiu reiese acest caracter de clasă al conflictelor.

După însăşi expresiunea din document: omnibus villis, toate comunele din ţinuturile scaunelor săseşti Sibiu, Tălmaciu şi Săliştea se aflau în spre sfîrşitul veacului al XIV-lea în război civil. Din documentul din anul 1383 se vede că „între plenipotenţii care încheiaie acel tratat de pace se află din partea cetăţei Sibiului nu numai funcţionarii teutoni (saşi) puşi în fruntea documentului, ci şi opt romîni, şi anume cneazul Candea, Lud, Negul cel bogat, Radu negru, David Stambescu, Dragisiu, Dragomir, Bobrisiu"***.

Reiese că poporul romîn, ţăranii din partea locului, se răsculau şi luptau nu numai contra coloniştilor saşi, dar şi contra celor bogaţi (de pildă Negul cel bogat) de aceeaşi naţionalitate, care în despoierea ţărănimii romîneşti se aliau cu saşii. Pe orizontul politic se profilau tot mai evident contrazicerile sociale.

Un alt document din acelaşi an „ordonă banului de Croaţia să alunge pe romînii din districtul Sebenicului, căci ei s-ar îndelet-

---

* *A. D. Xenopol*, op. cit., vol. II, pag. 153.

** *N. Iorga*, op. cit., vol. II, pag. 197.

*** „Transilvani'a" fói'a associatiunei transilvane pentru literatur'a romană şi cultur'a poporului romanu, Braşov, anul 1872, pag. 105.

nici cu păşunatul, cauzînd mari daune oamenilor" de prin partea locului*.

Dar nici aceste împăcări, făcute desigur sub sugestia şi puterea voievodului ardelean şi patronate de curtea regală, sub protecţia căreia se găseau coloniştii saşi, împăcări făcute în folosul saşilor şi adeseori în dauna ţărănimii romîneşti, a căror drepturi se ştirbeau mereu, nu puteau să calmeze spiritele şi nemulţumirile; ţărănimea romînească rămînea mai departe deposedată de pămînturile ei din vechime, de păşunile ei, care constituiau mijlocul principal de trai.

Lupta a continuat şi mai departe în proporţii mai mari. În anul 1386, o ceată numeroasă de iobagi a atacat în mijlocul drumului un convoi de negustori saşi şi le-a luat toate mărfurile. În anul 1403, saşii din comuna Valea Mare ucid 6 femei romînce din comuna Stăneşti din ţara Făgăraşului, în împrejurări de care documentele timpului nu relatează. După aceasta se produce iar împăcarea între ambele tabere în anul 1413, iar ca delegaţi în tratative sînt menţionaţi ţăranii romîni Dobrea, Manea şi Bratia, pace ce se încheie în satul Ciucul-Mare înaintea judecătorului şi bătrînilor satului.

Ţărănimea romînă, prin acţiunile ei de „hărţuială", a dăunat considerabil stabilirii şi întăririi elementului colonizator în această parte a Ardealului. Lupta se ducea permanentă şi înverşunată, ceea ce desigur aducea mari pagube saşilor. Ca urmare, coloniştii se plîng iar regelui Ungariei, cerînd ca el însuşi, cu puterea regală, să le ia apărarea.

Intervenţia aceasta era datorată şi faptului că nobilimea din Transilvania, avînd în fruntea ei pe voievodul ardelean, privea cu răutate această suprapunere a coloniştilor, concurenţii lor în stoarcerea ţărănimii, astfel că nu [le] lua apărarea. Rezultatul acestor plîngeri fu că „în anul 1419, regele Sigismund provoacă pe nobili să apere pe saşi de «oamenii răi» (romînii) care ar face incursii în ţara lor în modul bandelor de hoţi; răpesc, despoaie, schilodesc şi omoară pe colonişti"**.

Nici această protecţie regală nu a putut contribui la potolirea spiritelor şi duşmăniilor. Neînţelegerile au continuat mult mai tîrziu, ceea ce se învederează şi din izvoare mai recente. În lucrarea publicată de curînd de Ştefan Meteş, şi care tratează istoricul stării economice a romînilor din ţara Făgăraşului, găsim repro-

* *A. D. Xenopol*, op. cit., vol. II, pag. 153.
** *A. D. Xenopol*, op. cit., vol. V, pag. 250.

dusă o scrisoare a fostului căpitan al cetății Făgăraș, Paul Tomory, din anul 1523, care aruncă lumină asupra relațiunilor existente între sași și romîni. În această scrisoare, slujbașul imperial arată că „... din astfel de pricini odinioară crescuseră între romîni furturile, datul de foc, prădăciunile în acea țară (a Făgărașului), pe care, cum știți D-Voastră cu cele mai mari osteneli și *cu osîndire la moarte* (subliniat de *M.D.* — N. R.) a unora ca aceia le-am adus în bună stare"*.

Această scrisoare evidențiază faptul că chiar și după două secole, țărănimea romînească din țara Bîrsei, Făgărașului, Oltului a continuat cu vechile metode de luptă contra despuitorilor. Numai cu mari osteneli și cu măsuri aspre, ca „osîndire la moarte", puterea regală a reușit să înăbușe nemulțumirile țărănești, care totuși au continuat să mocnească în surdină.

*
* *

Dar paralel cu această metodă de luptă, țărănimea asuprită a pășit la întrebuințarea, tot mai des, a tacticei noi de acțiune elaborată de iobagii din Ardeal, mai ales sub presiunea opririi de a se muta de pe proprietățile nobilimii.

Legarea de glie a iobagului impunea lupta pe loc în contra proprietarului. Tactica practicată înainte, de a [se] strămuta sau a fugi de pe moșie, devenea tot mai mult perimată. Tactica și metoda de luptă nouă pentru țărănime era ușor de găsit, căci în lupta reciprocă între aristocrația și nobilimea de rînd, feudalii erau nevoiți să mobilizeze ca forță ajutătoare pe iobagii lor, și cu această armată formată din țărani, atacau pe adversarii lor proprii, devastînd conacurile și clădirile. Țăranii din aceste lupte între diferite categorii a nobilimii, în care ei participau *dependent*, atrași de stăpînii lor, apărînd interesele stăpînilor, au tras învă-

---

* *Ștefan Meteș*, Situația economică a romînilor din țara Făgărașului, vol. I, Cluj, 1935, pag. X din prefață.

Darea de foc, ca sistem de luptă, țărănimea o practică și astăzi în unele momente de disperare. Așa, de pildă, în anul 1933. în Romînia au fost numeroase incendieri de păduri. Din cercetări s-a stabilit că țăranii, avînd lipsă de pășuni, incendiau pădurile statului, moșierilor etc., crezînd că la urmă vor căpăta ei terenurile eliberate, pentru pășunatul vitelor. În anii 1926—1928, în Polonia, mai ales în părțile de est, „na cresax", au avut loc numeroase incendii de conacuri boierești, a magaziilor și lanurilor de cereale. Prin aceste metode, țărănimea poloneză ducea lupta contra proprietarilor și coloniștilor de la granița de est, căutînd să zădărnicească colonizările ce se făceau în detrimentul țăranilor băștinași.

țăminte și au făurit arme și [o] tactică nouă în războaiele lor contra feudalilor. Participînd în aceste lupte, țărănimea iobagă, sub presiunea situației sale economice, a deosebit în curînd interesele ei proprii de clasă, de cele ale nobilimii, și a pășit la apărarea lor în mod *independent*.

Acest proces de redeșteptare a țărănimii din Ardeal era încadrat în mișcările generale țărănești din Europa. Veacurile XIII—XIV în istoria popoarelor din Europa au marcat prin deșteptarea conștiinței revoluționare a țărănimii. În aceste timpuri se desfășoară un val de războaie țărănești aproape în întreaga lume, fluturîndu-se revendicări programatice destul de pronunțat țărănești. Generalizarea aceasta a războaielor țărănești din acea perioadă era un răspuns al țărănimii, la *întărirea* exploatării ei, exercitată de clasa feudală sub influența capitalului comercial în dezvoltare.

Sub presiunea capitalului comercial se introduce și în Ardeal, deja din secolul al XIII-lea, achitarea în bani a îndatoririlor seniorale, ceea ce a obligat pe țărani să muncească mai mult și greu cu scopul de a găsi banii necesari răscumpărării censului.

Țărănimea în acele timpuri ale evului mediu era unica clasă pe spinarea căreia apăsa întreținerea întregii clase stăpînitoare feudale, de altfel foarte numeroasă, și pe umerii căreia capitalul comercial căuta să acumuleze avere și bogății, necesare în vederea creării condițiunilor de a introduce un regim economic capitalist. Acumularea primitivă a capitalului era în acele timpuri efectuată pe spatele iobagului[30]. Această fază de tranziție de la un regim spre altul, care va dura cîteva secole, iobăgimea o va resimți și împotriva ei va reacționa de nenumărate ori.

„Răscoalele țărănești sînt un fenomen general în faza de tranziție de la vechiul regim agrar la noul regim burghez. Toate țările le-au cunoscut, într-o măsură deosebită de gravitate, pe cînd se aflau în această epocă tulbură de prefacere socială...

Cauza acestor turburări trebuie căutată ceva mai adînc: ea stă anume în starea de nemulțumire generală pe care o provoacă în țărănimea smulgerea ei din vechiul fel de viață și aruncarea într-un regim nou, care-i nesocotește și răstoarnă modul tradițional de a trăi și a gîndi"*[31].

---

* *Șt. Zeletin*, Revoluția burgheză în Romînia. cap. III. Revoluția agrară și prefacerile clasei țărănești, „Arhiva pentru Știința și reforma Socială", anul IV, 1922 nr. 1, pag. 57—58.

Mișcările țărănești in evul mediu străbat întreaga Europă, și în numeroase state au fost atît de puternice încît au zguduit așezămintele de stat feudale[32]. Răscoalele acestea au evidențiat energia și forța revoluționară, de proporții nemăsurate, care mocnește în rîndurile clasei țărănești, iar tradiția acestor războaie ale iobagilor este și astăzi încă vie în sufletul săteanului.

În anul 1358, Franța e zguduită de revolta generală țărănească, care după numele conducătorului ei principal — a țăranului Jack[33], a fost supranumită în istoria omenirii de *Jacquerie*. Jack — acest nume de botez a iobagului francez din secolul al XIV-lea — va rămîne ca denumire istorică pentru toate răscoalele țărănești de mai tîrziu, și astăzi termenul de jacquerie e sinonim cu mișcarea țărănimii.

Deja în această răzvrătire din Franța s-au arătat metodele de luptă ale iobagilor, îmbibate de ură contra nobilimii feudale, metode care, variind după intensitate și timp, țărănimea le va urma secole întregi în lupta ei. Istoricul francez Michelet ne descrie mersul acestei jacquerie în aceste cuvinte:

„Țăranul, turbat de foame și de mizerie, distruse castelele, gîtui pe nobili. Niciodată aceștia nu l-ar fi crezut capabil de o asemenea îndrăzneală. De cîte ori n-au rîs nobilii, cînd se făcea cercare de a se înarma acest popor simplu și supus spre a-l tîrî în război. În batjocură țăranul era numit Jacques Bonhomme. Țăranii plătiră stăpînilor lor o datorie de mai multe secole. A fost o răzbunare de disperați, de osîndiți. Ei nu măcelăreau numai pe stăpînii lor, ei încercau să distrugă și familiile lor, ucigînd pe tinerii moștenitori, atentînd la pudoare și violînd femeile. Apoi, acești sălbatici se îmbrăcau, ei și femeile lor, cu haine boierești, se împodobeau cu cîrpele însîngerate ale victimelor lor. Și totuși nu erau așa de sălbatici încît să nu țină oarecare ordine în marșul lor. Înaintau în coloane sub conducerea unui căpitan, unul de-ai lor, un țăran șiret care se numea Guillaume Caillet".

În anul 1381 se răscoală țărănimea din Anglia. Aceasta, ca urmare a împovărării țăranilor cu zile de muncă și a înrăutățirii condițiilor de muncă din partea arendașilor. În anul 1349, Anglia e bîntuită de ciumă. Nobilimea, văzînd micșorarea numărului iobagilor decimați de boală, ceea ce a redus veniturile moșiilor, a pornit să mărească zilele de lucru[34].

În toată Anglia s-a început să se introducă munci mai grele, ceea ce a nemulțumit enorm țărănimea și a dus-o la răscoala generală din anul 1381, supranumită de mișcarea lewellerilor[35].

Țărănimea engleză era condusă de preoții sătești, care aderaseră și ei la răscoală. Mișcarea țăranilor ia proporții enorme, țăranii au cucerit[36] după cîteva lupte capitala țării, Londra. Stăpîni pe capitală și [pe o] mare parte a țării, iobagii au putut fi potoliți numai atunci cînd regele le-a acordat un șir de ușurări și a satisfăcut revendicările lor. Desigur că nobilii mai tîrziu nu s-au ținut de cuvînt și au apăsat mai groaznic pe țărani.

Mișcări țărănești de asemenea caracter au loc [și] în Italia, Spania, Germania, fluturînd aceleași revendicări, aceleași cerințe, cu oarecare varietate, dar cu ascuțișul principal îndreptat spre a stăvili exploatarea nemiloasă a iobagilor de către feudali.

Din amănunțita cercetare a revendicărilor sociale ale țărănimii din acele timpuri, se desprinde constatarea că ascuțișul cererilor lor este îndreptat contra stării decăzute a țărănimii, cerînd mai pretutindeni *reintroducerea condițiilor de viață anterioare feudalismului.*

„Țăranii răsculați cer de obicei egalitatea tuturor oamenilor, așa cum o predică creștinismul primitiv și desființarea stăpînirii private a pămîntului, creată sub influența burgheziei.

Programul stabilit de țăranii germani, cuprinzînd douăsprezece puncte, cere de-a dreptul reîntoarcerea de la situația creată prin economia bănească la vechea constituție comunistă agrară, deci restabilirea posesiunii comune și libere a pădurii și pășunilor, ridicarea tuturor sarcinilor — cu excepția dărilor către biserică, — care împovărau ogoarele, și restabilirea libertății tuturor iobagilor, fiindcă dumnezeu a făcut pe toți oamenii liberi și egali"*.

Datorită spiritului dogmatic religios ce a predominat în epoca feudalismului clasic, „... răscoala țăranilor este în totul o reacțiune în spiritul bisericii Evului Mediu"**.

Cu toate că revendicările programatice ale mișcărilor țărănești exprimă dorința de a se întoarce la o viață primitivă, totuși, prin conținutul lor, ele evidențiază elemente de progres. Cerînd egalitatea tuturor oamenilor, restabilirea libertății iobagilor cît și ștergerea tuturor sarcinilor și îndatoririlor iobagiale ce apăsau asupra țărănimii și opreau dezvoltarea ei, țărănimea de fapt cerea descătușarea gospodăriilor ei și de sarcinile împovărătoare ce opreau creșterea economică a săteanului. Eliberarea de aceste sarcini curăță

---

* *Șt. Zeletin*, Burghezia română, originea și rolul ei istoric, București, 1925, pag. 201.

** *Ibidem.*

calea pătrunderii mai rapide a capitalului comercial în gospodăria rurală și supune mai grăbit dizolvării formele primitive economice.

„Atacul asupra proprietății private, revendicarea unui comunism al bunurilor, trebuia să se transforme într-o organizare primitivă a binefacerii; vaga egalitate creștină putea să însemne cel mult *egalitatea* burgheză *în fața legilor... Anticiparea în fantezie a comunismului devine, în viața reală, o anticipare a condițiilor burgheze moderne*"*.

*
* *

Mișcările țărănești din Apus au avut o enormă influență și asupra țărănimii din Ungaria și mai ales din Transilvania. Extinderea influenței a fost datorată însăși condițiilor social-economice, care au fost asemănătoare și în această parte a Europei.

În anul 1339 izbucnește o răscoală în Agram [Croația], răscoală care s-a extins asupra întregului teritoriu al unei eparhii [Zagrab], va să zică în toată partea de vest a țării, răscoală provocată nu numai de zeciuiala ce li se lua muncitorilor, ci mai ales pentru abuzurile săvîrșite în ce privește executarea urbariilor și a tot felul de îndatoriri și angarale**.

În Ardeal, în nordul țării, se produce la sfîrșitul secolului al XIV-lea de asemenea o mișcare țărănească destul de însemnată contra episcopului catolic din Oradea. Afară de zeciuială episcopală și alte îndatoriri feudale către prelații catolici, țărănimea romînă era persecutată de prelații catolici și era forțată să părăsească credința strămoșească. Faptul acesta a dus la izbucnirea răscoalei țărănești din țara Crișului. Persecuțiile religioase desfășurate de catolici încă sub regele Bela al IV-lea făcură pe țăranii romîni să se lupte contra propagandiștilor, apărînd legea și moșia strămoșilor.

„La a[nul] 1393, țăranii romîni atacă cetatea Oradea pe care o jefuiesc, fără a face alte stricăciuni"***.

---

* *Fr. Engels*, La Guerre des Paysans en Allemagne, pag. 58 [vezi în romînește: *Friedrich Engels*, Războiul țărănesc german, Ed. P.C.R., 1947, pag. 47 — *N. R.*].

** Vezi: *Grigore A. Basarabeanu:* Proprietatea rurală în Romînia. București, 1935, pag. 26.

*** *Nicolae Firu*, Oradea Mare. București, 1924, pag. 33.

Țăranii din Ardeal pășesc la luptă pe toate căile. În anul 1344, „locuitorii din satul Calia ... au ocupat cu forța moșia *Taga* și au deținut-o pînă la intervenția voievodului *Ladislau*. La cîțiva ani acest incident, locuitorii din satele *Dumitrea* și *Terpiu* au împrocesuat pe descendenții numiților comiți pentru dreptul de proprietate al moșiilor acestora. Procesul a durat peste o sută de ani și s-a terminat în favorul nobililor"*. Dîrzenia țăranilor, lupta pentru cauza lor dreaptă, de a fi stăpîni asupra pămîntului, a fost acea făclie care-i făcu să țină piept în procese ce au durat sute de ani. Țăranii nu puteau așa ușor să se lase deposedați de patrimoniul lor strămoșesc. De pildă, din un document din anul 1366 se vede că „... locuitorii romîni din satul Sîn-Pietru (în părțile Bistriței) nu pot suferi ca pămîntul pe care l-au stăpînit ei și înaintașii lor *peste o mie de ani*, răscumpărîndu-l de multe ori cu sîngele lor, să le fie înstrăinat"**. În acest an de asemenea „s-a semnalat, fără arătare de izvor, o răscoală hășegană la 1366. O conștiință osobită începea să pronunțe la acești romîni ai regelui"***.

Cu cît ne apropiem de momentul izbucnirii primei răscoale generale a țărănimii din Transilvania, mișcările răzlețe, spontane, se înmulțesc, învederînd starea de spirit încărcată și nemulțumirile adînci ce zăceau în rîndurile iobagilor de pretutindeni. În anul 1408 se răscoală în părțile Timișoarei nobilimea mică, atrăgînd în luptă și pe iobagi****.

Nemulțumirile în poporul de jos au crescut și cu cît feudalii și clasele și categoriile sociale mai privilegiate se îngrădeau tot mai mult cu privilegii, știrbind drepturile iobagilor, cu atît a crescut și solidaritatea acestora. Comunitatea de mizerie a iobagilor, indiferent de naționalitatea lor, se reflecta în sudarea solidarității lor de clasă.

„La 1430, primăvara, secuii s-au și răsculat împotriva *domnilor*, pustiind și jefuind"*****.

În preajma anului 1437, mișcările țărănești iau forma manifestărilor mai colective și în diferite părți ale Ardealului. Se produce un fenomen nou în această perioadă în lupta țăranilor romîni contra coloniștilor sași. Din dările de foc și prădăciunile

---

* *I. Marțian*, Țara Năsăudului, Năsăud, 1933, pag. 28—29.
** *I. Lupaș*, Istoria Romînilor ed. III-a, București, f. a., pag. 93—94.
*** *N. Iorga*, Istoria Romînilor, vol. III, București, 1937, pag. 248—249.
**** Vezi *A. D. Xenopol*, op. cit., vol. II, pag. 165.
***** *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 294.

contra saşilor în această parte a Transilvaniei, izbucneşte o mişcare de masă, o răscoală a ţăranilor de pe fondul regal. Răscoala „... s-a întîmplat în anul 1434 în părţile Făgăraşului, — cînd comitele secuilor Mihail Jaks a dat ordin Braşovenilor să-i stîrpească [pe ţărani] cu totul..."*.

Răzvrătirea aceasta o evidenţiază şi un alt istoric, care spune că în anul 1434 „...romînii din ţeara Oltului se sculară în contra saşilor şi turburară tot împregiurul, mai ales ţeara Bîrsei"**. Cu toate că răscoala ţăranilor făgărăşeni era zdrobită în mod sîngeros, nemulţumirile au continuat şi noi vedem că în anul 1435 „... cînd intrară turcii în ţeară, ducele Ladislau Ciacu nu se putu redice pre ţărani în contra acestora, căci acerbitatea lor era mai mare în contra nobililor decît în contra turcilor"***.

Ţăranii refuzau să meargă la oaste şi să apere Ungaria de invaziunea turcilor. căci starea lor se înrăutăţise în aşa măsură, că ei credeau că dacă turcii vor ocupa Ardealul, situaţia lor se va uşura. Se repetă aceeaşi situaţie ca pe timpul năvălirii tătarilor.

Ţăranii nu numai că refuzau să meargă la oaste în contra turcilor, dar foarte mulţi au început să fugă de pe proprietăţile nobilimii şi să se refugieze în părţile ocupate de turci, unde găseau condiţiile de viaţă mai uşoare.

*
* *

Pe atunci însă în nordul Ungariei, în Boemia, datorită împletirii contrazicerilor sociale cu cele naţionale, se desfăşoară o mare mişcare ţărănească, care după numele conducătorului ei spiritual, profesorul universitar Ioan Huss, e cunoscută în istorie ca mişcarea husită. Datorită faptului că mişcarea husită avea hotărîtoare influenţă asupra mişcării iobagilor din anii 1437—38 din Ardeal, credem necesar de a ne opri în special asupra ei.

Mişcarea husită era îmbrăcată într-o ideologie religioasă. În evul mediu, religiozitatea era forma în care se îmbrăcau aproape toate manifestările politice. Toate mişcările sociale, toate războaiele purtate pe acele timpuri purtau pecetea religiei. E cunoscut că cele mai mari războaie purtate de feudalii în alianţă cu biserica catolică pentru dominarea căilor de comerţ spre orient —

---

* *Ioan Lupaş*, Trecutul nostru romînesc, Sibiu, 1934, pag. 101,
** *A. Treb. Laurianu*, Istoria Romînilor, ed. a IV-a, Bucureşti, 1873, pag. 287.
*** *Ibidem.*

manifestări de expansiune a capitalului comercial — se organizau și se duceau sub egida ideologică de „cruciade" contra păgînilor.

Mentalitatea aceasta ce predomina nu putea să nu rămînă fără influență asupra țărănimii, asupra manifestărilor ei sociale. Țărănimea, datorită faptului că era clasa fundamentală a sistemului de producție feudal, era adînc pătrunsă de această ideologie mistică. De aceea, nu întîmplător aproape toate mișcările țărănești, cît și revendicările lor programatice, poartă o coloratură mistică religioasă. Mișcările țărănești ale evului mediu sînt în totalitatea lor îmbrăcate în forme și manifestări religioase*.

În timpurile acelea, biserica catolică era cea mai mare proprietară de pămînt și asupritoare a țărănimii. Acest fapt a contribuit la ridicarea țărănimii contra catolicismului și pentru reformarea lui. Țărănimea gemea sub povara îndatoririlor din ce în ce mai grele impuse de catolici, iar în același timp clerul catolic (episcopii, prelații, abații de la mănăstiri, călugării etc.) ducea o viață de petreceri și destrăbălare. Casele de rugăciuni erau transformate în centre de stoarcere a iobagilor.

„În Ungaria și celelalte părți ale regatului nostru, din biserici și claustre au făcut cetăți și acolo unde ar trebuie să se facă rugăciuni

---

* De pildă, în timpul mișcărilor țăranilor din Anglia, întîmplată în anul 1381, țăranii răsculați cîntau acest cîntec: „Cînd Adam săpa, iar Eva torcea. unde era nobilul?" *(N. Iorga,* „Istoria Universală sau istoria lumii". vol. I. 476—1500, ed. VI-a, Vălenii de Munte, 1933. pag. 153).

De asemenea și la noi în Romînia pînă în momentul de față, în unele regiuni, mișcările țărănești. sociale se desfășoară ca mișcări religioase.

Datorită faptului că structura social-economică a Romîniei încă pînă astăzi, în secolul al XX-lea. mai păstrează destul de pronunțat, mai ales în domeniul agrar. *relațiile semifeudale-iobagiste* — aceasta se reflectă și în starea înapoiată a sufletului țăranului — mentalității sale, — care conține deci trăsături și din epoca anterioară capitalismului. Țărănimea din Romînia, datorită stării înapoiate în care e ținută de clasele stăpînitoare. este analfabetă și nu s-a scuturat de misticismul religios.

Din cauza aceasta și mișcările ei sociale crescute pe fondul mizeriei, ca urmare a crizei agrare în care se zbate gospodăria țărănească de după război mai ales, sînt îmbrăcate în forma mișcărilor stiliste. (În special aceasta se întîmplă în Basarabia de nord, Bucovina, Moldova de nord). În alte părți. la țară ele se desfășoară în forma mișcărilor baptiste, evangheliste.

După mișcările din 1907, adventismul s-a răspîndit și în sate (Dicționarul enciclopedic ilustrat. Editura „Cartea Romînească". pag. 1480).

În lucrarea foarte amănunțită a d. prof. *Nicolae Popovschi.* Mișcarea de la Balta sau Inochentizmul în Basarabia. (Chișinău 1926). se scoate în

pentru vii și morți, locuiesc jefuitori și hoți, adună lucruri jefuite și casa lui Dumnezeu a devenit loc de murdare orgii"*.

Biserica catolică, în procesul dezvoltării istorice, a evoluat, devenind un factor de regres, de dezagregare a societății. Descompunerea aceasta morală care a caracterizat în acele timpuri biserica catolică a produs un curent destul de puternic pentru reformarea ei, curent ce era îmbrățișat în special de păturile de jos ale societății feudale (nobilimea mică, meseriașii, țărănimea mai ales), deci de masele largi ale poporului exploatat de catolicism.

Aviditatea slujitorilor bisericii catolice nu cunoștea margini. E cunoscută acea faimoasă vînzare de indulgențîi (diplome de iertare a păcatelor) de către papii de la Roma în decursul veacurilor XIII—XV. Călugării, trimiși extraordinari ai papei, cutreierau Europa mai ales centrală, vînzînd la toate colțurile drumurilor diplome de iertare a păcatelor, iar mai tîrziu, în timpul cînd pe tronul papal se afla Leon al X-lea, această afacere rentabilă a fost concesionată renumitei firme bancare din evul mediu a Fuggerilor. În scopul vînzării mai bune a amnistierii păcatelor de către Dumnezeu, călugărul Tețel a răspîndit teoria că deajuns numai banii să sune în ladă, ca imediat sufletul păcătosului să sară din iad. E ușor de închipuit ce stare morală a stăpînit societatea evului mediu cu asemenea îndrumări, izvorîte chiar de la Papa.

Nobilimea, cei mari, întăreau și asupreau mai mult pe iobagi; îi ucideau și schingiuiau, știind că păcatele lor pămîntești pot fi răscumpărate. Pămînturile țăranilor erau ocupate, țăranul cu familia lui, ori izgonit ori, prin măsurile luate de nobili, era transformat în sclav. „Poporul, carele mai înainte fu numai un vasal mai mic, a unui vasal mai mare, se facu omagiu, iobagiu. Sclavii de

---

evidență că această mișcare religioasă a moldovenilor din Basarabia la începutul veacului al XX-lea a avut la bază nemulțumirile sociale.

„Cum se știe, toți romînii — săteni din Basarabia erau plugari. Lucrarea pămîntului a fost singura lor îndeletnicire și singurul izvor al mijloacelor de trai. Acest izvor însă, era foarte neîndestulător, — în Basarabia a început de mult să se simtă insuficiența proprietății fonciare pentru țărani, și mulți din ei au ajuns chiar în totul lipsiți de pămînt-... *Fără îndoială că starea grea materială întărea și mai mult în suflet aspirațiunile religioase*" (subliniat de *M. D.* — N. R.) (pag. 293—294), iar mai departe domnia sa scrie: „... e clar că legătura între starea socială și economică a țăranilor moldoveni și aspirațiunile lor religioase era atît de strînsă, încît nu putea rămînea nebăgată în seamă...", (pag. 325).

* *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 118.

pînă atunci se emancipară, dar în loculu sclaviei păşi o alt feliu de sierbitute, carea pre popor îl ţinu în minorenitate, adecă: în iobagia"*.

Mişcarea reformatoare a cuprins mare parte a ţărilor catolice din Europa. În acelaşi timp, ea era împletită cu naşterea şi cristalizarea elementelor conştiinţei naţionale a popoarelor. În loc de limba latină, ce stăpînea pînă atunci în toate domeniile ştiinţei, s-a pornit spre cultivarea propriei limbi naţionale, propriei literaturi. Mişcarea [de] sub conducerea lui Huss era [una] din primele mişcări naţionale şi sociale ale poporului ceh. „Turburările husite, pe lîngă multiplele lor neajunsuri, avură pentru naţiunea cehă şi o parte bună, prin faptul că, în frămîntările şi zbuciumările acestor lupte, naţiunea cehă se deşteptă la o nouă viaţă naţională şi se desfăcu brusc din îmbrăţişările ucigătoare ale influenţei germane ... Huss devenise un adevărat apostol al deşteptării naţiunii cehoslovace la o nouă viaţă naţională."**

Mişcarea a izbucnit în Boemia (Cehoslovacia) şi era condusă de Huss, pe care în curînd atotputernicii catolici, sprijiniţi de feudali, au reuşit să-l prindă şi să-l condamne la moarte prin arderea pe rug. După arderea lui Huss (în ziua de 6 iulie 1415) a izbucnit o răscoală a aderenţilor lui Huss, mişcare care a durat mai bine de 30 de ani. „În anul 1419 husiţii, adunaţi zeci de mii, ţinură o mare întrunire pe un munte numit de dînşii Tabor şi zidiră pe el o fortăreaţă cu acelaşi nume"***. Mişcarea era sprijinită activ de ţărani, meseriaşi, orăşeni şi mica nobilime de naţionalitate cehă, adică de toate straturile sociale de jos ale poporului.

Această grandioasă mişcare ţărănească e potolită numai datorită *sciziunilor interne*, provocate de elementele mai moderate din rîndurile nobilimii mici şi burghezimii de la oraşe. Elementele moderate, speriate de cerinţele poporului de jos, reprezentat de radicali, au spart frontul de luptă, uşurînd astfel regelui Ungariei şi reacţiunii înăbuşirea mişcării.

*
* *

Mişcarea husită a avut răsunet destul de puternic şi în Transilvania. Nu numai în Ardeal, dar şi dincoace de Carpaţi, mai ales

---

* *Ioane V. Rusu*, Compendiu de Istoria Transilvaniei cu distinctă privire la Romîni, Sibiu 1864, pag. 75.

** *Ion I. Nistor*, Cehoslovacii şi Romînii, „*Codrii Cozminului*", Buletinul „Institutului de Istorie şi limbă" al Universităţii din Cernăuţi VI, 1929—1930, pag. 274—75.

*** *Eusebiu Popovici*, „Din Istoria bisericească Universală", Bucureşti 1921. pag. 150.

în Moldova*. În Transilvania însă, unde condițiunile social-economice erau identice ca și în Boemia și erau împletite cu probleme religioase și naționale, husitismul a avut o influență enormă. Ca și în Boemia, în Ardeal clerul catolic era atotputernic și în subjugarea țărănimii nu se deosebea cu nimic. Țăranii erau mai întîi supuși și membri ai statului, după aceea supuși ai bisericii și, al treilea, supuși ai nobililor care erau dregătorii lor în pace și conducătorii lor în război. Această apăsare continuă, unită cu a bisericii catolice, nu putu să nu producă îndemnuri spre mișcări violente la romîni, care-și mai aduceau aminte de vechea lor libertate. De aceea citim în istoria Transilvaniei o mulțime de răscoale din partea rusticilor (așa se numesc țăranii în legile ungurești, cele scrise în limba latină);** astfel redă starea și spiritul iobagilor din Ardeal în acele timpuri istoricul transilvănean A. Treb. Laurian în lucrarea sa despre istoria Ardealului.

Zeciuiala bisericii catolice, ce a fost cauza principală provocatoare a răscoalei iobagilor din anii 1437—38, era cea mai arzătoare problemă ce nemulțumea adînc toate straturile sociale ale poporului romîn. Zeciuiala introducîndu-se treptat dădea loc la numeroase conflicte sîngeroase. Zeciuială către biserica catolică erau obligați să plătească nu numai țăranii unguri, care erau de credință religioasă catolică și deci supuși direct bisericii catolice, dar și țărănimea romînă, cu toate că ea depindea de biserica răsăriteană ortodoxă. Cu toate că «*decima* fiind dată ca un patrimoniu al Mîntuitorului, se poate încasa numai de la credincioșii lui Christos, iar nu și de la cei schizmatici»,*** și contrar hotărîrii Conciliului al IV-lea din anul 1216, ținut în Florența, că creștinii necatolici, adică ortodocși, nu erau obligați să plătească zeciuială

---

* „Orașul Huși s-au întemeiat de sigur de husiții refugiați în hotarele Moldovei, deoarece papa Eugeniu al V-lea, prin o bulă a sa din 1446 spune «că ar fi aflat cu cea mai mare neplăcere cum că în regatul Moldovei s-ar fi adăpostind o mulțime de eretici, din secta cea scîrboasă a Husiților» (vezi *A. D. Xenopol*, Istoria romînilor din Dacia Traiană, ed. III-a. vol. VI. pag. 166).

Episcopul Melchisedek de asemenea arată originea orașului Huși: „Numele Huși îl are acest locu de la Husiți, care în anulu 1460, fiind alungați din Ungaria au venit în Moldova și au căpătat permisiune de la voievodul Ștefan Cel Mare a se așeza acolo. Atunci ei au fondat acestu loc. și în amintirea stimabilului lor de atunci Ioan Husul i-au datu acest nume". (*Melchisedek*, Cronica Hușilor și a episcopiei cu aseminea numire. București. 1869, pag. 4).

** Vezi Magazin istoric pentru Dacia, tomul III, București, 1846, pag. 144.

*** „Transilvania, Banat, Crișana. Maramureșul", 1918—1928, vol. I. București 1929, pag. 47 [Studiul: *V. Motogna*. Trecutul Ardealului romînesc în cadrul năzuințelor spre unitatea națională — *N. R.*].

către biserica catolică. Însă „în Transilvania ... această scutire nu fu recunoscută și romînii fură, probabil puțin timp după Sf. Ștefan, obligați a contribui pentru susținerea bisericii catolice"*.

Țăranii romîni refuzau să plătească zeciuiala, arătînd că ei sînt de rit ortodox. Prelații catolici însă revendicau dijma, susținînd pretextul că „... romînii sînt așezați pe proprietăți catolice, deci sînt obligați a da dijmă**.

Că această spoliere nedreaptă a produs o nemulțumire în rîndurile popoarelor necatolice din Ardeal este evidențiată de scrisoarea adresată de papa Ioan al XXII-lea către episcopii și toți prelații din Ungaria, scrisoare prin care îndrumează felul și conduita necesară de a proceda spre lărgirea influenței catolicismului:

„«Căci voi — zice papa în epistola sa — după ce a fost cu putință a converti pe *cîțiva (aliquos)* dintre Cumani, Valahi și Slavi și alți necredincioși, cu ajutorul lui Dumnezeu, la credința catolică, de la astfel de convertiți și oameni noi în zisa credință catolică, *pretindeți și chiar stoarceți dijmele întregi în mod prea aspru*, din care pricină neofiții și cei astfel convertiți, fiindcă înainte de convertirea lor nu aveau obiceiul să plătească dijme, uneori zic, că sînt poftiți a primi credința catolică numai ca *să-și dea preoților averile lor* (subliniat de noi, *M. D.)* și mulți, care s-au convertit bucuros la această credință, din motivul arătat se retrag de la o asemenea convertire»"***.

Spre sfîrșitul veacului al XIV-lea pretutindeni în Ardeal țăranii romîni opun rezistență la încasarea zeciuielii. Au loc conflicte și răscoale locale. Țăranii bat și alungă pe dijmașii episcopali. Situația era încordată în Transilvania. În anul 1398 se ține dieta Transilvaniei la Turda, care se ocupă mult de romîni, cum să dea zeciuială și cum să fie scoși la bătălie. „Revoluțiune era să spargă încă de atunci, dacă faimosul *Stiboriu* în calitatea sa de vodă al Transilvaniei nu ar fi știut să conducă afacerile ..."****.

E de înțeles ușurința, în asemenea stare de spirit a poporului, cu care doctrina și învățăturile lui Huss au pătruns și s-au răspîndit în întreaga Transilvanie. „Husitismul cuceri o mare parte din locuitorii din nordul Ungariei și al Ardealului. Intre noii convertiți erau și Romînii din acestea ținuturi, pe care multa suferință și nedreptate zilnică îi făcu să adereze la propaganda husită, a

---

* *A. D. Xenopol,* op. cit., vol. V, pag. 241 (nota 179).

** „Transilvania, Banat, etc." vol. I, studiul citat, pag. 47.

*** *Ioan Lupaș,* Istoria bisericească a romînilor ardeleni, Sibiu, 1918, pag. 21.

**** „Transilvani'a", fói'a associatiunei transilvane pentru literatur'a romana și cultur'a poporului romanu, Brașov, 15 august 1872, pag. 181.

cărei idei convenea mult bieților iobagi romîni, care iau parte la răscoala din 1437, din care ușor se deosebește ura contra nobililor și episcopilor catolici lacomi de dijme și muncă străină în folosul lor. Această ură caracterizează îndeosebi mișcarea husită."* Prin convertirea și susținerea mișcării husite, și participarea la ea, „romînii ca și secuii sperau ușorare de la doctrina cea nouă . . ."**

E adevărat că husitismul ca doctrină reformatoare a catolicismului nu era cunoscută imensei majorități a aderenților de țărani din Ardeal, dar fondul social al problemei, și asta era important, a fost însușit de iobăgimea romînă destul de repede. Mai ales aceasta în urma propagandei foarte vii și în grai popular a discipolilor lui Huss. „Multe din acestea puncte teologice [ale husitismului — *M. D.*] oamenii nu le înțelegea de loc; de unde să le înțeleagă; ei însă au înțeles bine, de minune, cînd husiții le-au zis: Mei oameni, să nu mai dați vaca și boul pentru cîte un sărindariu, că nu e neci-un purgatoriu [iertarea păcatelor — *M. D.*], se nu mai dați nimic la baserice și la monastiri; eară, mai presus de toate, se nu mai dați diecimea la popi din fructele muncei voastre. Așia dară, nu avem să ne mirăm că husiții au străbătut pe la romîni mai vîrtos într-un timp cînd la Alba-Iulia era un episcop, anume *Lépeș*, om de familie fruntașă, cancelariu al regelui și om foarte rapace . . ."***

În anul 1436 în Transilvania mișcarea husită a pornit mai ales la început în partea muntoasă a țării, luînd proporții mai mari în Ardeal. Papa trimite special în Ungaria pe monseniorul catolic Marchia, cu sarcina de a contribui la înăbușirea răscoalei și pacificarea spiritelor. „Sigismund . . . a adus în Ungaria pe franciscanul Iacob Marchia, recomandat de papa, care unde n-a putut s-ajungă la rezultat cu puterea cuvîntului . . ., uza de puterea armelor (avea la dispoziție banderiile oligarhilor și comitatelor), întemnițînd pe eretici ori arzîndu-i pe rug. Nu s-au cruțat nici chiar osemintele foștilor eretici, ci au fost scoase din pămînt și supuse pedepselor canonice"****. Acești eretici cum raportă canonicul Marchia, au profanat lucruri sfinte, s-au dus prin peșteri și prin alte locuri ascunse*****.

Cu toate măsurile drastice luate de regele Sigismund și feudalii împreună cu clerul catolic, de a preveni mișcarea husită și a opri

---

* *Ștefan Meteș*, Istoria bisericii și a vieții religioase a Romînilor din Ardeal și Ungaria, vol. I, Arad, 1918, pag. 110.

** „Transilvania", fói'a associatiunei . . ., Brașov, 15 august 1872, pag. 182.

*** „Transilvania", fói'a associatiunei . . . Anul V, 1872, pag. 182.

**** *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 338.

***** Vezi *E. Hurmuzaki*, op. cit., vol. I, partea II-a, pag. 607.

pătrunderea ei în Ardeal, totuși influența husitismului se extindea și pătrundea în rîndurile iobagilor din Ardeal. Focare de nemulțumiri se răspîndeau în toată țara, și ele au silit ca episcopul catolic al Ardealului Gheorghe Lepeș să scrie lui Marchia în ziua de 8 mai 1436 ca să grăbească venirea lui în Ardeal. Episcopul scrie că „*din Moldova* și din alte părți se furișară în Ardeal ca *oi moarbede niște oameni periculoși, carii corump cu învățăturile husitice o mulțime de bărbați și de femei și revarsă în larg și lat această învățătură pestiferă ca un venin omorîtoriu* (subliniat de noi, *M. D.)* și îl roagă că, deoarece ieste iel trimis în părțile acestea, anume pentru stîrpitul acestei secte . . . și a acestei erezii pestifere să vină și în diecesa lui să o curățească de iele . . .“*

Marchia a sosit în Ardeal în mijlocul anului 1436 și ajutat de detașamente înarmate ale nobilimii a propagat între credincioșii iobagi supunere față de nobili și credință către biserica catolică. Cu propaganda lui, Marchia a reușit pentru moment să potolească starea de spirit încordată ce se manifesta în Transilvania între țărani. Pentru această operă a lui Marchia, episcopul din Oradia Mare îl laudă în scrisoarea către papă din decembrie 1436 în care arată „că iel, prin iscusința sa și prin cuvîntările sale sălutare, chiar cu pericolul vieții sale, a domolit prin *ereticii din Ardeal* cari sînt mult *mai răi* decît *Husiții* din Boemia, fiindcă aceștia, ca contrari și persecutori ai bisericii romane *au rădicat steagurile îndărăptnicii* în contra statului, întregul cler și al *bisericii romane*, opunîndu-se adevărului evangelic cu *insulte*, cu *cutezare* fără samăn și în mod *superstițios*“.**

Din adresele înaintate lui Marchia de către episcopii Oradiei, Alba-Iulia, Ardealul și Timișoara, etc. în care ei îl roagă să treacă și pe la eparhiile lor, se dovedește că *husitismul ca mișcare de masă a iobăgimei, a cuprins întreg Ardealul* și a dat de gîndit și de furcă nobilimii.

*
* *

Pe fondul acesta se plămădeau premizele răscoalei din anii 1437—38 care a evidențiat în mersul său influența hotărîtoare a husitismului. „În prima revoluție mare întîmplată pe teritoriul regatului ungar, cea de la 1437, se vede deja influența husiților asupra țăranilor din Ardeal . . . Însuși felul lor de a lupta la Olpret

---

* *I. G. Sbiera*, Contribuiri pentru o istoriie soțială cetățenească, religionară bisericească și culturală literară a romînilor de la originea lor încoace pînă în juliu 1504, vol. I, Cernăuți 1906, pag. 674.

** *Ibidem*, pag. 674—675.

(Alparet), unde își fac tabără, cum făcuseră husiții pe înălțimele din Bechin, dovedesc că ceea ce se petrecea în Boemia n-a rămas fără influență nici asupra iobagilor din Ungaria."*

Husitismul deci a fost o îmboldire în desfășurarea răscoalei din 1437. Din experiența mișcării din Boemia, țărănimea din Ardeal a tras învățăminte pe care le-a folosit în măsură largă în lupta ei contra feudalismului maghiar. Aceasta datorită și faptului că husiții „predicau nu numai gîndurile reformatoare ale lui Huss, ba *chiar învățau despre miliția Taboriților* (subliniat de *M. D.* — N. R.), pentru a se putea apăra cu noroc contra atacului magnaților și episcopilor catolici".** Pericolul cel mare ce reprezenta mișcarea husită pentru stăpînirea feudală era deci aceea că propagandiștii ei răspîndeau experiența luptei țăranilor cehi și metodele de apărare. De aceea ei au luat măsuri drastice de a potoli mișcarea în față, și a zădărnici extinderea și lărgirea mișcării. Evenimentele în curs au zădărnicit toate silințele în această direcție ale feudalilor, și țărănimea din Ardeal, cum vom arăta mai la vale, a folosit cu succes toate învățămintele căpătate de la frații lor din Boemia.

---

* *I. Makurec.* Husitismul în Romînia. „Revista istorică". Anul XIV. nr. 1—3, ianuarie—martie 1928, pag. 42.

** *Ibidem.*

V

IZBUCNIREA RĂSCOALEI IOBAGILOR DIN ARDEAL ÎN PRIMĂVARA ANULUI 1437

Evident că toate aceste frămîntări sociale cît și conflictele cu caracter religios-național ce se desfășurau în cuprinsul statului maghiar, și mai ales în Transilvania, deveneau din ce în ce mai favorabile izbucnirii unei răscoale țărănești de întindere și proporții mai vaste. Nemulțumirile poporului de jos, în special ale țărănimii iobage, în urma exploatării lor de către nobilimea maghiară și a clerului catolic, deveneau tot mai adînci și se manifestau prin diferite căi și în deosebite feluri. Dar pînă acum, cum am văzut mai sus, aceste nemulțumiri se manifestau spontan, răzleț. Ele izbucneau ici, colo, adeseori fără nici o legătură între ele, oglindindu-și în mișcarea socială dezvoltarea inegală a sistemului de exploatare ce caracterizează orice regim economic. În sistemul economic feudal „deosebirile în condițiunile de trai și învoieli cu marii proprietari erau mari, după cum varia și situația de drept a iobagilor; se lua apoi în vedere situația geografică, relațiunile economice . . ."* Deci fărîmițarea aceasta a sistemului de producție și deosebirea în starea și condițiunile de muncă ale iobagilor se reflectau și în caracterul și proporția mișcărilor țărănești.

Întărirea și generalizarea sistemului economic feudal, egalizarea felului de exploatare și subjugare a țăranilor iobagi, cît și înrăutățirea stării poporului de rînd au creat inevitabil și condițiunile necesare concentrării luptelor țărănești. Din răscoale răzlețe,

---

* *I. R. Șirianu.* Iobăgia. vol. I. pînă la finea secolului XV. Arad 1908, pag. 165.

locale, noua stare social-economică a făurit baza unei răscoale țărănești generale. Din ea s-a plămădit ideea unei răscoale generale care a izbucnit în primăvara anului 1437.

*
* *

Pe la sfîrșitul veacului al XIV-lea și începutul celui de al XV-lea regimul economic feudal s-a extins în întreaga Transilvanie. Țărănimea, indiferent de naționalitatea ei, romîni ori unguri, indiferent de credință religioasă, era supusă în măsură egală sarcinilor și obligațiunilor feudale. Regimul feudal maghiar în exploatare și subjugare „n-a făcut osebire de naționalitate cînd era vorba de oprimare".*

Dacă în primele veacuri ale stăpînirii maghiare asupra Ardealului, țărănimea romînă era întrucîtva privilegiată, avînd un regim mai favorabil decît țăranii de naționalitate maghiară, aceasta se datora faptului că romînii erau mai vechi locuitori și mai numeroși ai Transilvaniei și la venirea ungurilor au fost „...un popor organizat și conștient de drepturi strămoșești..."**; mai tîrziu însă, extinderea stăpînirii maghiare asupra Ardealului a adus o decădere în rîndurile poporului romîn. De abia „...pe la sfîrșitul veacului al XIV-lea, romînii din aceste părți și din Ardeal ajung supuși d'a binele regimului feudal".***

Veacul al XV-lea a adus *desăvîrșirea regimului economic feudal în Ardeal.* Aceasta a avut ca urmare că țărănimea, poporul de rînd din Transilvania, era supusă întreitei exploatări: de către stat, căci plătea darea anuală către rege, iar în caz de războaie (care pe acele timpuri erau foarte dese) mai era obligată să plătească și dări extraordinare; — de către clerul catolic căruia dădea zeciuială obicinuită și diferite taxe și amenzi — și de către nobilime, prin dijma cuvenită și diferite îndatoriri de muncă, corvezi etc.

Avînd pe umerii ei susținerea și întreținerea întregului edificiu de stat feudal cu numeroase clase și privilegiați, țărănimea a decăzut. Soarta țărănimii s-a înrăutățit în proporții destul de mari. Sarcinile feudale au crescut. Zilele de muncă-corvoadă erau din an în an sporite. Pe lîngă dările către stat și zeciuială episcopală și în afară de muncă pe moșia proprietarului, feudalii pretin-

---

* *I. R. Șirianu,* Iobăgia, vol. I, pînă la finea secolului XV. Arad 1908. pag. 12.
** *Idem,* op. cit., pag. 270.
*** *Ibidem.*

deau numeroase plocoane, cadouri obligatorii. Afară de aceasta, țărănimea suferea enorm în urma luptelor interne între diferitele tabere de pretendenți la tronul Ungariei și între diferitele clici de feudali. Aceasta mai ales la sfîrșitul veacului al XIV-lea și începutul celui următor, cînd regele Sigismund, înainte de a se stabili pe tronul Ungariei, a trebuit să ducă lupte cîțiva ani cu magnații din tabăra adversă.

În această perioadă a luptelor interne „își poate închipui oricine mizeria poporului din Ungaria, care în tot acest interval, adesea într-un singur an trece de sub o stăpînire sub alta, de la un oligarh la altul, după ce însă și vechiul și noul stăpîn l-a secătuit. Legile care asigurau dreptul de proprietate nu le respectă nimeni, regele — și unul și altul — el însuși putea mai puțin să se ocupe de asta; diete nu s-au mai convocat, «aristocrația prea bogată în averi, după pilda celei din Germania, și-a însușit cele mai prețioase drepturi ale Coroanei, statul unitar s-a împărțit în voivodate independente. Dincolo pe Dunăre și Drava, dincoaci de Dunăre, în părțile Tisei și Ardealului, într-una se iscau revoluții, *poporul era jefuit și omorît, satele arse.* Tirania magnaților și dignitarilor a făcut din nobilime (e vorba de nobilimea mică, de rînd — *M. D.)* iobagi umiliți și nenorociți, *iar elementelor muncitoare le-a pricinuit pagube imense, pentru că vreme îndelungată a domnit bunul plac* al criminalilor»“ (sublinierea aceasta aparține lui *M. D.* — N. R.)*.

Descrierea în aceste culori a societății maghiare, făcută de istoricul maghiar Acsády în a sa „Istoria iobăgiei maghiare“ („A magyar jobbágyság története“), oglindește nu numai starea din veacul al XIV-lea, dar în bună parte se referă și la cel următor, cînd Ungaria a fost zdruncinată de lupta feudalilor contra regelui Sigismund și [de] răscoalele interne, dintre care mișcarea husită avea o însemnătate deosebită.

În lupta lor reciprocă, feudalii reușesc totdeauna să stoarcă concesiuni pe socoteala iobagilor, asuprind și mai mult pe supușii lor. Libertatea de strămutare a iobagilor de pe o moșie pe alta, desființată în această perioadă, a adîncit mizeria poporului iobag. Cînd s-a introdus, în anul 1342, darea pe poartă, atunci s-a constatat că marea majoritate a țăranilor locuiește în condițiuni detestabile. „Erau însă în țară provincii întregi unde

---

* *I. R. Șirianu*, Iobăgia, vol. I, pînă la finea secolului XV, Arad 1908, pag. 232.

abea găseai casă, fie din cauza atîtor devastări, fie că muncitorii locuiau în zomoniță (bordeie)...“*.

Starea aceasta de decădere și mizerie a poporului muncitor de la sate din Transilvania a creat adînci nemulțumiri și o situație în care imensa majoritate a țărănimii, mai ales cea de naționalitate romînă, privea cu simpatie spre turci, așteptînd de la ei ușurarea stării lor. Năvălirile turcești de la începutul veacului al XV-lea deschideau speranță țărănimii din Ardeal în îmbunătățirea soartei ei. De aceea, vedem că țăranii refuză să meargă la oaste contra turcilor. Că aceasta era realitatea și că domnea un asemenea spirit în rîndurile poporului de la sate în Transilvania ne dovedește scrisoarea adresată de Michail Jaks, ișpanul Secuilor, către cetățenii Brașovului, în care el spune: „Cinstiți bărbați, prieteni aleși nouă. Să ne anunțați în ce mod prea cruzii Turci au intrat în părțile Transilvaniei *și valahii din acele părți înconjoară tabăra*, pentru care vă rugăm să ne vestiți unde ați pus străjeri și pază *și vă anunțăm că fără întîrziere ei trebuie să vină în mod soldățesc*. Sperăm că sosesc în curînd și că noi înșine, cu toate ale noastre puteri, prin mijlocirea pretorului divin, înaintăm cu pași repezi cu călărime în ajutorul vostru“**.

Din scrisoarea aceasta se vede că valahii din aceste părți înconjoară tabăra unde era adunată armata ce lupta în contra turcilor, refuzînd să se alipească ei.

Pe acest fond social al mizeriei și al nemulțumirilor s-au plămădit condițiunile și cauzele răzvrătirii generale a iobagilor din anii 1437—38. Se aștepta numai o cauză comună, care, lovind întreaga țărănime și poporul de rînd, să contribuie la o ridicare generală. În curînd, ea a apărut. Zeciuiala către biserica catolică, stoarcerea ei nemiloasă de către episcopul catolic din Ardeal, Gheorghe Lepeș, era pricina care a ridicat întreaga masă a poporului din această parte a țării contra feudalismului.

*
* *

Zeciuiala aceasta, biserica catolică pretindea să fie achitată în bani. Trebuie de menționat faptul că biserica catolică a fost reformatoarea care încă de la începutul veacului al XII-lea a început să introducă pe domeniile sale răscumpărarea în bani, nu

---

* *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 232.

** *E. Hurmuzaki*, Documente privitoare la istoria Romînilor, vol. XV, partea I, București. 1911. pag. 20 [originalul în limba latină; sublinierile aparțin lui *M. D.* — N. R.].

numai a dijmei episcopale, dar și a îndatoririlor senioriale. În loc de plată în natură, episcopii și prelații au cerut să le fie achitate în bani toate sarcinile ce izvorau din sistemul de exploatare feudal.

Introducerea censului a produs o enormă nemulțumire, nu numai în rîndurile poporului muncitor, dar și în rîndurile nobilimii de rînd, ceea ce a avut ca urmare că, în anul 1222, cînd s-a elaborat Bula de Aur, s-a inserat în ea un articol (XX) în care se spunea că „dijma să nu se răscumpere cu bani, ci să se plătească după cum pămîntul a rodit grîne și vin. Iar dacă episcopii contrazic, nu-i vom ajuta"*.

Cu scurgerea timpului, vedem că tot mai des episcopii și prelații contrazic aceste hotărîri, insistînd ca supușii lor să achite obligațiile în bani. Din excepție la început. în curînd în veacul al XV-lea plata în bani începe să devină regulă.

În urma năvălirii turcești din anii 1435—1436 asupra Transilvaniei, țărănimea iobagă a rămas în restanță cu plata îndatoririlor către stăpînii de moșie (nobili și rege) și în special către clerul catolic. Zeciuiala bisericii catolice nu era strînsă pe ultimii trei ani. Episcopul catolic al Ardealului de pe atunci, Georghe Lepeș, care deținea domenii întinse în această parte a țării, a dat [o] ordinațiune în care cerea să fie strînsă toată dijma de la credincioși, iar achitarea tuturor sarcinilor feudale de pe domeniile sale să se facă în bani.

Dar țărănimea, jefuită de năvălitorii turci și mai ales sărăcită în urma stoarcerilor nemiloase ale boierilor maghiari și a celor maghiarizați, nu avea de unde să plătească o dare pe trei ani deodată, dare care se ridica la o sumă enormă pe acele timpuri. Neputînd plăti, ea a început să refuze în masă. În multe părți, țărănimea lua la goană pe strîngătorii de dijmă episcopală, bătîndu-i și alungîndu-i din sate.

Văzînd această opunere din partea credincioșilor și supușilor săi, episcopul Gheorghe Lepeș s-a adresat regelui Ungariei cerîndu-i luarea de măsuri mai drastice contra rău-platnicilor. Regele Sigismund s-a adresat nobilimii și întregului popor din Ardeal cu următoarea ordinațiune, în care se spune:

„Grea jalbă am primit, care s-a dat mărimei noastre în partea cinstitului în Hristos Părintelui Domnului Gheorghie, episcopul numitei biserici a Ardealului, și care cuprinde în sine că sînt unii dintre voi care, depărtîndu-se de frica lui Dumnezeu,

---

* *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 139.

dijmele şi din roduri şi din tot feliul de bucate care s-au obicinuit a se plăti cu bani gata numitului domnului episcop despre partea voastră şi din satele şi bunurile voastre, nu i le plătiţi lui sau dijmaşilor lui după orice cereri şi încă şi afurisanii de care cu cerbicie tare nici în seamă nu băgaţi (sublinierile sînt ale noastre — *M. D.*), nici cu cei mai mari şi noi bani ai noştri, ce se bat în crăimea noastră a Ungariei, nici cu alţi bani ai noştri, ce se chiamă Kvartling, ca să facă atîta cît fac banii noştri cei mai mari, după ţinerea decretului nostru, — care lucru se face spre neplăcerea noastră, spre perderea sufletelor celor ce nu plătesc şi spre mare pagubă a numitului domnului episcop"*. Mai departe, regele, adresîndu-se «către baroni, nobili şi către veri ce oameni cari se află pe locurile unde Episcopul Transilvan are drept de a lua dijmă, comîndîndu-le ca să plătească dijma şi amerinţîndu-i că, deacă nu vor lua în băgare de seamă pedepsele bisericeşti dictate de către Episcop, se vor pedepsi de către guvern cu pedepse pecuniare»**.

Cu toată ameninţarea şi măsurile mai aspre luate pentru a stoarce zeciuiala, populaţia din Ardeal a continuat să refuze a plăti dijma. Poporul n-a fost în stare să achite zeciuială şi din cauză că însăşi curtea regală a luat un şir de măsuri financiare care au îngreuiat starea maselor muncitoare.

Regele Sigismund, avînd nevoie de bani în vederea războiului ce ducea cu turcii şi fiind strîmtorat, a recurs la sistemul practicat mai înainte, emiţînd pe piaţă, în anul 1433, bani cu o valoare mai mică. Monetăria regală „... bate bani în valoare reală mai mică decît nominală, şi la schimbul banilor se practică vechea mişelie, aşa că banii noi puşi în circulaţie, din cauza cătăţimii argintului dintr-înşii, scad pînă la a zecea parte de cum s-au emis"***.

Măsura aceasta financiară aduce pagubă nu numai ţărănimii, dar şi nobilimii, care era mai înstărită. Mai ales lovea în ţărănime, care, pe lîngă zeciuială, mai avea de răscumpărat numeroase alte sarcini senioriale. Ca urmare, „... ţăranilor nu le mai vine la socoteală răscumpărarea în bani a contribuţiunilor în natură"****.

---

* Cronica romînilor şi a mai multor neamuri... de *Gheorghe Şincai de Şinca*, Tomul I, Iaşi, 1853, pag. 394.

** Magazin istoric pentru Dacia, tomul III, Bucureşti, 1846, pag. 146—147.

*** *I. R. Şirianu*, op. cit., pag. 295.

**** *Ibidem.*

Episcopul Gheorghe Lepeş însă a cerut ca zeciuiala datorită lui să fie neapărat achitată numai în bani buni, neprimind în nici un caz bani cu o valoare scăzută. Datorită faptului că dijma era în restanţă pe trei ani, scăderea valorii banilor urca darea cu încă cel puţin 40—60 %, ceea ce îngreuia destul de mult sarcina poporului şi îl punea în mare parte în imposibilitate de a achita datoria. Căci, cu toate că gospodăria bănească era deja destul de dezvoltată pe acele timpuri în Ungaria ca şi în Transilvania, iar produsele muncii ţărăneşti se vindeau în tîrgurile oraşelor, cu toate acestea nu toate produsele gospodăriei ţărăneşti puteau fi valorificate în bani, ci numai unele din ele, şi în special vite (porci mai ales), miere, ceară, vin etc. Preţurile însă la toate produsele ţărăneşti erau foarte mici.

„Trebuie să luăm însă în vedere greutatea mare pentru ţărani de a strînge chiar numai atîţia bani: tîrguri nu prea aveau, căi de comunicaţiuni de asemenea, nu; apoi grîne nici nu cultivau pentru vînzare; în străinătate, Ungaria vindea numai vin. Ţăranii doar atunci aveau bani, cînd vindeau vite cornute, cai şi alte animale de casă, care — adevărat — erau destule, dar nu aveau preţ"*.

Episcopul, văzînd că ţărănimea refuză cu îndîrjire plata zeciuielii, a păşit, paralel cu perceperea silită a dijmei, la măsuri de pedepsire morală a poporului. Asupra populaţiei din Ardeal a fost aruncat interdictul, excomunicarea din biserica credincioşilor. Se opreau slujbele bisericeşti. Oamenii mureau şi erau îngropaţi fără împărtăşenie şi slujbă religioasă. Botezuri şi cununii religioase nu se făceau. În învoiala încheiată mai tîrziu, după bătălia de la Alparet, ţăranii arată că episcopul „... aruncînd pe nedrept interdict asupra lor, în decursul cărei opreliste respectivii pe părinţii, surorile, fiii şi fetele precum şi pe alţii ce le aparţin, desăvîrşiţi din viaţă fără să fi fost împărtăşiţi cu sfintele taine bisericeşti, i-au îngropat în afară de biserică şi cimitir, cu inima cea mai amărîtă şi cu cea mai amară durere; mai departe, contrar hotărîrilor şi ceremoniilor obicinuite ale bisericii catolice şi ordinare, surorile şi fiicele lor s-au căsătorit ori măritat în chipul cel mai puţin obicinuit în biserică"**.

Excomunicarea, în acele timpuri de adîncă religiozitate şi de bigotism, se făcea de către clerul catolic cu o mare pompă şi ceremonie, impresionînd pe credincioşi. Excomunicarea avea

---

* *I. R. Şirianu*, op. cit., pag. 267—268.

** Vezi *E. Hurmuzaki*, op. cit., pag. 615 [şi *I. R. Şirianu*, op. cit., pag. 299 — *N. R.*].

efect nu numai asupra poporului de rînd, asupra țărănimii, meseriașilor, dar chiar și asupra claselor stăpînitoare, care erau mai culte decît țăranii. Ea a mărit nemulțumirea poporului din Ardeal, dar mai ales în rîndurile iobagilor unguri. „Această stare de lucruri — cum arată istoricul A. D. Xenopol — care lovea bineînțeles deocamdată numai în țăranii unguri, deoarece biserica romînă nu asculta de arhiepiscopul catolic, îi împinse la răscoală. O dată ce țăranii se hotărîră a-și îmbunătăți soarta lor cu puterea, ei își aduseră aminte de toate suferințele, și mai ales de acele impuse lor de nobili, încît mișcarea, *pornită în contra episcopului și de țăranii unguri* lua în curînd un caracter mai general, întinzîndu-se și *în contra nobililor*, atît *din partea țăranilor unguri cît și mai ales din partea acelor, mult mai numeroși, de viță romînă*"*.

Măsurile episcopului catolic Gheorghe Lepeș, atît stoarcerea zeciuielii cît și excomunicarea, erau o provocare aruncată iobagilor și poporului de rînd, lipsită complet de simț politic. Situația politică a regatului maghiar în acea perioadă era cît se poate de tulbure. Am văzut mai sus ce frămîntări și nemulțumiri enorme străbăteau toată Ungaria în lung și în lat.

„Asta s-a petrecut pe vremea cînd în Boemia husiții au dat din greu de lucru lui Sigismund, cînd cea mai fanatică armată ce s-a văzut vreodată, s-ar putea zice: un popor întreg, ridicase steag și murea în lupta pentru *limba națională în biserică, pentru încetarea iobăgiei, desființarea tuturor privilegiilor, egalitate înaintea legilor, secularizarea averilor episcopești și o împărțire frățească a pămîntului între locuitorii țării* — și cu cîțiva ani după revolta parțială a țăranilor din jurul orașului Nagyszombat, unde călugărul Blasko (slovac) fanatizase poporul pentru învățăturile husiților"**.

Influența mișcării husite era răspîndită și în cuprinsul Transilvaniei. Extinderea husitismului în această parte a țării a silit pe papa să trimită pe cardinalul său Marchia, care a cutreierat Ardealul avînd la dispoziție bandierele episcopale și a nobilimii, și pentru moment, cum am văzut mai sus, a reușit să potolească mișcarea țărănimii. Istoricul maghiar Engel arată că „«pe țăranii valahi deja în anul trecut i-a întărîtat și amărît minoritul Iacob, care umbla însoțit de armată și executa»"***.

Dl. Prof. N. Iorga dovedește și dînsul că izbucnirea răscoalei

---

* *A. D. Xenopol*, op. cit., vol. V, pag. 241—242.
** *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 296.
*** *Idem*, op. cit., pag. 310.

de la Bobîlna și generalizarea ei în întreg Ardealul era influențată direct de cea husită, și putem spune prelungirea ei. „Răscoala cea cumplită a țeranilor din partea apuseană a Ardealului, întîmplată la 1437, trebuie pusă *neapărat* (subliniat de autor) în legătură cu propaganda husită; în adevăr, se găsește în ea ura împotriva domnilor de pămînt și împotriva preoților catolici nesățioși de dijme, care e unul din semnele deosebitoare ale direcției cele mai exaltate din mișcarea husită"*.

*
* *

Că această pacificare de către franciscanul Iacob Marchia a revoltat poporația romînească din Ardeal se dovedește prin aceea că țăranii romîni au fost acei care cu multe săptămîni înainte au început răscoala, în special acei care locuiau pe pămînturile fondului regiu (Țara Bîrsei, Oltului).

Încă înainte de izbucnirea răscoalei generale a iobagilor din Ardeal s-a produs o răscoală a țăranilor romîni contra coloniștilor sași. Răscoala a luat proporții destul de mari, întinse, ceea ce a dat de gîndit vicevoievodului ardelean Lorand Lepeș, care scrie sașilor din cetatea Deva, pe ziua de Sf. Gheorghe că sosește și dînsul în ajutorul lor. În scrisoarea[38] adresată sașilor, vicevoievodul ardelean scrie:

„Azi am avut scrisoarele voastre în care ne înșirați cu mare plîngere în ce fel puteți, *că răufăcătorii și jefuitorii s-au răsculat*, făptuind multe rele și fac mari jafuri și devastînd mereu mai degrabă națiunea voastră decît alte națiuni, a căror principală căpetenie era Kardoș Ianoș. Scrisă la Deva, în sîrbătoarea a 6-a cea mai apropiată după sîrbătoarea Sf. Gheorghe 1437"**.

Nu numai se ascuțeau conflictele dintre coloniștii sași și romîni, dar avem documente care evidențiază că, chiar și din satele săsești, probabil sărăcimea se răscoală împreună cu țăranii romîni. „Nu aflăm care parte din sășime suferea de la insurgenții lui Kardoș, aflăm însă că sașii din comunele Dumitra (Metersdorf) și Terpisiu (Treppen) încă au fost început a ocupa și devasta teritoriul onor nobili"***. Nemulțumirea poporului de jos era deci generală, cuprinzînd chiar și categoriile sociale de pe pămînturile privilegiate ale coroanei ungare.

---

* *N. Iorga*, Istoria literaturii religioase a romînilor pînă la 1688, București, 1904, pag. 17.

** *E. Hurmuzaki*, op. cit., vol. I, partea a II-a, pag. 613–614, [originalul în limba latină; sublinierea aparține lui *M. D.* — N. R.].

*** „Transilvania", fói'a associatiunei... anul VI. Brașov. 1 ianuarie 1873, pag. 2.

Ca atare vedem acum că condițiile desfășurării unei mișcări generale țărănești în Ardeal erau coapte și se aștepta numai un moment prielnic. Cu toată această situația politică, încărcată și tulbure, episcopul Gheorghe Lepeș a pus interesele materiale personale mai presus decît interesele generale ale statului, la care nu s-a gîndit de loc.

Măsurile de stoarcere a zeciuielilor de la țăranii și meseriașii din Ardeal, condițiile social-economice deja favorabile ce se caracterizau în starea înjosită a iobăgimii, cît și influența subiectivă a mișcărilor țărănești din alte părți ale țării a contribuit *la o ridicare generală în masă a iobagilor și la sudarea solidarității lor de clasă.* Ele au contribuit la extinderea mișcării în întreaga Transilvanie, lărgind în același timp și baza socială a mișcării.

S-au ridicat nu numai țăranii și iobagii unguri și romîni, uniți prin comunitate de mizerie, nu numai meseriașii din castelurile feudale și tîrguri, dar și nobilimea de rînd, adică nobilimea mică, lovită și apăsată și ea de măsurile hrăpărețe ale bisericii catolice. Trebuie bine de însemnat că răscoala de care vorbim era o răscoală amestecată de supușii zeciuielii episcopale, prin urmare și de nobili și de țărani*.

Participarea în prima etapă a mișcării a tuturor categoriilor sociale de jos a societății feudale a evidențiat nu numai caracterul general al mișcării, dar și *caracterul ei profund popular.* Masele largi ale poporului din Ardeal, nedreptățite de clasele suprapuse feudale maghiare, s-au unit și s-au solidarizat pornind în lupta comună contra asupritorilor și spoliatorilor lor.

Mișcarea izbucnește în primăvara anului 1437, începînd din Alba-Inferioară (regiunea bravilor moți, unde în decursul celor cîteva secole a stăpînirii baronilor maghiari s-au desfășurat numeroase răscoale țărănești și unde tradiția de luptă revoluționară e și astăzi păstrată) și se întinde spre nordul Ardealului pînă la Satu-Mare, apoi pe Valea Mureșului și Someșului, pornește în toate părțile, cuprinzînd cele mai populate și bogate regiuni ale Transilvaniei.

„... Țăranii din părțile Someșului s-au răsculat sub conducerea lui Antonie Lungu și a lui Mihai Valahul din Vireag (plasa Beclean). Răscoala lor s-a întins repede și asupra ținuturilor sătmărene, maramureșene și bihorene, pe unde este amintit con-

* Vezi Magazin istoric pentru Dacia, tomul III, București, 1846, pag. 149.

ducătorul Martin care pricinuia cu cetele sale de țărani multe pagube nobililor de prin sate și orașe"*.

În curînd vedem că comitatele Solnoc, Dobîca, Cluj, Turda și Alba sînt în plină răscoală. Mai tîrziu se răscoală și țărani din părțile mai de nord ale Ardealului. „Un anume Martin în Unguri rescula pe țeranii de la Niru e ținutul Someșului — uzurpînd nume de rege . . . țăranii în aceste revoluțiuni redicînd flamuri multe, ca și o inundațiune au erupt peste toți nobilii supt protest de a scăpare de sierbitute, ucidea pe toți nobilii, trămitea muncii cu sabii cruntate în sînge la urbi e sate, ca se li se supună, pe cei ce nu li se supunea i preda și ucidea cu foc e cu fer; intratît crescuse poterea țeranilor, încît nobilii nici armați nu cutezia a-i atacare"**.

Furia țăranilor răsculați se îndrepta mai ales în contra castelelor și cetăților feudalilor zidite și întreținute de ei cu munci grele de corvoadă. Vestea despre răscoală s-a răspîndit ca fulgerul în întreaga țărănime din Ardeal și pretutindeni țăranii și iobagii se răsculau contra stăpînilor lor. Trimișii speciali din tabăra țăranilor răsculați anunțau satele mai apropiate despre izbucnirea răscoalei și propagau aderarea la ea întregului popor. „Se purta prin părțile amintite ale țării sabie scăldată în sînge (ca pe vremea cînd se aduna oștire contra tătarilor), și unde n-au fugit din vreme oligarhii au fost omorîți, casele lor jefuite și incendiate. Sate și orașele întregi au fost astfel distruse. Pînă să-i ajungă trupele voievodului Csáky László și ale ispanilor secui Kusali Jakch Mihály și Támasi Henrick, răsculații ajunseseră să fie o tabără mare"***.

Nu ne-a rămas măcar o cît de mică descriere a mersului răscoalei și caracterului războinării, a iobagilor, de pe timpurile de atunci. Timpurile scurse au distrus orice însemnare, dacă ar fi existat cîndva și undeva. Ne-a rămas numai o plîngere a nobilimii după răscoală în care [se] arată că un oarecare oraș Feyerd „din pomenitele părți Transilvane . . . care nu numai că a fost mai înainte jefuit, devastat și aproape nimicit în timpul răscoalei țăranilor, iar un trimis a fost doborît cu jalnică omorîre"****.

---

* *Ion Lupaș*, Trecutul nostru romînesc, Sibiu, 1934, pag. 89—90.

** *A. Papiu Ilarianu*, Istoria Romînilor din Dacia Superiore, tomul I, Viena, 1852, pag. 33.

*** *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 298.

**** *E. Hurmuzaki*, op. cit., pag. 642 (originalul în limba latină — *N. R.*).

Dar de caracterul răzbunării iobagilor de pe acele timpuri ne putem da seama din faptele mai recente, și anume din răscoala iobagilor din Ardeal de sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan, de la care ne-au rămas mai multe însemnări și mărturii. În mare parte faptele s-au petrecut asemănător. Iată cum redă un raport despre marșul răscoalei din anii 1784—85:

„În cele mai multe locuri din palatele magnaților și din curțile nobililor nu rămase decît cenușe sau ruine mizerabile. Și peste tot locul țăranii executau devastările acestea cu anume intențiune, ca pe viitor să facă imposibilă orice existență a nobilimii, spărgeau ușile și ferestile caselor, stricau mobile, distrugeau zidurile cu securile, iobagii proprii împărțeau între dînșii bucatele, finul și vitele nobililor zicînd, că sînt agonisite cu munca lor, frîngeau ușile pivnițelor, spărgeau buțile și lăsau să curgă vinul ce nu-l mai puteau bea, prin uși, prin ferești și pereți nu mai lăsau o bucată de fer, ruineau florăriile, spărgeau archivele familiilor și împrăștiau hîrtiile, iar acolo unde întîmpinau case acoperite cu țigle, dacă nu le puteau preface în flăcări altmintrelea, suiau slănini în pod, aruncau grămezi de pae pe ele și așa le dau foc . . .“*.

Țăranii au ocupat cîteva orașe, între care era și Clujul, pe care l-au deținut sub stăpînirea lor tot timpul rezmeriței[39], bucurîndu-se de simpatii și sprijin în rîndurile orășenilor. „Armata țăranilor cuprinde Clujul, dar în anul următor e bătută de armata nobililor, săcuilor și sașilor“**. Vedem deci că și centrul puterii voievodale din Transilvania era căzut în mîinile răsculaților.

În răscoala din anul 1437—1438 furia țăranilor nu cunoștea margini. Țărănimea se răzbuna îngrozitor, amintind nobilimii toate mizeriile suferite de ea. Scuturînd pentru moment jugul asupritor al feudalismului maghiar, țăranii, răzbunîndu-se, caută să ușureze situația lor economică și politică.

---

* *Nic. Densușianu*, Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria. 1784—85, București 1884, pag. 179—180.

** *Victor Lazăr*, Clujul, București 1923, pag. 18. [cf. și *Șt. Pascu*, Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea. Editura Acad. R.P.R. 1954, pag. 331—332 — *N. R.*].

VI

LUPTA DE LA ALPARET ȘI ÎNFRÎNGEREA NOBILIMII. CONTRACTUL DE PACE DE PE MUNTELE BOBÎLNA

În curs de cîteva luni de zile, țărănimea răsculată era stăpînă aproape pe întreaga Transilvanie. Răsculații au format lîngă comuna Alparet (comitatul Dobăca), în apropiere de muntele Bobîlna, o tabără mare, unde au adunat numeroase vite și alte produse rechiziționate de la feudali.

Acolo, la Bobîlna, „o mare mulțime de iobagi romîni și unguri, înarmîndu-se cu ce le cădeau în mîini, s-au retras pe dealul Babdiu, ... unde se sănțuiră, hotărîți să-și afirme dreptul lor față de nobilii, care încă începură să-și adune cetele lor înarmate".*.

Amenajarea taberei și apărarea ei, cît și metoda de luptă, iobagii răzvrătiți din Ardeal le-au împrumutat de la husiți. Mișcarea poporului ceh a dat bogate învățăminte tactice și strategice, pe care țăranii din Transilvania le aplicau în lupta contra oligarhiei feudale. Căci cum am văzut mai sus, husiții „predicau nu numai gîndurile reformatoare ale lui Huss, ba chiar *învățau despre miliția Taboriților, pentru a se putea apăra cu noroc contra atacului magnaților și episcopilor catolici*"**.

După ce s-au adunat în număr mare din diferite părți ale Ardealului, țăranii răsculați au ales din sînul lor pe condu-

* „Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul", 1918—1928, vol. I, București, 1929, pag. 43.

** „Revista Istorică" anul XIV, nr. 1—3, ianuarie—martie 1928, pag. 42 (sublinierea aparține lui *M. D.* — N. R.).

cători, „căpitani" (căpeteniile cetelor), care să-i conducă în luptă. Căpeteniile lor, alese din cei mai curajoși și bine văzuți țărani, meseriași și nobili de rînd, aveau datoria să-i organizeze și să concentreze sub conducerea lor întreaga luptă contra feudalismului maghiar.

„Conducător de partea romînească este un oarecare Mihail; căpetenia întregii puteri țărănești, însă, voievodul acestei jacquerii, un ungur, Pal din Vajdaháza, își iea un titlu neobișnuit, răsunător: «vexilifer universita[ti]s regnicolarum hungarorum et valachorum huius principatus Transylvaniae», stegar al tuturor țăranilor unguri și romîni din principatul Ardealului"*.

Afară de acest Pal din Vaidaháza, care e de profesiune meseriaș, mai sînt pomeniți în documente între căpitani, meșterul Antal din Gal-Kend, meșterul Tomas din Szec, Ioan, fiul meșterului Iacob din Cluj și alți numeroși meseriași și iobagi, conducători aleși ai iobagilor răsculați**.

Elementul activ în întreaga mișcare țărănească din anii 1437—1438, ca de altfel aproape în toate mișcările țărănești din secolele XIV—XVI, sînt meseriașii de la orașe și cei de pe lîngă castelurile și domeniile nobilimii. Această clasă muncitoare a epocii feudalismului, premergătoare proletariatului contemporan constituia în acea perioadă elementul de frunte în mersul și dezvoltarea mișcărilor țărănești.[41]

---

* *N. Iorga*, „Istoria poporului romînesc", București, 1925, vol. II, pag. 87.

** Cercetînd diferite lucrări istorice care s-au ocupat cu redarea în treacăt [a] desfășurării mișcării țărănești din anii 1437—38, am constatat că la diferiți autori numele conducătorului suprem al rezmeriței e redat deosebit. Așa, de pildă, *I. R. Șirianu*, în lucrarea citată, arată: „Conducători ai țăranilor răsculați în Ardeal erau Nagy Antal și Kardoș János, iar în comitatele ungurene țăranul Márton" (pag. 297); *I. Rusu-Abrudeanu*, în lucrarea sa „Moții...", scrie că „primul căpitan al revoluției Anton Magnu" (pag. 243); *Al. Treb. Laurian*, în „Istoria romînilor", arată că în a doua perioadă a revoluției, spre toamnă, răscoala iobagilor se desfășoară „supt conducerea unui Martin Anton Magnu" (pag. 289)[40]; *Nic. Bălcescu*, în „Istoria romînilor sub Mihai-Vodă Viteazul" scrie că „... în 1437, romînii apucară cu toții armele împotriva tiranilor. Ei își aleseră povățuitor pe Antonie Magnu" (pag. 436 [vezi *N. Bălcescu*, Opere, vol. II, Ed. Acad. R.P.R., 1953, pag. 210 — *N.R.*]; *Șincai*, în „Cronica Romînilor și a mai multor neamuri", arată că „... proștii cei de subt zeciuială și-au ales mai întîi povățuitoriu pre Antonie Kișu apoi după perirea acestuia pe oarecare Martin și s-au sculat asupra boierilor..." (pag. 395).

În „Magazin istoric pentru Dacia" e arătat ca căpitan „Paul Magnu de Vaidaza" (tomul III, pag. 147); *Nic. Densușianu*, în „Revoluțiunea lui Horia", arată că în a doua perioadă „căpitani țeranilor romîni au fost Michai Romînul și Gal Romînul din comuna Șireag (pag. 67), *I. Lupaș* în

Dezvoltarea capitalului comercial și a meseriilor a creat numeroasa pătură a breslei meseriașilor, care lucrînd în atelierele răspîndite prin orașele și tîrgurile din Transilvania produceau mărfurile necesare negoțului.

Organizați și constituiți în *bresle* după profesiuni, meseriașii în aceste prime organizațiuni de clasă au căpătat educația și spiritul de solidaritate de clasă în apărarea intereselor lor economice și politice.

Numărul breslelor era considerabil și în curînd, prin veacul al XIV-lea în special, cum vom vedea mai jos, corporațiile meseriașilor joacă un rol politic în viața orașelor ardelene. Avînd conștiința mai ridicată și spiritul de solidaritate mai viguros, meseriașii le-au transplantat în rîndurile iobagilor. Ei au contribuit la întărirea acelei coeziuni și solidarități care a domnit în rîndurile iobagilor în prima perioadă a mișcării. Ei au fost acei care au participat activ în toate [cele] trei etape ale mișcării, nepărăsind pe iobagi pînă la sfîrșitul ei.

Meseriașii, în atelierele lor din orașe și [de] pe lîngă castelurile nobilimii și episcopilor au lucrat armele necesare cu care s-au înarmat detașamentele țăranilor răsculați, arme cu care au rezistat nu numai bandierilor nobilimii, dar cu care au biruit în numeroase ciocniri mici și în lupta de la Alparet și Apati.

Din rîndurile meseriașilor — ceea ce se desprinde din toate

„Trecutul nostru romînesc", scrie că „... țăranii din părțile Someșului s-au răsculat sub conducerea lui Antonie Lungu și a lui Mihai Valahul din Vireag (plasa Beclean)...", iar în Bihor e amintit conducător Martin (pag. 89).

Vedem deci că în stabilirea numelui conducătorului suprem al acestei răscoale țărănești, istoricii se contrazic. E foarte probabil ca în mișcarea din anul 1437—38, la diferite etape și în diferite regiuni ale Ardealului, să fi fost diferiți căpitani. Căci e greu de crezut că țărănimea în acea perioadă ar fi avut o conștiință așa de ridicată încît să poată să creeze o conducere centralistă, alegînd un conducător suprem al mișcării. *G. Barițiu* de pildă scrie: „oastea democratică era comandată de către mai mulți, din cari documetele numesc la locul întăi pe *Antonie Lungul*... și *Paul Lungul*..." („Transilvania", fóia associatiunei... nr. 1, anul 1873, pag. 3).

Desigur nu e exclus ca în luptele de la Bobîlna, cît și mai tîrziu, la cea din Apati, unde se concentrase marea masă a forțelor țărănești, constituite într-o tabără generală, să fi existat un conducător unic, ales din rîndurile căpeteniilor țărănești, care putea fi meșterul Pal din Vaidahazi (probabil Paul Magnu), pomenit în documentul încheiat la 6 iulie 1437, ca „stegar al tuturor locuitorilor unguri și valahi din acest principat al Ungariei". Documentele de mai tîrziu nu mai reține acest nume.

Din lucrările citate se vede că într-a doua etapă numele mai des pronunțat e a lui Martin și Antonie Magnu, care fu prins de nobili, la începutul anului 1438, în urma luptelor din jurul orașului Cluj și executat.

documentele timpului — au fost aleși „Căpeteniile", povățuitorii, șefii militari ai răscoalei și conducătorii politici ai mișcării. Însuși conducătorul suprem al țăranilor răsculați, care a comandat în lupta de la Alparet și care a înfrînt pe nobilii specialiști în arta mînuirii armelor și războiului, era meșterul Vaidahazi Pal.

Meseriașii, ca element mai înaintat, erau aleși de țăranii răsculați și ca delegați în tratativele cu nobilimea[12]. Probabil că ei au fost acei care au formulat revendicările sociale ale iobagilor, transpuse în actul încheiat pe ziua de 6 iulie 1437.

Pe la începutul lunii iulie 1437, armata țărănească se întîlnește la Alparet, în apropiere de Dej, cu grosul armatei feudalilor și a voievodului ardelean Csáky László. Nobilimea a concentrat o oaste numeroasă, adunînd aproape toate bandierele de pe domeniile lor. Călăreții nobili și pedestrașii împresurară tabăra răsculaților iobagi așezată la poalele muntelui Bobîlna. Ambele tabere se pregăteau febril de luptă. Înainte de luptă, țăranii încearcă prin tratative pașnice, fără vărsări de sînge, să-și ușureze situația lor. „Țăranii romîni și unguri se întrunesc în mare număr pe muntele Babolna și trimit de acolo o deputațiune la *nobili* pentru a le cere libertățile de care se bucurau pe vremile vechilor regi ai Ungariei și cu deosebire pe acele ale sfîntului Ștefan"*.

Că țărănimea răsculată dorea pașnic rezolvarea plîngerilor lor, dovedesc și alți numeroși autori. I. R. Șirianu a cărui lucrare istorică e bazată în întregime pe documente și cercetări ale istoricilor unguri, arată și dînsul că iobagii „văzîndu-se însă la Olpret (Alparét aproape de Dej) în fața domnilor, deși erau bine întăriți pe dealul Babolna, răsculații încearcă doar de vor ajunge la înțelegere și fără a mai vărsa sînge. Trimet dar în tabăra domnească delegați, care să mijlocească înțelegere ș-anume: făcîndu-li-se iobagilor ușurări"**.

Dar voievodul Csáky, conducătorul suprem al armatelor nobilimii nu vrea de loc să asculte plîngerile poporului și revendicările lui. Trufașul oligarh nici nu vrea să stea de vorbă cu delegații țăranilor, ci dă ordin ca trimișii iobagilor să fie spînzurați.

Se începe o luptă înverșunată și sîngeroasă. Cu toate că iobagii răsculați erau înarmați în marea lor majoritate cu furci, coase, topoare, măciuci și cu alte arme primitive și erau aproape în întregime pedeștri, numai o mică parte din iobagi fiind înarmați cu sulițe, săbii, lucrate de aliații lor în luptă — meseriași,

---

* *A. D. Xenopol*, Teoria lui Rösler, Iași 1884, pag. 162.
** *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 298.

iar de altă parte era oastea voievodului ardelean formată din bandierele nobilimii, călărași, îmbrăcați în zale și fier, înarmați cu sulițe, paloșe și săbii, și cu întreg armamentul perfecționat al timpului și deprinși în arta războiului, *țărănimea răsculată a ieșit biruitoare*. Dorința de libertate, dorința de a ieși din starea de decădere și umilință, a iobagilor romîni și unguri a fost idealul care a înflăcărat și ușurat izbînda iobagilor asupra nobilimii, asupra feudalismului. Iobăgimea asuprită din Ardeal *a învins* pe asupritorii săi în lupta deschisă.

Țăranii răsculați apărară atît de vitejește tabăra lor întărită ..... încît nemeșii trebuiră să se retragă cu rușine"*. Nici un rînd din întăriturl, ale iobagilor de pe muntele Babdiu, nu a fost cucerit. Toate atacurile furioase ale aristocraților erau respinse și valurile celor ce atacau s-au rostogolit învinse în vale, urmărite de oastea biruitoare a țărănimii. Strigătele de bucurie ale iobagilor umpleau văzduhul și se revărsau pe cîmpiile Ardealului. Slobozenia a fost cucerită.

Bătălia generală de la Alparet are importanță istorică în cadrul mișcărilor țărănești din Ardeal. A fost prima luptă în care iobăgimea răzvrătită a repurtat biruința asupra nobilimii maghiare din Transilvania. Căci pînă atunci, în toate luptele și micile răscoale din secolele XII—XIV, fărîmițate, răzlețite între ele, țărănimea revoltată era ușor bătută și supusă de magnații și de bandierile lor de mercenari. Dar în anul 1437 la Alparet voința concentrată a iobagilor, mișcarea lor populară, care a cuprins întreg Ardealul, a zdrobit, prima dată în istoria Transilvaniei, pe asupritori.

Istoricul ardelean G. Barițiu în studiul său „Despre belulu civilu transilvanu de în 1437—1438" în care s-a ocupat în special de acest eveniment de importanță deosebită redă în aceste cuvinte mersul evenimentelor în preajma luptei de la Bobîlna.

„Poporul ... armîndu-se bărbătește, se așează ceva și mai sus în castre (în tabără) pe un deal la comuna Bobalna ... La locul acela poporul armat își asigură poziținea sa prin săpături de valuri sau șanțuri ...

Oastea democratică era comandată de către mai mulți, din cari documentele numescu la locul întăi pe *Antonie Lungul* (Antonius Magnus) de la Buda romînească din comit[atul] Clujului și *Paul Lungul* de la Vaidahaza din comit[atul] Dobocа. Se și

---

* „Transilvania. Banatul. Crișana. Maramureșul". 1918—28. vol. I, Buc. 1929. pag. 44.

întîmplă una bătălie cruntă între oastea aristocratică și între cea democratică. Istoricii care se iau după Thuróczi, voliesc a ști, că rezultatul acelei bătălii ar fi rămas nedecis; adevărul însă este, că *oastea aristocrată a rămas bătută* (subliniat de *M. D.* — N. R.) de către oastea democratică, ceea ce se vede curat din împregiurarea, că îndată după acea bătălie cruntă Ciacu Vodă și toți aristocrații nu mai ținură nasurile așa sus. ci se înduplecară îndată ca să asculte toate postulatele poporului...

Ziua bătăliei de la Bobîlna nu se știe; este însă bine cunoscută *ziua tractatului de pace încheiat între aristocrație și între democrația țării, ca două părți egale*"*.

Convingerea noastră fermă despre victoria țărănimii la Alparet și înfrîngerea feudalilor se desprinde din analiza documentului de o importanță istorică deosebită, ce a fost încheiat după lupta celor două tabere pe la începutul lunii iulie 1437**. Analizînd acest document și mai ales revendicările iobagilor acceptate de nobilimea maghiară, vom constata că toate punctele din convenția încheiată între iobagi și feudali *sînt dictate și impuse de către țărănime. Iobagii au dictat și au impus prin victoria lor, stăpînilor de moșii, condițiunile de pace.*

Aceasta se desprinde din cercetarea revendicărilor țărănești, pe care trufașii magnați maghiari dacă s-ar fi aflat într-o situație mai favorabilă în nici un caz nu le-ar fi acceptat. Am văzut că

---

* „Transilvania", fóia associatiunei... nr. 1, anul 1873, pag. 3.

** Istoricii pînă astăzi nu au îndrăznit să scrie, afară de *G. Barițiu*, ferm și hotărît despre această victorie a iobagilor. *A. D. Xenopol* arată că lupta „rămîne nehotărîtă" (Istoria romînilor din Dacia Traiană, vol. V, pag. 242): *Nic. Densușianu*, în „Revoluțiunea lui Horia..." scrie că „o luptă sîngeroasă se încinge între țărani și nobili, mulți cad de amîndouă părțile, dar în fine nobilimea văzînd, că periculul e mare și rezultatul luptei îndoios se hotărește să trateze de pace cu țăranii..." (pag. 66); *I. G. Sbiera*, în a sa „Contribuire...", scrie că „țăranii ... porniră cu toții o luptă în contra nobililor... Văzîndu-se aceștia strîmptoriți de țărani făcură în 6 iuliu pace cu iei... (pag. 455). Mai clar spune *I. Lupaș*, în „Trecutul nostru romînesc", care scrie că „la început răsculații obțin succese. Nobilimea înspăimîntată intră la învoială cu ei" (pag. 110). *Ioan Rusu-Șirianu*, în „Iobăgia", arată că „se pare că scurta au tras-o feudalii, deși istoricii maghiari spun că învinși formal n-au fost, ci probabil că s-au speriat tare de numărul mare a morților și răniților" (pag. 298). *Nic. Iorga* spune că „la început îndată după biruință li se încuvința totul". (Istoria poporului romînesc, vol. II, pag. 88). *Radu Rosetti*, profundul cunoscător al problemei agrare și al relațiilor sociale din trecut, în lucrarea sa „Pămîntul, stăpînii și sătenii din Moldova", (tomul I, București, 1907 — N. R.), scrie că „se începu un război cruntă (1437) în care răsculații repurtară biruințe repetite împotriva nobililor unguri și secui, aliați cu sașii. Țăranii izbutiră chiar se impuie *stăpînilor* lor o împăcare..." (pag. 27—28).

în ajunul luptei, voievodul refuză a sta măcar de vorbă cu reprezentanții aleși ai țăranilor. E cert că numai sub presiunea înfrîngerii și a izbîndei repurtată de iobagi asupra lor, feudalii maghiari au fost siliți să încheie acest act care sintetizează atît durerile, cît și năzuințele și aspirațiunile iobagilor din secolul al XV-lea din Transilvania.

Nicolae Densușianu, în monumentala sa lucrare despre revoluția lui Horia din 1784—1785, arată și dînsul că „condițiunile acestei păci erau grele și umilitoare pentru nobilimea transilvană, care mai înainte de începerea revoluțiunii nu voia să audă nimic de cererile țăranilor. Se vede însă de aici, că în lupta, ce o avusese nobilii cu țăranii, cumpăna victoriei începuse a se pleca în partea acestor din urmă"*.

Dată fiind importanța acestui document, care oglindește izbitor în același timp starea țărănimii de pe atunci din Ardeal, îl reproducem în întregime:

„Conventul abației ce poartă numele preafericitei fecioară Maria, tuturor creștinilor, atît celor care trăiesc în prezent, cît și celor ce vor afla în viitor despre cele aici întîmplate, dorește salute, în numele Domnului.

Dorim să aducem la cunoștința tuturora, că pe d'o parte László, fiul lui Farnasi Benedek, celalalt László, fiul lui Szamosfalvi Gyerő, Zsuki Benedek și Farnasi Dénes, nobili aleși de corporațiunea nobililor; iar pe de altă parte următorii bărbați prevăzători: Biró László (Iudex), Vincze și Bana László, fiul vestitului László, iobagi ai lui Maróthi Báni János din Alparét și Antal iobagul lui Losonczi Dezső din Magyar Bogáth; mai departe meșterul (Nagy) Antal din Gál-Kend, meșterul Tamás din Szék, Ioan fiul meșterului Iakab din Cluj, László, fiul lui Gál din Antos, căpitani și luptători din șirul ungurilor; tot așa meșterul Vajdaházi Pál, *stegar al tuturor locuitorilor unguri și valahi din acest principat al Ungariei*, aleși pentru ducerea la îndeplinire a afacerii de mai la vale, prezentîndu-se în persoană înaintea noastră, cu grai viu au declarat și mărturisit d'opotrivă: *Maghiarii și Valahii, locuitorii oricăror proprietăți din Ardeal* pe d'o parte din cauză că reverendissimul în Hristos părinte, Lépes György, domnul episcop ardelean, nevoind să primească în dinari de puțin preț zeciuiala ce i se cuvine din partea locuitorilor maghiari, ci lăsînd să se îngrămădească la ei aproape trei ani, iar acum mai

---

* *Nic. Densușianu*, „Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria" 1784—1785, București 1884, pag. 67.

de curînd voind s-o stoarcă în bani mari și grei; lovindu-i apoi în public în chip nemeritat — din cauza nesolvirii zeciuielii — aruncînd pe nedrept interdict asupra lor, în decursul cărei oprește respectivii pe părinții, surorile, fiii și fetele precum și pe alții ce le aparțin, desăvîrșiți din viață fără să fie împărtășiți cu sfintele taine bisericești, i-au îngropat în afară de biserică și cimitir, cu inima cea mai amărîtă și cu cea mai amară durere; mai departe, contrar hotărîrilor și ceremoniilor obicinuite ale bisericii catolice și ordinare, surorile și fiicele lor s-au căsătorit ori măritat în chipul cel mai puțin obicinuit în biserică; pe de altă parte din cauză că stăpînii lor i-au aruncat în sclavie grea ca pe niște sclavi cumpărați, deoarece cînd au voit să se mute de pe o moșie la alta, n-au fost lăsați nici despoiați de tot avutul lor; din aceste pricini și urmările lor, pentru recîștigarea și solicitarea vechilor libertăți date și acordate de regii sfinți tuturor locuitorilor patriei maghiare și pentru a scutura și respinge jugul nesuferit al poverilor, cu tendența asupra căreia întreolaltă s-au înțeles deplin, adunîndu-se pe dealul Babolna din hotarul Alparetului amintit, sfătuindu-se serios despre afacerile proprii, prin deputații ce au trimis, au cerut de la stăpînii cu cea mai mare supunere să fie lăsați în libertățile amintite, ale regilor sfinți.

Stăpînii și-au astupat urechile dinaintea rugărilor lor. n-au ascultat cererile și pe deputații mai sus amintiți Csáki László, voievod ardelean, i-a prins, i-a decapitat și i-a tăiat în bucăți: după aceea vicevoievodul și cei doi ișpani secui i-au atacat cu trupele lor, luptă în care au căzut numeroși și dintr-o parte și din alta.

În cele din urmă admoniați de inspirația milostivă a lui Dumnezeu unii nobili temători de Dumnezeu și bărbați luminați de grația sfîntului duh, din sînul acelorași nobili și locuitori ai țării — care au intervenit pentru facerea păcii între partide — după îmblînzirea inimei lor au ajuns la încheierea păcii și înțelegerii depline; lăsînd d'o parte cele ce au săvîrșit pîn'acum unii contra altora, prin voință comună — care are să fie ținută neștirbită sub pedeapsă de călcare a jurămîntului, au adus ordinațiune și hotărîre cu aceea deosebită declarație, că prin hotărîrile subscrise ei nu au intenție să facă nimic în contra lui Dumnezeu și a sfintei sale biserici, a sfintei coroane, nici împotriva drepturilor domnului lor, maiestății sale Sigismund, regele Ungariei și a coroanei, ci prin păstrarea credinței de supuși, ei nu ostenesc decît pentru recucerirea libertăților îngăduite deja de mult din partea regilor sfinți, acum însă prin introducerea a deosebite abuzuri au fost

îndeosebi nesocotite și desființate; domnilor țării nobililor și oricăror alți dignitari și persoanelor bisericești distinse a se împotrivi, a face rău ori să le strice n-au voit și nu vor încerca nici în viitor.

Iar deoarece din cauza schimbării monetelor de dinari actuali neplătind zeciuiala episcopului cu astfel de bani pînă ce pe d'o parte au ajuns între olaltă în conflict, de altă parte s-au născut neînțelegeri și primejdiile amintite, pentru a înconjura și înlătura în viitor astfel de primejdii, au decis și ordonat, că d'aci încolo în prețul zeciuielii episcopești sînt datori a da și a plăti un florin în aur adică o sută dinari în valută actuală după fiecare 20 cruci; iar pe vremea dijmei episcopești, să nu dijmuiască nici vreun membru al acelei familii, nici cel de partidul nobililor: a noua parte însă nici de la propriul iobag, nici de la plugari streini ori cultivator de vie să nu îndrăznească a lua și a strînge nici magnații, nici nobilii, și nici un fel de domn.

Iar aceia, care în cele amintite au de la domni vie ori pămînt cu arendă, pentru vie sînt datori să plătească zeciuiala obicinuită, iar pentru pămîntul arător venitul obicinuit.

Mai departe, deoarece jefuirea cu puterea și apăsarea locuitorilor țării se derivă din faptul că aceia care vor să se mute în altă parte n-au fost concediați nici despoiați, *au decis că oamenii în stare liberi, după ce și-au plătit zeciuiala și datoriile să se poată muta oriunde, liberi și fără vreo atingere.*

Iar dacă vreunul ar împiedica și ar despoia de avuturile sale pe astfel de iobagi care ar voi să se mute, să plătească drept pedeapsă trei mărci. Cît despre cei ce pentru transgresiuni ar fi duși la tribunal ori obligați la zălogire, numai după ce și-au clarificat afacerea să poată a se îndepărta în altă parte.

Iar pe acei iobagi care se îndepărtează în taină, fără a plăti zeciuiala, ori că se sustrag din propria putere de sub mîna dreptului și legii, domnul lor legal — după obiceiul de drept al țării — de la propriul judecător legal îl poate reclama, dacă prin jurămîntul său și a doi martori dovedește că aceia s-au îndepărtat în taină ori că s-au sustras de sub lege. Mai departe au decis, că din avutul celor ce ar muri fără moștenitori, proprietarul să nu poată lua mai mult decît un juncan de trei ani, cealaltă avere i se cuvine văduvei ori rudeniilor. Dacă însă unii n-ar avea soție, moștenitori și rudenii de sînge și ar muri fără a fi făcut testament, avutul lor să-l stăpînească proprietarul.

Mai ordonează și decid a se respecta cu severitate hotărîrea că de aici încolo în fiecare an, întotdeauna înainte de sărbătoarea urcării la cer a Domnului nostru, *din fiecare sălaș, domnie (mare*

proprietate) și comună să se adune cîte doi oameni cuminți și de încredere, împreună cu sus amintiții căpitani ori dintre ei cel puțin cu unii, ori cu alții numiți pentru acest prilej *și să se prezinte pe numitul deal Bábolna, și acolo aceiași căpitani ori unii dintre ei să întrebe și să stiricească de la acei bătrîni, oare domnii lor lăsatu-i-a ori nu în libertățile lor?* Și dacă ar afla că vreunul dintre nobili a nesocotit în întregime ori în parte ordinațiunea premergătoare, ori că a făptuit contrar ei, să fie considerat ca un sperjur și ceilalți să se rețină și păzească de a-l apăra.

Mai departe, privitor la plătirea dărilor, a dăruirilor și ducerea la îndeplinire a serviciilor, au hotărît că dacă ar găsi diploma lui Ștefan cel Sfînt ori a urmașilor săi — în care se cuprind libertățile lor — ori pînă ar exopera-o din nou de la Majestatea Sa, pînă atunci în ce privește plătirea dării anuale. dăruirile și slujbele de făcut, se obligă în următorul chip: ca dare anuală, fiecare iobag va plăti un dinar în monedă curentă. și nu-i dator a plăti mai mult în ziua Sfîntului Ștefan.

Proprietarilor care au moară, la sărbătoarea Nașterii Domnului respectivii sînt datori să le dea un cubul de ovăz. iar la Paști de asemeni. doi cozonaci și un pui (de găină).

În ce privește serviciile de prestat, sînt datori (iobagii) să secere ori să are o zi, ori să dreagă digurile morii și după obiceiul adoptat, să le țină în bună stare.

Zeciuiala pentru porci ori albine ori altă dare de felul acesta, ceea ce în anume timp se pretindea, anume între poporul de cetate, atît de la unguri cît și de la valahi. precum nici darea numită de ordinar „akó". nimeni nu e dator să plătească domnilor proprietari.

Mai departe. iobagii sînt datori să îndeplinească serviciile ordinare cămărășești, dar la îndeplinirea altor lucruri contele cămării *să nu îndrăznească a-i sili.* Același om al cămării nu poate vinde vin în alte case ori loc decît a sa și pe cînd își vinde vinul său, să nu poată opri ca și alții să vîndă.

Mai hotărăsc și ordonează că, dacă în diploma lui Ștefan cel Sfînt n-ar fi complet precizată relațiunea dintre domni și iobagi. atunci sînt datori să aleagă dintre dînșii oameni cu frica lui Dumnezeu și stăruitori, care o dată aleși, împreună cu alți binevoitori nobili, care se vor alege pentru acest scop din partea nobilimii, se vor întruni, sfătuindu-se serios despre aceasta și dispunînd, hotărînd chipul și obiceiul de drept cum în viitor și cît și urmașii lor să poată sta în pace.

Mai departe, hotărăsc și dispun că atunci cînd merg în tabără viptualii sînt datoare să dea comunele respective, dar cu preț potrivit și moderat și să nu spolieze, cum au făcut pînă acum. În același timp ordonează, că cei ce sînt datori să întrețină banderii, să țină în respectivă parte a locului iscoade demne de încredere, ca pentru orice lucru mărunt domnii să nu cheme poporul sub arme.

Ordonă și aceea, că oricare, oriunde dintre nobili, cu orice pornire sufletească ar omorî pe vreunul din numiții iobagi, l-ar căzni ori i-ar vărsa sîngele într-un chip oarecare, fie că ar fi iobagul său, fie că ar fi străin, dacă aceasta respectivul va ști să dovedească cu doi martori, după lege să fie socotit sperjur; iar ceilalți nobili să se ferească a-l apăra. Tot așa, dacă dintre iobagii acestor nobili s-ar răzvrăti și ar îndrăzni să facă același lucru împotriva stăpînilor proprii ori în contra altor nobili, cășunîndu-le pagubă și alt rău și aceasta de asemenea s-ar putea dovedi prin doi ori trei martori, pe temeiul că au săvîrșit crima capitală. să fie pedepsiți îndată, pierzînd întreaga lor avere.

Ordonă a se respecta riguros: *nimeni dintre nobili să nu îndrăznească a supăra ori păgubi pe căpitanii lor ori pe oamenii aleși ori pe vreunul dintre țărani, din cauză că s-au sculat acum cu arma*, altfel va fi socotit drept călcător al jurămîntului; dacă se va afla de aceasta, nici voevodul, nici vicevoevodul, nici episcopul și ișpanul săcuilor să nu-l ajute, căci și ei vor fi considerați călcători de jurămînt.

Dispun de asemenea ca zeciuiala episcopească ce nu s-a plătit de cîțiva ani să se plătească în bani d'acum, o sută de dinari după douăzeci de cruci, precum și datoria către rege în sumă de 500 dinari, nemaiașteptînd și pentru acestea de la majestatea regală ordin de scutire.

Au hotărît și ordonă a se ține cu strictețe, că dacă s-ar afla diploma lui Ștefan, atunci aceea, iar dacă nu, constituțiunile de mai sus să aibă vigoare și în veci să nu se retragă.

Cine ar lucra împotriva îndatoririi și contractului de mai sus, fie domn, fie iobag, să se considere sperjur și toți să se păzească și reținä a-l apăra"*.

Cercetînd acest document, care conține cererile cele mai arzătoare ale iobagilor din Transilvania, se desprinde din el dorința

---

* *E. Hurmuzaki*, Documente privitoare la istoria romînilor, vol. I, partea II-a, pag. 614—619. De asemenea, în *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 298—306. [textul redat după acest autor; sublinierile aparțin lui *M. D.* — N. R.].

de a rîvni la acea stare de libertate și bunăstare materială de care se bucurau țăranii din Ardeal încă de pe timpul regelui Ștefan, adică de pe timpul năvălirii maghiare. Țăranii cereau ca să devină iar oameni liberi, „iobagiones castri", adică clasă de oameni militari, nesupusă nobilimii și clerului, stăpîni pe munca lor proprie, pe pămîntul și averea lor. Cererile lor revendicau starea în care se aflau în secolele X—XI, cînd situația lor economică și starea lor socială nu suferise știrbirea drepturilor și libertăților.

„Țăranii protestează în contra încălcărilor pe care ei le sufereau rezemîndu-se pe libertățile care le fusese concedate de către vechii regi ai Ungariei și fac să se urce originea acestor libertăți la domnia Sfîntului Ștefan (997—1038), sub care și restul neatîrnat al Transilvaniei fu supus Ungariei"*.

Căci în perioada regelui Ștefan cel Sfînt, țărănimea din Ardeal se bucura de slobozenie. Nici corvezi și munci pe domeniile proprietarului nu erau obligați să execute. Plocoane și îndatoriri senioriale nu erau cunoscute. Țăranii se foloseau de pămînt, pășuni, păduri, ape, fără nici o îngrădire și limitare.

Pe timpul acela, „... fiecare om liber, fie că era sărac ori bogat, făceau parte egal îndreptățită din marea comunitate națională"**. Regele Ștefan, în testamentul său politic lăsat fiului său Kupa, subliniază că „... niciodată să nu uiți că oamenii sînt toți d'o stare"***. De aceea vedem că „documentul nu deosebește care dintre țărani, romînii sau ungurii, opțiuneră de la sfîntul rege garantarea libertății lor; el zice, dimpotrivă, într-un chip cu totul general: „pristinas libertates *incolis* datis et concessis"****.

Amintirea acestui trecut mai îmbelșugat era încă destul de vie și se păstra adînc în sufletul și conștiința iobagului din Ardeal. Iobagii, în documentul încheiat cu feudalii prin delegații lor ce au tratat cu nobilii, arată că nu se ostenesc decît pentru cucerirea libertăților îngăduite deja de mult din partea regilor sfinți*****.

---

* *A. D. Xenopol*, Istoria romînilor din Dacia Traiană. vol. V. ediția III-a, pag. 244.

** *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 39.

*** *Ibidem*, pag. 38.

**** *A. D. Xenopol*, Teoria lui Rösler, Iași, 1884, pag. 166.

***** Vezi *Ibidem*. pag. 166.

Punctul principal care reiese din acest contract colectiv încheiat pe muntele Bobîlna[43] e precizat în ținta țărănimii de a descoperi diploma Sfîntului Ștefan în care se stabilesc relațiile între domni și iobagi.

Țăranii din Ardeal credeau că regele Ștefan, întemeietorul statului maghiar, pe timpul cînd a pus temelia organizatorică a noului stat și a elaborat primele legi, a precizat și relațiile care trebuie să existe între nobili și sătean. Țăranii credeau că feudalii rămași stăpîni pe puterea politică în Ungaria au dosit această diplomă a sfîntului rege și, în decurs de cîteva secole, protejați de regii urmași lui Ștefan, au sfidat complet diploma, înrăutățind starea sătenilor. Ca urmare a acestei stări, iobagii „s-au înțeles deplin, adunîndu-se pe dealul Babolna din hotarul Alparetului cu scopul de a recîștiga și solicita vechile libertăți date și acordate de regii sfinți tuturor locuitorilor patriei maghiare și pentru a scutura jugul nesuferit al poverilor".

Însă, pînă la descoperirea diplomei Sfîntului Ștefan, țărănimea din Ardeal, prin convenția din 6 iulie 1437, a impus nobilimii maghiare înfrînte următoarele revendicări:

a) stabilirea zeciuielii episcopale la un florin din 20 de cruci;[44]

b) desființarea completă a dijmei către nobilime;[45]

c) dreptul necondiționat al iobagului de a se muta la o altă proprietate;

d) avutul iobagilor morți rămîne moștenitorilor, iar nu proprietarului, cum pretindeau pînă acum boierii;[46]

e) se stabilește o dare fixă anuală către stat în sumă de un dinar, în monedă curentă;[47]

f) robotă, iobagii sînt datori să facă nobilului nu [mai] mult decît o zi pe an;

g) desființarea zeciuielii din porci și albine, de asemenea și a dării „akó";

h) amnistierea tuturor iobagilor și conducătorilor lor care au luat parte în mișcare.

Introducerea punctului de amnistiere a tuturor participanților în răscoală, punct care precizează că „nimeni dintre nobili să nu îndrăznească a supăra ori păgubi pe căpitanii lor ori pe oamenii aleși ori pe vreunul dintre țărani din cauză că s-au sculat acum cu armă", arată gradul înaintat, atît al conștiinței de

clasă a răsculaților, cît și solidaritatea poporului. Țărănimea căuta să pue în siguranță de furia nobilimii maghiare, atît pe aleșii săi cît și pe ea însăși.

*

* *

Dar punctul cel mai important care evidențiază conștiința de clasă ridicată a iobagilor este revendicarea care stabilește constituirea unui comitet, un fel de adunare reprezentativă a poporului, formată din delegați aleși din rîndurile țăranilor și nobilimii. După cum s-a precizat în convenție, comitetul acesta „de aci încolo, în fiecare an, întotdeauna înainte de sărbătoarea urcării la cer a domnului nostru ... să se adune ... și să se prezinte pe numitul deal Babolna, și acolo aceiași căpitani ori unii dintre ei să întrebe și să știricească de la cei bătrîni: oare domnii lor lăsatu-i-[au] ori nu în libertățile lor?"*.

Acest punct, care stabilește constituirea unui control permanent al întregii clase țărănești, prin reprezentanții ei aleși în adunare anuală, asupra nobilimii, constituia desigur *una din cuceririle de o importanță covîrșitoare pentru țărănimea iobagă de pe atunci.* Prin această măsură, iobagii obțineau posibilitatea organizată de a tempera poftele hrăpărețe ale feudalilor și în același timp se crea un organ permanent, un fel de parlament, care dădea posibilitate țărănimii de a se folosi de el pentru menținerea și întărirea solidarității ei de clasă. Dar mai ales el ar fi dat putință afirmării conștiinței ei în procesul apărării intereselor ei social-economice.

„Se instituia, prin urmare, un fel de dietă populară ca organ de control și de anchetă, o dietă care avea să funcționeze pe baza unui pact și evident ca o expresie a acelei «universitas» în care intrau deopotrivă unguri și romîni"**. Dar o „universitas"

---

* E foarte probabil că acest punct din convenție, delegația țărănească l-a introdus după sugestia nobilimii de rînd[48]. Nobilimea de rînd, în lupta ei contra oligarhilor, a introdus în cîteva diete naționale asemenea puncte în scopul de a înfrîna abuzurile nobilimii mari. De pildă, dieta din anul 1232 votează că „o dată pe an, toți magnații și nobilii țării sînt datori să se întrunească la adunare la Alba-regală s'aici să se sfătuiască despre starea țării și să examineze purtarea magnaților (cum s-a purtat fiecare în comitatul său și cum a păzit drepturile țării) și în aceea adunare regele și sfetnicii săi să aducă asupra lor judecată conform vredniciilor ori păcatelor lor, dîndu-le răsplată ori pedeapsă" *(I. R. Șirianu,* Iobăgia, pag. 142, nota 1). Hotărîrea aceasta a fost confirmată și de dieta din anul 1291.

** *T. Mihailescu,* Răscoala de la Bobîlna. „Țara de mîine", Anul III, nr. 7—8, iulie—august 1937.

care era un corp constituțional, un corp politic deci; secuii și sașii formau un astfel de corp; nobilii, altul. Țăranii încă se grupaseră subt acest nume*.

Adunarea anuală a reprezentanților iobagilor și nobilimii ar fi fost de o importanță covîrșitoare pentru întregul mers al vieții politice din Ardeal, ceea ce recunoaște și istoricul maghiar Acsády, cel mai bun cunoscător al dezvoltării iobăgiei maghiare. El arată că „convenția de la 6 iulie, fără îndoială este urmarea unei conștiențe de drept puternică și a unui spirit de reconciliare, care ar fi putut să dea impuls puternic vieții economice a Transilvaniei . . .“**.

---

* *N. Iorga*, Istoria Romînilor, vol. IV, Cavalerii. București. 1937. pag. 59.
** Vezi *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 304.

VII

FORȚELE SOCIALE ÎN LUPTĂ, ÎN PRIMA PERIOADĂ A MIȘCĂRII DIN ANUL 1437

Imediat după victoria de la Alparet și încheierea contractului de pe muntele Bobîlna* se produce o regrupare a claselor ce se găseau în luptă. Regruparea aceasta e plină de învățăminte și de aceea credem necesar ca să ne oprim mai pe larg, descriind mai întîi repartizarea forțelor sociale în luptă în prima fază a mișcării. Trecerea aceasta în revistă ne va arăta că evenimentele petrecute în Ardeal acum 500 de ani sînt bogate și pline de concluzii tactice și strategice, din care și astăzi pot fi trase numeroase pilde și învățăminte.

Prima etapă a mișcării țărănești din anul 1437—1438, care a culminat cu victoria repurtată la Alparet, e caracteristică printr-un spirit de solidaritate ce a domnit în lagărul răsculaților. Cu toate că în mișcare au participat *deosebite straturi sociale*, ca: iobagi, supuși nobilimii, cît și țărani liberi, de naționalitate romînă și ungară, meseriași și nobilimea mică, cu cerințele și interesele lor specifice, deosebite, ura însă neîmpăcată contra abuzurilor episcopale și oligarhilor feudali le-a unit într-un front comun. *Măsura episcopului catolic a contribuit la sudarea solidarității, la crearea mișcării populare.*

---

* Denumirea dealului, în preajma căruia se desfășura prima bătălie generală a iobagilor, în acte latine e arătat ca Babolna. Unii istorici denumesc romînește Babdiu. Noi ne asociem în totul cu cei care denumesc în limba romînă Bobîlna. De altfel, am și dat lucrării de față titlul „Răscoala de la Bobîlna".

Istoricul Șirianu arată că măsurile de stoarcere a episcopului au fost „o inconștiență mai mare nici că se poate închipui. Pe d'o parte din cauză că în felul acesta episcopul înstrăina de biserică chiar pe cei mai buni credincioși, revoltați de abuzul cu cele sfinte, pe de altă parte pentru că toți *nedreptățiții și revoltații* se simțeau astfel îndemnați, chiar siliți să facă legătură și *să considere drept cauză comună lupta contra unui astfel de oligarh și a tuturor celor de o seamă cu el*"*.

Nemulțumirile contra episcopului catolic erau axa care a unit masa poporului nedreptățit. Nemulțumirea aceasta a existat nu numai pe chestiunea stoarcerilor zeciuielii, care a fost cauza ei imediată. În decurs de cîteva secole, în Ungaria, și mai ales în părțile mărginașe, a domnit o stare anticlericală. Nu întîmplător vedem în acele timpuri apariția nenumăratelor curente reformatoare a bisericii catolice. Nu a fost întîmplător faptul că elementele progresive, radicale, din mișcarea husită din Boemia, încă în acele timpuri au lansat ca una din revendicări: secularizarea averilor episcopești.

Curentul anticlerical a domnit nu numai în rîndurile poporului de jos, care suferea și simțea mai mult pe umerii săi stăpînirea pămîntească a bisericii catolice, dar și în rîndurile poporației de la orașe, chiar și în rîndurile nobilimii de rînd. Rolul dominant ce-l deținea biserica catolică în statul ungar, privilegiile enorme de care se bucura în dauna maselor largi muncitoare, erau cauzele care ridicau, nu numai poporul de jos, dar și nobilimea. Nobilimea nu putea să suporte cu inima ușoară un concurent de importanța bisericii catolice, care reușise să sustragă din mîinile ei domeniile cele mai rodnice și mai rentabile.

În statul ungar din acele timpuri veneau în șirul privilegiaților în primul rînd prelații catolici, în al doilea rînd aristocrații (nobilimea mare, oligarhii), apoi urmau nobilii de rînd, și numai după aceea erau așezați reprezentanții orașelor (negustorii, meseriașii).

Biserica catolică și reprezentanții săi nici într-un stat din Europa nu s-au bucurat de asemenea privilegii și monopol ca în cuprinsul Ungariei de atunci. „Nu se poate un singur stat a cărui întemeiere și stabilitate să fie în așa de strînse legături cu Roma cum a fost Ungaria înainte de ajungerea sa în cercul de influență și în urmă în stăpînirea Habsburgilor. Papii au trimis lui Ștefan o coroană, preoți care să-i fie sfetnici și ajutori în

---

* *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 297 [sublinierea aparține lui *M. D.* — N. R.].

greaua muncă de a converti la creştinism un popor asiatic, învăţaţi, care să ţină legătura cu Apusul şi adesea să combată influenţa Bizanţului; papii ocroteau pe unii regi sub care ţara ajunsese în grea cumpănă şi chiar crize, încît era în primejdie de a-şi pierde existenţa; papii trimiteau dregătorii şi nu odată excomunicau regi care, fie că se întorceau la moravurile strămoşeşti, fie că într-un fel ori altul se împotriveau planurilor sfîntului Scaun; papii mijloceau alianţele, împrumuturile şi atîtea căsătorii".*

Datorită acestui rol precumpănitor în stat, biserica catolică a reuşit să concentreze în mîinile sale numeroase domenii în proprietăţi cu iobagi. Bucurîndu-se de privilegii, reprezentanţii clerului catolic erau concurenţi de seamă ai feudalilor. De aceea vedem că aproape întreaga nobilime era pornită în contra prelaţilor catolici, dar mai ales nobilimea de rînd, ce suferea mai mult, fiind subordonată episcopilor şi prelaţilor catolici. Această cauză, pe lîngă zeciuială, a fost cauza care a împins mica nobilime în rîndurile răsculaţilor.

Dar şi orăşenii erau nemulţumiţi de episcopul din Ardeal. Prin veacurile XIV—XV, episcopii au păşit la crearea unui şir de oraşe proprii[49] şi au început să pretindă vamă de la negustori. Din această pricină, reprezentanţii clerului catolic adeseori intrau în conflict cu locuitorii oraşelor, cu negustorii care se opuneau măsurilor de stoarcere a dărilor şi taxelor de vamă. Certurile şi conflictele între episcopi şi oraşe adeseori durau decenii întregi. Aşa, de pildă, oraşul Strigoniu, în urma executărilor nesăţioase ale episcopului, a avut conflicte de nenumărate ori. Pe timpul domniei regelui Andrei al III-lea, episcopul sileşte [pe] cetăţeni să-i dea dijmă şi din vin, măsură la care cetăţenii se opun, se produce un conflict destul de grav.

În curînd vedem, că orăşenii, ca să se sustragă plăţii taxelor, „căsăpiile (măcelării) şi-au mutat abatoriile de pe teritoriul ce aparţinea capitlului şi astfel nu mai plăteau jumătate de piele obligativă, au oprit apoi pe cei din capitlu să strîngă darea obicinuită de la locuitorii din comună (oraş) şi peste tot s-au răzvrătit împotriva prepozitului, a capitlului . . ."**.

Mai jos vom aduce noi fapte care arată cum meseriaşii şi poporul de la oraşe a dus luptă cu biserica catolică, opunînd rezistenţă jefuirii şi deposedării sale.

---

* *I. R. Şirianu*, op. cit., pag. 297 [sic! — *N. R.*].
** *I. Şirianu*, op. cit., pag. 215.

Trebuie de menționat faptul că nu toți reprezentanții clerului catolic au fost urîți de popor. Deosebirile în rang existau și în rîndurile clerului catolic. Pe cînd episcopii și abații erau ieșiți din rîndurile mari (însuși episcopul Gheorghe Lepeș era fratele vicevoievodului Ardealului*) și erau cunoscuți prin jecmănirea nemiloasă a poporului, — clerul de jos, preoții ce se găseau aproape de popor adeseori țineau cu el. Căci starea socială a preotului în evul mediu nu se deosebea mult de aceea a poporenilor, credincioșilor săi.

I. Slavici arată că „cu anevoie ajungea iobagul să fie preot și tot iobag rămînea și după ce se popia. El și fii lui trebuiau să-și facă robota în rînd cu ceilalți semeni ai lor, și domnul de pămînt îl lua de la altar și-l mîna cu biciul la muncă"**.

Această stare a preotului din sat avea drept urmare faptul că o mare parte a preoților luau apărarea poporului, punîndu-se în rînd cu el la luptă și adeseori preoții erau chiar conducători. Istoria ne-a păstrat numele preotului Poka, care în veacul al XIV-lea a fost conducătorul țăranilor liberi de pe domeniul mănăstirii Pannonhalma. Preotul acesta a organizat lupta contra abației, contra superiorilor săi care ocupaseră cu forța pămînturile țărănimii.

E probabil că și în mișcarea din anul 1437 preoțimea din Ardeal a luat parte activă în rîndurile poporului. Concluzia aceasta o tragem din faptul că în mișcările țărănești de pe acele timpuri, de pildă în Anglia, propaganda preoților era însemnată.

Vedem deci că spiritul general de nemulțumire contra reprezentanților superiori ai bisericii catolice a dat naștere la o adevărată mișcare populară, începută în contra episcopului. Mișcarea, în procesul desfășurării ei, a alunecat, s-a transformat imediat în luptă contra nobilimii. „Odată ce țăranii se hotărîră a-și îmbunătăți soarta lor cu puterea, ei își aduseră aminte de toate suferințele, și mai ales de acele impuse lor de nobili, încît mișcarea *pornită în contra episcopului și de țărani unguri* luă în curînd un caracter mai general, întinzîndu-se și *în contra nobi-*

---

* Familia nobilă Lepeș, din care a făcut parte episcopul catolic, se trage din romîni, care, maghiarizîndu-se, au căpătat demnități și înnobilare de la Regii Ungariei. Dl. Prof. N. Iorga, în lucrarea sa [Istoria Romînilor], arată existența unui Lepeș, probabil un miles romîn dintre ai Regatului (Vol. III).

** *I. Slavici*, Romînii din Ardeal. Biblioteca „Minerva", București 1910. pag. 46.

lilor atît *din partea țăranilor unguri cît și mai ales din partea acelor mult mai numeroși de viță romînă*"*.

Cu toate că mișcarea, de la izbucnirea ei, se transformase, îndreptîndu-se în contra nobilimii, în special în contra celor mari, frontul răsculaților s-a menținut intact pînă după lupta de la Alparet. Nobilimea mică lupta alături de țărănimea iobagă și meseriași contra oligarhilor, contra aristocrației.

Dezvoltarea și întărirea regimului economic feudal, desăvîrșirea lui, a dus la situația: de o parte s-a întărit, concentrînd în mîinile lor bogății și proprietăți imense, un grup de magnați, iar de altă parte s-a plasat nobilimea mică, sărăcită, redusă aproape la starea de iobagi.

Încă în acele timpuri existau în Ardeal cîteva familii bogate care au reușit să acapareze domenii întinse, comitate întregi. De pildă, e cunoscut că pe timpul regelui Matei Corvin, adică numai cincizeci de ani după răscoală, „jumătate dintre proprietățile iobagiale din țară erau în posesiunea a 25 familii feudale. Singură familia Zápolyi avea opt la sută dintre proprietățile iobagiale. Peste tot, în țara întreagă erau aproape numai moșii mari, latifundii care adesea formau un comitat întreg. Micul comitat Arva, întocmai ca Torontalul, un întreg colț de țară, excepție făcînd cîteva sate, aparținea unei singure familii"**.

Nu numai atunci, dar și mai înainte, vedem că unii feudali au reușit să strîngă domenii întinse, să stăpînească teritorii importante din țară. Încă în secolul XIV, voievodul Csáky Matei extindea stăpînirea sa asupra a 12 comitate, iar judele curții în anul 1304 avea 30 cetăți și moșii în 12 comitate și ducea în caz de război, pe socoteala sa proprie, o armată de 8000 soldați.

Nobilimea aceasta, baronii — cum se mai numeau ei — disputau cu regele puterea asupra teritoriului unde aveau ei domenii. Adeseori nobilimea mare ducea război împotriva regilor, făcînd cauză comună cu dușmanii țării. Mai ales în veacul al XIV-lea, în special în perioada interregnului, nobilimea mare era stăpînă pe destinele, nu numai ale Transilvaniei, dar și ale Ungariei.

Folosind puterea lor, feudalii asupreau nu numai iobagii lor, dar și nobilimea mică. Magnații au fost scutiți de dare către cămara regală, de diferite taxe. Nu erau obligați să întrețină și să ospăteze pe rege și pe suita sa atunci cînd acesta călătorea prin țară.

---

* *A. D. Xenopol*, Istoria romînilor din Dacia Traiană, ed. III-a, vol. V, pag. 241—242.

** *I. R. Șirianu*. op. cit., pag. 385.

Ei nu erau obligați a purta război în afară de fruntariile țării. În schimb însă, în afară de moșiile și proprietățile întinse pe care le posedau, ei erau singura clasă care avea dreptul de a avea toate demnitățile înalte de stat, nu numai pe cele laice, dar și [pe cele] bisericești. Toți episcopii și abații erau ieșiți din rîndurile nobilimii mari.

Înzestrarea aceasta cu privilegii și demnități a nobilimii mari în Ardeal a constituit unul din elementele de stimulent principal de maghiarizare a nobilimii romîne. Nobilimea romînă, în dorința de a parveni, trecea în masă în tabăra catolicismului, maghiarizîndu-se.

Pe timpul cînd a fost ocupată Transilvania de către unguri, se formase o numeroasă categorie de mică nobilime de viță romînă, cnezi și voievozi, conducători și șefi ai primelor așezăminte de state.[50] După ce a ocupat Ardealul, stăpînirea maghiară a început procesul de maghiarizare. Regii Ungariei și-au dat seama că supunerea poporului romîn va fi mai ușoară dacă își va apropia pătura înaintată a poporului — nobilimea, cu ajutorul căreia va reuși să supună mai bine poporul de rînd. Ei au înțeles că, maghiarizînd pătura conducătoare a poporului, vor întîmpina rezistență mai mică în subjugarea și împilarea poporului de jos — țărănimea. De aceea, vedem că în decursul veacurilor XIII—XIV, paralel cu măsurile de exterminare a „schizmaticilor", „ereticilor", [de] convertire cu forță și teroare la religia catolică, măsuri îndreptate în special contra poporului de rînd, se procedează la catolicizarea în masă a nobilimii romîne. Măsura aceasta a regilor Ungariei și a bisericii catolice era acceptată de nobilimea romînă, căci ea se considera mai în siguranță în rîndurile nobilimii maghiare și în cadrul statului ungar, ce devenea puternic.[51].

„Clasele superioare ale unei societăți supuse sînt totdeauna mai expuse a fi smomite din rîndurile poporului din care fac parte și a trece la acel domnitor, din pricina multelor atingeri și interese ce le leagă de acesta, pe cînd elementul de jos, clasa țăranilor, rămânînd mai ferită de legătura cu stăpînirea străină poate să păstreze mult mai lung timp caracterul său întreg și neatins . . .

. . . *Nobilii romîni care aveau interes de a trăi pe socoteala țăranului, găsind folositor de a se înrola în cadrele cuceritorilor pentru a putea exploata și robi poporul de jos*, nu stătură la gînduri spre a se hotărî la o atare schimbare, de cîte ori li se înfățoșa cîte un prilej potrivit. Ei intrau în legături de căsă-

torie cu cuceritorii, părăsindu-și religia, în curînd și limba, și devenind cu încetul maghiari, din romîni ce fuseseră pînă atunci ...

... Adevărata explicare este că *clasele superioare au interesul de a trece la poporul stăpîn, pentru a apăsa împreună cu el pe acele de jos*".*

Maghiarizarea aceasta a nobilimii romîne, în special a celei mai bogate, a dus la aceea că în curînd în Transilvania nobilimea, aproape în totalitatea ei, era maghiară și catolică. De pildă, spre „sfîrșitul secolului al XV-lea, în cele patru județe din Banat (Timiș, Caraș, Cuvin, Torontal) se cunoaște exact numărul proprietarilor. Erau 549, dar deși o parte considerabilă a acestor nobili dăduseră cnejii romîni, ei poartă deacum, în foarte puține excepții, nume și predicate ungurești"**.

Căpătînd titluri de nobili maghiari, ei căpătau aceleași drepturi ca și nobilimea maghiară de baștină. „Aceia care erau nobili, aveau aceleași drepturi — de orișice naționalitate ar fi fost ei. și diploma de nobilitate nu obligă pe nimeni să se declare maghiar"***. Dar, „devenind nobili, cnezii încetează de a fi romîni ..."****

În curînd în urma acestei politici de maghiarizare, națiunea romînă a devenit sinonimă numai cu poporul de rînd, cu țărănimea. „ ... *Țărănimea fu singura clasă care mai rămase romînilor de peste Carpați. Ea-și conservă, ce e drept, și de aci înainte naționalitatea și rezistă cu o tărie admirabilă la toate încercările de catoli[ci]zare și reformațiune*"*****.

*

* *

Cum am arătat mai sus, în prima etapă a mișcării din anul 1437, nobilimea din Transilvania era divizată în două tabere: de o parte nobilimea mare, contra căreia, ca și contra episcopului catolic, era îndreptată întreaga răzvrătire țărănească, iar de altă parte nobilimea de rînd, care s-a alăturat poporului în această etapă a mișcării.

---

* Vezi *A. D. Xenopol*, op. cit., vol. V, pag. 238—289.

** Vezi *Silviu Dragomir*, Vechimea elementului romînesc și colonizările streine în Bănat, Anuarul Institutului de Istorie Națională (Universitatea din Cluj), vol. III, 1924—25, Cluj, 1926, pag. 274—292.

*** *I. Slavici*, Romînii din Ardeal, Biblioteca „Minerva", București, 1910, pag. 43.

**** *I. Bogdan*, Despre cnejii romîni, București. 1903, pag. 7.

***** *Nic. Densușianu*, Revoluțiunea lui Horia..., București, 1884. pag. 60.

Atitudinea aceasta de răzvrătire, nobilimea mică a avut-o nu numai în mișcarea din anul 1437, dar întreaga istorie medievală a Ungariei e bogată în lupte permanente ale nobilimii de rînd contra puterii aristocraților.

Trebuie de menționat și adevărul că lupta nobilimii mici în acele timpuri contra atotputernicilor feudali constituia elementul progresiv și se întîlnea în această direcție cu regalitatea. Regii Ungariei, în decursul secolelor XIII—XV au făcut sforțări enorme de a consolida statul ungar, înfrîngînd rezistența oligarhilor; iar în acest scop au căutat sprijin nu numai în orășeni, dar și în rîndurile nobilimii mici. Politica aceasta, inaugurată de regele Bela al IV-lea pe la mijlocul secolului al XIII-lea, a fost continuată și de urmașii lui. Însăși „mica nobilime recunoscuse interesul mare ce are de a întări pe rege, singurul scut împotriva apucăturilor și fărădelegilor oligarhilor"*.

Adeseori mica nobilime reușea, ca de pildă în anul 1298, să ia măsuri drastice și radicale în contra magnaților. În acel an a fost convocată dieta națională, dar de la ea au fost excluși completamente magnații. Dieta aceasta a elaborat un șir de legi, ce loveau în puterea economică și politică a oligarhilor. Cu toate acestea, nobilimea mică, în decursul dezvoltării istorice, a mers spre decădere. Oligarhii totdeauna reușeau să răstoarne legile votate în dauna lor și să elaboreze un șir de decrete cu care să asuprească nu numai pe țărani, dar și nobilimea de rînd.

Mai tîrziu, pe spatele nobilimii mici, cnejilor din Ardeal, au fost aruncate toate poverile războiului și slujba către castelurі. Regii Ungariei au dus nenumărate războaie, pe care erau obligați să le poarte cnejii. În scopuri războinice se construiesc nenumărate castele și cetăți, a căror pază cădea în sarcina cnejilor și iobagilor, ce aparțineau cetăților. „Slujba către castelurі era cu atît mai grea cu cît ea era îmbinată cu dări îndestul de împovărătoare, anume de fiecare casă din satul sau satele knezului cîte 3 groși, dare care era desigur garantată și împlinită în caz de lipsă de averea knezului. Afară de aceasta, quinquagesima din oi, dijma din porci și albine. Knezii apoi mai datorau o taxă regelui, cîte o marcă de argint de knezat . . ."**

Prin secolul al XIV-lea, cînd s-a produs procesul iobagizării țărănimii din Ardeal, magnații au pășit la reducerea stării nobilimii de rînd la aceea de simpli iobagi. De pildă, în anul 1377, regele Ludovic, după ce dojenește aspru pe valahii cnezi de pe

---

* *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 201.
** *A. D. Xenopol*, op. cit., vol. II, pag. 166.

proprietățile episcopului Gublini din Ardeal, ce refuzau să exercite muncile impuse lor de episcop, ordonă: „... căci de la sarcinile lucrului de pămînt niciodată n-au fost scutiți, nici în unul din districtele locuite de valahi, precum nici în cnezatele așezate pe proprietățile noastre regale. Deci vă ordonăm, îndată ce veți lua cunoștință de această înștiințare, ca să supuneți pe toți cnejii, atît de pe proprietatea episcopului și a capitlului, cît și din restul celorlalte case și moșii și posesiuni, la slujba pămîntului pe care trebuie s-o facă cu fidelitate stăpînilor de moșii, arătînd supunere, făcînd clacă și corvezi, precum și celelalte servicii obișnuite mai de mult în toate chipurile, iar dacă este nevoie să-i siliți..."*

Această scrisoare a regelui Ludovic evidențiază că pe la sfîrșitul veacului al XIV-lea nobilimea de rînd din Ardeal era obligată să execute seniorilor îndatoriri și sarcini aproape ca și iobagii de rînd. Prin aceste măsuri, nobilimea mică era înjosită.

Decăderea și înjosirea micii nobilimi a accentuat spiritul de nemulțumire și revoltă în rîndurile ei. Nobilimea de rînd adeseori se răscula și mai înainte cu arma în mînă contra asupritorilor săi — oligarhilor, chiar și a regelui. „Spiritul răzvrătitor al knezilor el este iarăși adeverit de mai multe documente. Unul din 1358 arată pe knezul Basarab din Carașul Mare și pe alt knez tot Basarab din Carașul Mic, atacînd și dînd foc casei knezului Socol (Zokul), care pierdu în acel pojar actul de dăruire al regelui pentru moșia Valea Secașului (Sekaspataka). Un knez Ladislau Lahăcescu din districtul Mehadiei fuge în 1376 de pe moșia Balașnița, în Valachia, la dușmanul regelui maghiar, Vladislav Basarab, pentru care regele îi confiscă knezatul și-l dă lui Raicu. Alți cneji valahi: Costea, Stanciul și Popa Voicul, nemulțămiți cu domnia ungurească, fug în Moldova, după ce pustiesc knezatele lor, pentru care sînt osîndiți a pierde aceste knezate, pe care voevodul Transilvaniei le trece lui Mihail Basarab în 1435. O altă încercare de răscoală este făcută de niște knezi din ținuturile valahe ale castrului Deva. O răzvrătire mai însemnată este aceea din 1408 a knezilor (sau voevozilor, titlul lor nu este dat) Ladislau, Mihai și Dan, care ridică contra lui Sigismund pe locuitorii din regiunea Timișului, luînd castelul Vylak ca bază de împotrivire, și care răscoală este liniștită de rege numai cu greutate"**.

---

* *Gh. Panu*, O încercare de mistificare istorică sau cartea lui Radu Rosseti „Pămîntul, sătenii și stăpînii", București, 1910, pag. 5]

** *A. D. Xenopol*, op. cit., vol. II, pag 164—165.

Înrăutățirea stării materiale a nobilimii de rînd a întărît spiritul de revoltă și nemulțumire ce s-a acumulat și a răbufnit cu înverșunare în timpul mișcării țărănești. Nobilimea mică a participat activ în prima fază a mișcării. Trebuie bine însemnat că răscoala de care vorbim era o răscoală amestecată de supușii zeciuielii episcopale, *prin urmare și de nobili și de țărani* (subliniat de noi — M. D.)*.

Documentele timpului ne-au păstrat numele numai a cîtorva nobili de rînd, care s-au asociat activ mișcării țărănești. „S-a întîmplat ca Mihail și David din Sukh au fost loviți de știrea necredinței adică în 1437 s-au asociat țăranilor contra nobilimii din Transilvania"**, iar în alt document nobilul Franko din Remetea se plînge vice-comitelui din comitatul Caraș că cnezii Petru din Garulia și alți knezi din districtul Carașului au participat la răscoală, moșiile cărora, pentru această faptă, au fost confiscate***.

Este sigur că numărul nobililor mici participanți la mișcare era destul de mare, căci probabil prin influența lor s-a introdus punctul care stabilea convocarea adunării anuale în convenția încheiată în ziua de 6 iulie. Probabil că și în etapa a doua a mișcării o parte a nobilimii de rînd mai urmă în luptă țărănimea, căci vedem figurînd în actul din 6 octombrie încheiat în urma înfrîngerii nobilimii la Apati, numele lui „Benedictus Gazda din Diot" și al lui Ladislau „Ban de Alparet". foarte probabil ambii aparținînd nobilimii de rînd.

*
* *

Trecem acum la elementul important și cu rol de seamă în mișcarea din 1437, la *meseriașii orașelor.*

Cu toată izolarea orașelor de viața sătească în evul mediu și deosebirea fundamentală, prin viața proprie pe care o ducea populația orașelor, documentele timpului ne arată că o parte a populației de la orașe, mai ales meseriașii, au fost atrași în mișcarea din 1437. Meseriașii au fost în toate etapele mișcării de partea țărănimii răzvrătite. Dar în același timp nici restul orășenilor n-a privit pasiv evenimentele ce se desfășurau în preajma lor. Ca să cunoaștem mai bine rolul și atitudinea ce a avut populația de la orașe din Ardeal în anii 1437—1438, e necesar de a trece în revistă așezămîntul orășenesc de pe acele timpuri.

---

* Vezi Magazin istoric pentru Dacia, tomul III, pag. 149.
** *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 88—89 [sic! — *N. R.*].
*** *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 215. [sic! — *N. R.*].

În Ardeal, ridicarea orașelor și a tîrgurilor s-a început prin veacul al XIII-lea ca urmare a colonizărilor făcute de regii Ungariei.[52] Regii Ungariei, în scopuri economice și războinice, au adus și au colonizat Ardealul cu elemente săsești, acordîndu-le numeroase privilegii și favoruri. Așezate pe pămînturi declarate proprietate regală (fundus regiu[s]) și căpătînd deplină autonomie în cadrul Ardealului, ca și secuii, nesupuși voievodului Transilvaniei, ci direct regelui, orașele negustorești ca Brașov, Cluj, Turda, Mediaș, Făgăraș, Sibiu ș. a. m. d., au început să se dezvolte și să crească. În interiorul orașului se forma o viață proprie, cu interese proprii, absolut deosebite de restul populației din regiune.

„Trăind în perpetuă defensivă față de seniori, în starea de ostilitate, care se manifestă și prin zidurile ce foarte des o înconjoară și prin miliția proprie ce întreține, în sînul comunei occidentale, astfel izolată ca o insulă în mijlocul teritoriului feudal, se dezvolta o clasă aparte, cu o viață cu totul deosebită de a populației rurale vecine și totodată umilită și dușmănoasă față de nobilul teritorial, o clasă de oameni solidari prin profesiunile și interesele lor deosebite de ale celor de la țară. Izolarea lor îi silește tocmai la specializări în îndeletniciri diferite de ale ruralilor, îi împiedică de a se confunda cu celelalte clase sociale și-i consacră ca o clasă aparte — burghezimea"*.

Locuitorii orașelor, indiferent de profesiunea ce o exercitau, erau în drept liberi (civis). Iobagii sau șclavii fugiți de pe domeniile stăpînilor lor și așezați în orașe căpătau libertate și deveneau cetățeni; chiar în hotarele stăpînirii orașelor, care ca regulă se întindea pe [o] suprafață destul de mare, populația fiind a fundului regal și formată din trei părți romîni și două sași,** erau liberi, cu diverse îndatoriri directe către rege, care îi făcea să fie considerați ca oameni proprii ai regelui.

Meseriașii din interiorul orașului, care se îndeletniceau cu aceeași meserie, erau așezați pe o stradă, cartier, construind astfel cartiere meșteșugărești. Organizarea lor în bresle s-a început destul de timpuriu. Vedem că încă în primele timpuri a așezării orașelor „... după obiceiul din Germania, așa și în Ungaria s-au format comunități, le-am putea numi chiar *bresle* ale celor care exersau același meșteșug... Calendele, gildele ori frățiile

---

* *I. C. Filiti*, „Evoluția claselor sociale în trecutul principatelor unite"; studiu publicat în „Arhiva pentru știință și reformă socială".

** Vezi Magazin istoric pentru Dacia, tomul III, București, 1846, pag. 143.

acestea erau puse sub scutul vreunui sfînt și erau conduse de un preot. Spiritul de solidaritate era așa de pornit încît credeau că faptele bune ale unuia dintre «frați» folosesc spre mîntuire și celorlalți. Cine părăsea «frăția» fără îngăduința preotului și a fraților plătea amendă de 10 pense"*.

Breslele meșteșugarilor din orașele din Transilvania, pe lîngă apărarea intereselor economice ale membrilor lor, au început destul de rapid după construire să se manifeste pe arena luptei politice. Așa, de pildă, I. R. Șirianu arată că „breslele pe acea vreme încep să joace însă rol în afacerile politice. Îndeosebi măcelarii. Așa și cei de la Strigoniu nu primesc judecata dată de rege, ba se scoală cu arma împotriva caselor călugărești . . ."**.

Participînd în viața politică, *meseriașii prin corporațiile lor s-au călit în luptă și au căpătat o educație și o conștiință politică.* Asuprirea comună a meseriașilor și iobagilor din partea bisericii catolice a contribuit enorm de mult la apropierea și stabilirea solidarității de luptă între ambele aceste categorii ale poporului de rînd. Starea lor socială a făurit baza acțiunii comune în mișcarea din anul 1437.

Căci biserica catolică din Ungaria și Transilvania n-a căutat să ocupe numai pămînturile și proprietățile țărănimii, dar a căutat să pună stăpînire și pe ramurile de producție de la orașe. pe meserii. În toate ramurile de producție unde se putea cîștiga și stoarce ușor beneficii, prelații și episcopii catolici își îndreptau privirile lor lacome.

La început, meseriile și industriile erau monopol regal, supuse direct regelui. Mai tîrziu însă, treptat, episcopii catolici au reușit să pună mîna pe numeroase centre economice din Ardeal, pe meserii și industrii, declarîndu-le monopolul și privilegiile lor. Infiltrația stăpînirii catolicilor s-a produs în veacul al XIII-lea și în Munții Apuseni. Pe atunci ca și astăzi, în această parte a Ardealului era deja destul de dezvoltată industria mineritului, la care erau ocupați meseriași colonizați încă de pe timpul regelui Geiza al II-lea, între anii 1143—1150.

Biserica catolică a reușit să pună mîna pe mine și pămînturi numeroase din Munții Apuseni, retrăgînd astfel privilegiile de care se bucurau coloniștii mineri și populația băștinașă românească. „În timpul acesta, în aceste ținuturi, cel mai mare rol l-a avut preoțimea catolică, și în primul rînd episcopatul din

---

* *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 88—89.
** *Ibidem, pag. 215.*

Alba-Iulia. Cele mai importante moșii din ținuturile acelea le-a cîștigat episcopatul, *care a avut procese epocale cu coloniștii*"*.

Coloniștii împreună cu țăranii din munți au organizat revolte nenumărate contra episcopului catolic din Alba-Iulia. Punînd stăpînire pe mine, administratorii episcopali exploatau în mod sălbatec pe mineri. „Meseriașii care locuiau pe teritoriul ce aparținea mînăstirii munceau și ei din greu pentru abație"**.

Această exploatare a întrecut orice limită și a produs o nemulțumire care a culminat cu răscoala minerilor din 1277.

„Biserica catolică, cu flămînzia ei bine cunoscută, încearcă să apese cît mai mult pe minieri. Peste șease ani a izbucnit prima revoluție, deschizînd un șir întreg de revolte și revoluții. Primul pas al revoluției fu făcut de coloniștii germani. În 21 februarie 1277 s-au înarmat și au înconjurat orășelul preoțesc Alba-Iulia, luînd cu asalt fortăreața-biserică și omorînd pe toți preoții și servitorii lor pe care i-au prins. Jertfele revoltei erau mai mult de două mii de morți și o mulțime de răniți"***.

Că această revoltă a minerilor și a meseriașilor sași cu țăranii romîni din Munții Apuseni a avut loc o arată și alți istorici și diferite documente:

„Pe la 1277, 21 Faur, sașii aduși de Geisa, se revoltară în contra capitlului dein Alba-Iulia. Această revoltă trase după sene versări de sînge, și escesurile cele mai deplorabile. Aflîndu-se sașii, sub conducerea unui așa numit Ioane, feciul lui Alard, prădară mai multe posesiuni ale capitlului, ba încă pătrunseră cu putere armată în cetate și dînd foc basericei catedrale, acolo și-aflară mormentul mai mulți canonici, și alții, care-și căutaseră mîntuire în baserică. Cauza acestei rescoalei nu se scrie, se pare însă cu probaveritate cum *că aceea ar fi fost cauzat-o censul cel prea mare pre care lu-încărca capitlul dein Alba-Iulia asupra Sașilor*, ținutori de jurisdicțiunea episcopatului catolic"****.

Cauza imediată a revoltei, după cum reiese și din alt document și [după] istoricul maghiar Kövári, a fost samavolnicia episcopului catolic. Episcopul din Alba-Iulia a ucis pe alesul meseriașilor sași, pe judele Ioane Alardu din Vizocna (Salzburg) și atunci fiul său, cu numele același de Ioan, ales de meseriași

---

* *Victor Brady*, „Caterina Varga", Cluj, 1926, pag. 21 [sic! — *N. R.*].

** *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 95.

*** *Victor Aradi*, Desvoltarea cetăților montane din Transilvania, „Societatea de Mîine", Anul II, 1925, nr. 16—17, pag. 285.

**** *Ioane V. Rusu*, Compendiu de istoria Transilvaniei cu distinctă privire la Romîni, Sibiu, 1864, pag. 132—133.

saşi şi lucrătorii mineri, a adunat cete numeroase de saşi şi, după ce năvălesc în biserică, „. . . se aruncă asupra arhivului episcopesc, predează documentele vechi, ce se păstrau acolo, asemene fac şi cu cărţile, cu relicviele sînte, cu crucile şi alte monumente. ba şi sigilul episcopesc încă a perit"*.

Numărul victimelor revoltei dovedeşte cu prisosinţă că mişcarea era de proporţie destul de mare şi s-a desfăşurat cu cruzime. Minerii au fost supuşi numai după lupte grele şi cu ajutorul secuilor şi a detaşamentelor nobilimii.

Conflicte cu reprezentanţii clerului catolic, orăşenii au avut şi în alte împrejurări şi pe alte motive. De pildă, „la anul 1288, Ladislau Cumanul acordă şi el oraşului Buda dreptul de tîrg precum şi taxa podului (care pînă acum erau izvor de venituri al capitlului de Strigoniu). În curînd însă, ca să scape de blăstămul adus asupra lor de arhiepiscopul Ladomér, rectorul (primarul) oraşului, Werner şi 12 juraţi, au renunţat la acest drept. ceea ce n-a împiedicat însă alt conflict, la 1291, cînd cetăţenii oraşului au luat la bătaie pe oamenii capitlului care strîngeau taxa vamală pentru podul plutitor şi taxa de tîrg. În felul acesta, spiritul de opoziţie a devenit atît de înverşunat între aceşti orăşeni încît nu numai în contra capitlului au luptat fără răgaz ci şi împotriva regelui Carol Robert. Nu le-a păsat nici chiar de excomunicarea papei, ci preotul lor Lajos a excomunicat şi el atît pe papa cît şi pe episcopii care executau ordinele papei"**.

In veacul al XIV-lea, ofensiva pentru ştirbirea privilegiilor de care se bucurau orăşenii în Ardeal ia un avînt şi mai mare. Episcopii catolici din Alba-Iulia, Oradea Mare, care aveau sub jurisdicţiunea lor numeroase oraşe, pe de o parte restrîng privilegiile lor, iar pe de altă parte caută pe toate căile să mărească censul şi dările. Saşii, şi mai ales meseriaşii din oraşe, se revoltară tot mai des în Transilvania în decursul secolului al XIV-lea. Se înregistrează dese răscoale ale orăşenilor. „La 1323 se răscoală Saşii"***, iar în anul 1324, saşii văzînd că se periclitează autonomia lor şi fiind supuşi la grele biruri şi aruncările de dări grele ce se făceau în favoarea soluţiunii papale, se răscoală sub conducerea lui „Henning dein San-Petru" şi cu greu sînt zdrobiţi de armata regală****. N-au trecut mulţi

---

* *Ioane V. Rusu*, op. cit., pag. 133 (nota *).
** *I. R. Şirianu*, op. cit., pag. 170.
*** *Ioan C. Filiti*, „Despre Negru-Vodă", Bucureşti, 1925. pag. 9..
*** *I. V. Rusu*, Compendiu de istorie ...., pag. 148.

ani și [în] anul 1342 se menționează din nou [o] rezmeriță [a] sașilor.

Prin aceste lupte „burghezimea săsească a înțeles să-și mențină timp îndelungat vechea sa situație privilegiată față de oricare element etnic, față de orice clasă socială și chiar față de principii Transilvaniei"*.

Desele conflicte ale populației de la orașe cu episcopii catolici și cu feudalii au întărit spiritul de solidaritate între orășeni. Cu toate contrazicerile deja existente de pe atunci chiar. din interiorul comunei orășenești, între meseriași și negustorii patroni, între proletariat și burghezia în naștere[53] (în toiul conflictelor din afara orașelor), populația orașelor era unită și solidară.

Populația de la orașe privea cu simpatie lupta țărănimii contra nobilimii, iar categoria cea mai numeroasă a orășenilor — meseriașii — adeseori luau parte deschisă țărănimii oprimate. Cum am văzut mai sus, meseriașii au fost conducători ai țăranilor în prima perioadă a mișcării cît și în celelalte etape ale ei[54]. Ei au fost elementul care a transplantat metodele și tactica mișcării țărănești, metodă și tactică căpătată în mișcarea husită.

Trebuie de menționat și faptul că meseriașii din orașele regești aveau pe atunci și deprinderi în ale războiului. În orașele regești (Cluj, Brașov, Sibiu, Făgăraș, etc.) corporațiile meseriașilor prin obligațiile față de rege aveau îndatorirea de a apăra cetatea în caz de război. E probabil că meseriașii au contribuit, prin cunoștințele lor, la deprinderea țărănimii cu tactica militară, ceea ce a avut ca rezultat înfrîngerile nobilimii**.

*
* *

Trecem acum la forța motrice principală a mișcării — țărănimea. Cauzele care au împins țărănimea din Ardeal la răscoala din 1437—38 le-am văzut și [le-]am tratat mai pe larg în pri-

---

* *I. Lupaș*, Sibiu ca centru al vieții romînești, Anuarul de istorie națională al Universității din Cluj, vol. V, 1928—30, Cluj 1930, pag. 4.

** Sînt unii autori care atribuie succesele tactice și strategice ale iobagilor în răscoala din 1437—38 faptului că țărănimea romînă, fiind pînă atunci iobagiones castri, adică soldați ai cetăților, aveau cunoștințe militare. Așa de pildă, *Dr. S. Fenyes* în lucrarea sa „Ungaria Revizionistă" (București 1935), scrie: „că, la această răscoală au participat și coloniștii-ostași romîni pare a fi verosimil și prin împrejurarea că nici o altă răscoală țărănească nu s-a soldat prin atîtea avantagii... La această răscoală au participat și romîni cu pregătire militară. Răsculații au și învins pe toată linia și i-au silit pe latifundiari să le satisfacă toate dorințele" (pag. 56). Noi credem că și aici e un pic de adevăr. Însă tactica de la Alparet, împrumutată de la husiți. mai curînd era adusă de meseriași. care și atunci peregrinau prin țară.

mele capitole ale acestei lucrări. Întreaga istorie a feudalismului maghiar, pînă la desființarea lui, conține un șir de măsuri de stoarcere și deposedare a țărănimii, măsuri care au acumulat nemulțumiri și au plămădit acea formidabilă răscoală. *Țăranii de naționalitate și confesiune religioasă deosebită — romîni și unguri — au dat mînă cu mînă, ridicîndu-se contra feudalismului maghiar.*

Țăranii romîni au mai avut o cauză care i-a împins în rîndurile răsculaților. Afară de ceea ce aveau țăranii romîni să îndure ca iobagi, mai sufereau mizerii din cauză că aparțineau religiei ortodoxe. Am văzut cum, în decurs de cîteva secole, catolicii, îndemnați de papa, au desfășurat o campanie de exterminare a necatolicilor. Potolită într-o perioadă, campania, la începutul veacului al XV-lea, a fost accentuată. În anul 1422, regele Sigismund ordonă călugărilor și preoților catolici să se ocupe în deosebi cu readucerea „schizmaticilor valahi" la confesiunea catolică, reînnoind în același an decretul elaborat de regele Ludovic cel Mare, în care se precizează că numai valahii de lege catolică pot să aibă proprietate. Cine din țărani ori cnezi nu trece la catolicism, era deposedat de pămînt, de toate bunurile, și redus la șerbie și sclavie.

Prigoana aceasta religios-națională a poporului romîn a contribuit la ridicarea în masă și a țăranilor romîni alături de cei unguri.

VIII

REGRUPAREA FORȚELOR SOCIALE ÎN PROCESUL MIȘCĂRII DIN VARA ANULUI 1437

Pactul încheiat, în urma înfrîngerii nobilimii, a lovit greu în interesele economice și politice ale nobilimii din Ardeal. Nobilimea trufașă, silită să accepte revendicările cuprinse în acest pact, nu se gîndea de loc să treacă la îndeplinirea lor, ci căuta să înlăture pe cît mai repede urmările convenției din 6 iulie.

„Nobilii însă nu cedaseră țăranilor decît fiindcă nu avuseseră timpul de a se pregăti de luptă. Ei se folosesc deci de armistarea încheiată spre a aduna mijloace noi de împotrivire . . .“*. Feudalii au pornit imediat la pregătirea mai temeinică a ofensivei contra iobagilor, în scopul zdrobirii răsculaților. „Ei nici n-au întîrziat să se organizeze în vederea unei lupte de a desface ceea ce numai de silă au primit“.**

G. Barițiu astfel redă desfășurarea evenimentelor după încheierea contractului de la Babolna:

„Din ziua în care s-a ratificat aceasta pace, aristocrații au și început a plănui cum se o înfrîngă, deocamdată însă n-au cutezat a ești pe față cu planurile lor, pentru că după bataia ce luaseră erau convinși că numai cu poterile lor din Transilvania nu vor mai fi în stare se mai subjuge de nou pe popor. Ceea ce durea mai amar pe aristocrați era condițiunea ca pe venitoriu poporul să se poată aduna în fiecare an spre a-și vedea de interesele și de drepturile sale. De cîndu lumea, toți tiranii și toți asupritorii

* *A. D. Xenopol*, op. cit., vol. V, ediția III-a, pag. 242.
** *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 304.

mari s-au temut de adunări și de consultări publice, și fiindcă le-au și împiedicat oricînd a stat în poterea lor, așa urmă, că în locul adunărilor publice veniră conspirațiunile. Între acestea împregiurări ce mai era să facă aristocrații și clericii? Se puseră ei înșii pe conspirațiuni, pe comploturi și începură se-și caute ajutoriu în toate părțile, cu care se poată subjuga țeara din nou"*.

Văzînd că în prima ciocnire solidaritatea în lagărul răsculaților era puternică — și că chiar nobilimea de rînd a luptat cu eroism și abnegație în rîndurile răsculaților — feudalii au căutat să spargă solidaritatea de luptă a iobagilor, cu scopul de a recuceri toate privilegiile pierdute. Întreaga lor atenție s-a îndreptat spre nobilimea de rînd. Toată activitatea lor diplomatică s-a concentrat spre a-și apropia această categorie socială prin mijlocul ușurării situației ei și acordării de unele privilegii.

Dacă analizăm revendicările sociale ale iobagilor, expuse în actul din 6 iulie, *vedem că ele au un caracter pronunțat țărănesc.* În ele sînt expuse numai interesele și dorințele iobagilor și țăranilor. Nici o dorință a micii nobilimi, care a luat parte activă în mișcare, nu se oglindește în convenție. Nu numai atît, dar unele revendicări țărănești atingeau chiar interesele nobilimii de rînd.

Nobilimea de rînd a pornit la răscoală împreună cu iobagii, contra exploatării lor de către clerul catolic și în contra magnaților. Ea s-a ridicat în special în contra zeciuielii episcopale, ordonată de episcopul Lepeș, zeciuială ce a lovit și nobilimea de rînd. Dar în procesul desfășurării mișcării nobilimea de rînd a văzut cum că caracterul mișcării se transformase — și din mișcare contra zeciuielii episcopale cum era la început — ea a luat un caracter social, larg, îndreptat în special contra proprietarilor. Prin revendicările formulate în convenția din 6 iulie 1437 a fost lovit nu numai clerul catolic, cît și întreaga clasă a feudalilor, deci întrucîtva și interesele nobilimii mici.

Nobilimea mică, supusă nobilimii mari, avea și dînsa iobagi și țărani supuși ei, ce e drept mai puțin decît cea mare, și, ca urmare, deci revendicările cucerite de țărani loveau și nobilimea mică. Ea pierdea privilegiile de care se bucura în scara ierarhiei feudale.

Ca urmare, interesele economice care aruncaseră nobilimea mică în rîndurile nemulțumiților, în mersul mișcării, au dispărut. În același timp și din aceeași cauză atitudinea ei față de

---

* „Transilvani'a", fói'a associatiunei ... anul VI, 15 ianuarie 1873, pag. 13.

mișcare devine șovăelnică și în curînd părăsește lagărul țăranilor răsculați, se împacă cu întreaga nobilime. De asemenea se împacă și cu episcopul catolic.

În rîndurile răsculaților se produce o regrupare a forțelor sociale. Frontul de luptă se îngustează. Acest moment e redat și de istoricul ardelean A. Treb. Laurian, care scrie:

„Nobilii cari se plînseseră pînă acum în comun cu țeranii, în contra opresiunilor popilor, văzînd că interesele lor se despart de ale țeranilor — și că acești din urmă simțiră destul de bine că despotismul e despotism, opresiunea e opresiune, vie de la ce persoane va veni, eclesiastice sau laice — se desfăcură de dînșii, și voind să se asecureze în contra naturei celei revoltate în pepturile asupriților, se împăcară cu Episcopul și chemînd pe Secui și pe locuitorii liberi din pămîntul Regal (supt numele comun de Sași) într-ajutoriu și formară o unire de apărare comună contra inimicilor interni și esterni".*

Nobilii procedează la concentrarea de numeroase trupe spre a ataca și supune pe țărani, și cu aceasta să șteargă rușinea înfrîngerii de la Alparet. În toate părțile Ardealului, baronii trimit după ajutoare. Ei se adresează nu numai voievodatului ardelean, dar trimit scrisori sașilor și ișpanilor secuiești. De asemenea s-au adresat direct regelui Sigismund al Ungariei, rugîndu-l să trimeată oastea regală din Ungaria.

Între timp, feudalii, sub conducerea voievodului ardelean, convoacă o adunare a nobilimii, a reprezentanților secuimii și a orașelor săsești, adunare la care se tratează încheierea unui front comun și o bază politică de înțelegere a privilegiaților. Sfatul a fost convocat pe ziua de 16 septembrie 1437.

„Înalta nobilime a și chemat pe 16 septembrie la Kapolna un sfat, în care au fost reprezentate cele șapte scaune secuiești și tot atîtea săsești (de pe fondul regiu) și nobilii din comitate (unguri, se înțelege), precum și reprezentanții orașului Bistrița și ai Țării Bîrsei. Toți acești privilegiați au încheiat așa-zisa *uniune* (unio) *a celor trei națiuni* . . ."**.

Sfatul acesta de la Kapolna a adunat pe toți privilegiații de pe teritoriul Ardealului. Am văzut mai sus privilegiile de care se bucurau nobilimea și orășenii (în special cei de frunte); este necesar de a spune acum cîteva cuvinte despre secui, care în acele timpuri istorice constituiau de asemenea o castă privilegiată

---

* Magazin istoric pentru Dacia, tomul III, pag. 149—150.

** *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 304—305.

a Ardealului. Ca și sașii, „. . . . secuii aveau comiții lor, care erau alături cu voievodul vasali ai regelui"*.

Colonizați în Ardeal la hotarele regatului ungar, secuii s-au alcătuit ca o organizație militară. În scaune, unități administrative, ei erau amestecați cu locuitorii romîni (două părți romîni și trei secui**) cu care s-au amestecat și în procesul istoric au căpătat afinități comune.

„În veacul al XIV-lea organizația militară a secuilor ardeleni ia ființă. Îi aflăm în luptă și-i vedem primind și cerînd ca răsplată privilegii tot mai numeroase. Încep a avea autonomie și dieta lor națională secuiască. Despre cea dintîi dietă se face amintire la anul 1357. Capitala devine tot mai mult orașul cu cetate crăiască: Odorheiul.

În veacul al XV-lea aflăm și împărțirea administrativă a secuilor în 7 scaune (Murăș, Arieș, Sepsi, Orbo, Kezdi, Ciuc, Odorhei). Feudalismul se întinde și aci și, după modelul unguresc, aflăm 3 clase sociale, fiecare cu drepturile și privilegiile ei. Toate trei însă constau din oameni liberi, iar nu iobagi. Organizația militară în banderii distincte secuiești și cea politică în scaune cu autonomie largă locală .... Judecățile se făceau prin bătrînii satului sau ai scaunului"***.

Această stare de oameni liberi și cu privilegii, a Secuilor, a contribuit ca în anul 1437 secuii prin conducătorii lor ișpani (comiții) să participe alături de nobilime la înăbușirea mișcării iobagilor. Mai tîrziu, după ce nobilimea din Ardeal a supus definitiv pe iobagi, în special după răscoala din 1514 condusă de secuiul Doja, nobilimea a pornit la răpirea libertății de care se mai bucurau secuii.

În urma celor discutate la Kapolna, nobilimea a redactat un document în care se stabilesc clauzele înțelegerilor stabilite acolo.

Redăm aci, în întregime, acest prim tratat de alianță de clasă, în care se oglindește regruparea de forțe produsă:

„Vicevoevodul ardelean Lépeș Loránd recunoaște că el și ișpanii secui, magnificul Kusalyi Iaks Mihály și Tamási Henrich, împreună cu *nobilii*, cu sașii din șeapte și două scaune, cu sașii din Bistrița și cu secuii, înțelegîndu-se între olaltă, au încheiat uniune frățească, *sub presiunea unor cauze grave.* Jurînd credință regelui, *promit unii altora să se apere unii pe alții împotriva*

---

* *I. Slavici,* Romînii din Ardeal, Biblioteca „Minerva", București, 1910. pag. 88.

** Magazin istoric pentru Dacia, pag. 143.

*** „Societatea de Mîine", anul 1926, nr. 1—2, pag. 12 [sic! — *N. R.*].

oricărui dușman răzvrătitor de țară, ba recunoaște asta ca o datorie unii față de alții.

În contra regelui nu se vor ajuta însă unii pe alții, ba dacă unii ar păcătui contra regelui, pe aceia nu i-ar apăra altfel decît căzînd în genunchi și cerîndu-le iertare de la rege.

Decid, mai departe, că dacă ajutorul se dă vara, tabăra să fie pe cîmp, unde pentru viptualiile ce li se aduc din comunele din apropiere oștenii să plătească prețurile din piață. Cine pretinde mai mult, să fie aspru pedepsit din partea judecătorului seu competent. Cei din tabără, în tot cazul sînt datori să plătească.

Dacă intră în tabără iarna, să fie sălășluiți în sate și orașe, dar așa ca nici găzduitorii nici găzduitul să nu sufere nicio pagubă. Dacă cineva face pagubă, judele ori conducătorul oștirei să estimeze și să-l pedepsească, fie decapitîndu-l, fie în alt chip merituos.

Se mai decide ca oricare contractant, dacă chiamă în ajutor pe ceilalți doi, aceștia să plece deja a doua zi și să meargă așa fel, ca să se simtă datori a face un drum de trei mile pe zi. Iar cine ar păcătui contra legătuinței să i se taie capul.

Mai decid și aceea, ca *toate afacerile izvorîte din pricină de invidie și dușmănie, care erau între ei și episcopul ardelean ori capitlu, acum să fie sistate* (sublinierile sînt toate ale noastre — M. D.).

Mai departe, toate pricinile ce erau pînă acum între cele trei națiuni ca motive de ceartă, să înceteze, să nu se mai urmeze nici să se reînoiască. Cine nu va respecta învoiala, să fie considerat ca sperjur, precum să fie aspru pedepsit și cel ce ar face gîlceavă între contractanți. Dacă se va ivi vreun năcaz, cauza să fie dusă înaintea judecătorilor legali, care-s datori să facă dreptate"*

Documentul acesta, care stabilește un front comun al tuturor celor ce trăiau din sudoarea țăranilor ardeleni, adică al întregii clase de feudali și privilegiați, arată în el împotriva cui era îndreptat. Cu toate că la consfătuirea de la Kapolna s-au discutat în special măsurile necesare de a înăbuși răzvrătirea iobagilor, această țintă e îmbrăcată în fraze diplomatice și ascunse. Nobilimea a încercat să ascundă scopul imediat al înțelegerii de la Kapolna ca să poată mai bine să pregătească zdrobirea rebeliunii iobagilor. „Se vede că această înțelegere se ținu ascunsă, deoarece chiar documentul redactat cu acest prilej nu se rostește decît

---

* *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 305—306.

într-un chip îngăimat asupra scopului acestei uniri, care este arătat cu acela de a «se îndeletnici cu împrejurările cele grele ale acestor părți», fără a pomeni de țărani prin niciun cuvînt"*. Vag de tot în document se spune că participanții promit unii altora să se apere unii pe alții împotriva oricărui dușman răzvrătitor de țară, ba recunosc asta ca o datorie unii față de alții; dar nu se arată că acești dușmani sînt țărani răzvrătiți.

Unii istorici, tratînd și analizînd acest document, încearcă să dovedească că el era îndreptat în special contra dușmanilor externi, adică contra turcilor. Căci în acea perioadă asupra Ardealului au început să se abată năvălirile turcești. Cu această ocazie s-a dovedit că nobilimea se eschiva de la luptă, lăsînd întreaga pază a apărării hotarelor numai cetăților regale de pe frontieră. Acești istorici arată că prin acest document reprezentanții orașelor din țara Bîrsei și ai altor orașe de pe hotarul Ardealului au căutat să se asigure de ajutorul nobilimii în contra năvălitorilor turci.

De pildă Fr. Teutsch. care tratează chestiunea unirii celor trei națiuni, arată că cauza apropierii nobililor, secuilor și sașilor era „nevoia de a se apăra împreună contra năvălirilor otomane". Realitatea e complet alta. Dovada absolută că uniunea era îndreptată contra țăranilor reiese din actul al doilea al uniunii, încheiat mai tîrziu, în ziua de 2 februarie 1438 în orașul Turda, unde problema s-a pus deja în mod deschis.

Care a fost cauza că nobilimea a căutat să ascundă înțelegerea de la Kapolna? Credem că situația politică era nefavorabilă, căci mișcarea iobagilor era încă în mers, detașamentele țăranilor răsculați erau încă concentrate în diferite părți ale Ardealului, ceea ce a silit ca nobilimea să procedeze în așa fel. Frica de țărănimea răsculată era cauza care a împiedicat concretizarea scopului uniunii.

Că mișcarea țărănească nu se potolise și țărănimea se găsea pe acele timpuri încă agitată, ni se dovedește prin clauza care obligă pe cei chemați în ajutor să grăbească mai repede să sosească. Se stabilește că „oricare contractant, dacă cheamă în ajutor pe ceilalți doi, aceștia să plece deja a doua zi și să meargă așa fel ca să se simtă datori a face un drum de trei mile pe zi". Prin ajutorul reciproc și rapid, contractanții căutau să înăbușe acele focare de răscoală care se mai mențineau în cuprinsul Ardealului.

---

* *A. D. Xenopol*, Teoria lui Rösler. Iași, 1884, pag. 163—164.

Mai departe, documentul acesta ne evidențiază regruparea de forțe ce se produce ca urmare a răscoalei. Nobilimea mare și mică, cît și reprezentanții orașelor și ai scaunelor secuiești, jură credință regelui, contra căruia, cum am văzut mai sus, adeseori se răsculau cu arma în mînă. Pericolul extinderii răscoalei țărănești și nevoia de ajutor a armatei regale în scopul înăbușirii mișcării sileau nobilimea să se supună regelui Sigismund și să declare că „pururea îi vor fi credincioși și vor sta împotriva tuturor vrăjmașilor, măcar de ce treaptă vor fi".

De asemenea, la Kapolna s-a discutat zeciuiala episcopală, care a provocat răscoala; iar episcopul Ardealului, Gheorghe Lepeș, declară în fața adunării că „... lăsînd toată pizma și sfada, măcar de ce fel au fost... între capitlul bisericii lui și între nobili, sași și secui, acelea cu totul *să se șteargă și se stingă*, nici să îndrăznească vreuna din numitele părți de aci înainte a mai înnoi pizma și sfada..."*

Episcopul Lepeș a iertat și a șters toată datoria dijmei ce o datorau lui contractanții uniunii. Iar după ce s-a ajuns la înțelegere asupra tuturor punctelor ce constituiau baza dezacordului între nobilime, reprezentanții orașelor și secuilor, se subliniază în act că „toate pricinile ce erau pînă acum între cele trei națiuni ca motive de ceartă să înceteze, să nu se mai urmeze, nici să se reînnoiască". Ca urmare, se produce o concentrare a forțelor reacțiunii feudale, ce caută să zdrobească mișcarea iobagilor.

Înțelegerea de la 16 septembrie de la Kapolna a avut un singur scop: *înăbușirea răscoalei țărănești*. În acea perioadă, ea avea un *caracter social*, ceea ce recunoaște și V. Motogna în studiul său „Trecutul Ardealului romînesc în cadrul năzuințelor spre unitatea națională", în care spune că „adevărat că alianța aceasta a avut, cel puțin la început, un caracter *social*, fiind *îndreptată împotriva iobăgimii în general, romîni și maghiari deopotrivă*"**.

După această regrupare a forțelor sociale, mișcarea țărănească, spre toamna anului 1437, intră în a doua faza a ei. De o parte se găsesc acum toți privilegiații regimului feudal, iar de altă parte țărănimea și aliații nedespărțiți — meseriașii.

---

* Chronica romînilor și a mai multor neamuri... de *Gh. Șincai de Șinca*, tomul I. Iași, 1853, pag. 396.

** „Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș", București, 1929, vol. III, pag. 19 [sic! — *N. R.*]

IX

FAZA A DOUA A MIȘCĂRII. A DOUA ÎNFRÎNGERE A NOBILIMII ÎN LUPTA DE LA APATI ȘI ÎNCHEIEREA CONVENȚIEI DE LA 6 OCTOMBRIE

Întreaga activitate a nobilimii după încheierea păcii de pe muntele Bobîlna evidențiază că „... nobilimea transilvană încheiase pace cu cugete rezervate ...“*

Nobilimea a refuzat să introducă în relațiile ei cu iobagii clauzele contractului. În nici o parte a Ardealului, ea n-a căutat să ușureze soarta țărănimii. Mai mult încă, în unele părți, nobilii au desfășurat o campanie de stoarcere a dărilor mai nemiloasă. Mai ales după încheierea actului de la Kapolna, asigurați de ajutorul sașilor și secuilor, ei pornesc la ofensivă contra iobagilor. Pretutindeni caută să întărească exploatarea, refuzînd recunoașterea convenției din 6 iulie.

Ce e drept, toate pregătirile nobilimii în scopul înăbușirii revoltei au fost urmărite și supravegheate cu atenție de iobagi. După lupta de la Bobîlna, iobagii s-au menținut în tabără, pregătindu-se spre o eventualitate. „Poporul, care nu mai avea nici umbră de încredere către inemicii săi, încă n-a depus armele, ci, din contră, a fost cu destulă privighiare asupra tuturor planurilor cîte învertea aristocrații și popii. Poporul romînesc și unguresc avuse mari cuvente de a nu da neci-un crezămînt subjugătorilor săi“.**

Mai mult încă, iobagii, cu tot acoperimîntul diplomatic al înțelegerii de la Kapolna, au aflat despre ea și scopul principal

---

* *Nic. Densușianu*, Revoluțiunea lui Horia..., București, 1884, pag. 67.
** „Transilvani'a“, foi'ă asociatiunei... anul VI, 15 ianuarie 1873, pag. 13.

al acestei uniuni. „Se vede că conducătorii și comandanții poporului romînesc și ai celui unguresc au și aflat îndată despre acea uniune sau confederațiune încheiată la Kapolna între oligarhii sau boierii cei mai mari din comitate cu primații secuilor și cu patricianii sașilor".*

Purtarea aceasta a nobilimii a provocat reizbucnirea mișcării. În a doua jumătate a lunii, mișcarea iobagilor pășește în a doua etapă, extinzîndu-se în aproape întreg Ardealul. Detașamentele iobagilor se unesc, bat de cîteva ori în mici ciocniri trupele nobilimii. În ajutorul trupelor voievodului ardelean, conform înțelegerii, se grăbesc să vie ișpanii secui cu bandierele lor. Țăranii răsculați se întîlnesc cu grosul armatei nobilimii și secuilor și se desfășoară o luptă sîngeroasă.

„Țeranii nu se intimidară de loc prin această conjurațiune a asupritorilor, ci se adunară în comitatul Salinicului, la satul Pretul de gios și cerură să li se facă dreptate, căci altăminte și-o vor face cu putere. Se adunară și nobilii cu ducele lor și cu comiții secuilor; vin la arme amîndoue partidele, mulți cad și de o parte și de alta"**.

Lupta de la Apati a avut loc pe la sfîrșitul lui septembrie 1437. Nobilimea a concentrat numeroase detașamente (bandiere) din comitate, cete de secui. „Supremul comandant al oștirii confederate a fost iarăși Lorand Lepeș, iar comandantul oastei democratice fu Antonie Lungul (Antonius Magnus), carele apucase a cîștiga mare autoritate la poporu... Se încinse iarăși bătălia mare și una din cele mai crunte *în care oastea oligarhică* confederată fu iarăși învinsă de către oastea democratică"***.

Cu toată concentrarea de forțe, în lupta de la Apati nici de astă dată țărănimea n-a putut fi învinsă. „Ea era numeroasă și își apăra desnădăjduită drepturile omenești. A și silit astfel pe oligarhi, ca la 6 octomvrie să se reînnoiască convenția de la Kolosmonostor..."****.

După luptă, pe ziua de 6 octombrie, nobilimea a fost din nou silită să discute cu reprezentanții țăranilor răsculați și să încheie un nou act de pace, care conținea deja unele modificări. Prin încheierea și acestui al doilea act, nobilimea a urmărit să cîștige timp spre a se pregăti mai bine de a înăbuși și zdrobi definitiv

---

* Transilvani'a", foi'a associatiunei... anul VI, 15 ianuarie 1873, pag. 13.
** *A Treb. Laurianu*, Istoria Romînilor, ediția IV, București, 1873. pag. 288.
*** *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 306. [sic! — *N. R.*].
**** *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 306.

mișcarea iobagilor. „Văzînd cele trei fracțiuni confederate, adecă nobilii feudali, primații secuiești și patricianii sașilor, că rebeliunea lor în contra țerei și a drepturilor poporului earăși nu le folosi nimic și că rămaseră din nou învinse; cunoscînd de altă parte. că trupele regești, care petrecea afară din Transilvania, cel puțin pentru atunci nu vor alerga întru ajutoriul lor. și că aristocrației din Ungaria încă nu-i dă mîna ca să tramiată succursu, — a îmbiat pe popor earăși cu condițiile de pace, însă earăși cu așia numita rezervațiune mentale, seau cu cuget rezervat. că adecă acelea condițiuni se fiă ținute în mod provizoriu pănă ce va decide regele Sigismund în acea cauză de viață, de moarte"*.

Reproducem și acest al doilea document, în scopul de a-l analiza mai concret și mai de-aproape:

„Noi conventul mănăstirii fericitei fecioare Maria din Cluj monostra, facem pomenire că Ladislau, fiul Gyreu din Gamasfolva, și Benedictus Parvus din Valko. din partea lor și a tuturor nobililor din ținuturile transilvane, iar de altă parte Mihai Valahul din Viragosberek, capitan, precum și Benedict Gazda din Diot și al doilea Mihail din Csehi, tot așa pentru persoana lor și a întregii populații din părțile transilvane, venind în prezența noastră au arătat și prezentat un act asupra rînduirii și încheierii păcii între comunitatea zișilor nobili și căpitanii și comunitatea populației și întreaga comunitate a țăranilor, încheiat și semnat solemn cu pecețile adevărate ale măriților Michail Iacks din Kusali și Henrik din Thamași, comiți secui, și magnificul Lorand Lepeș e Varoskezi. vicevoevod al Transilvaniei. cerîndu-se cu cuvenită stăruință ca, punînd să se insereze cuprinsul acestui act cu literile noastre cuvînt cu cuvînt să le dăm ...

Mai jos scrisul act a fost încheiat și terminat în ziua a 8-a a fericitului arhanghel Mihail (6 octombrie) și alte zile potrivite pentru aceasta și fiind adunați toți nobilii părților transilvane pe deoparte și jos scrișii nobili din partea Gireului, au fost aleși din toți nobilii Iohan din Suk, Ladislau Chek din Reva, Ștefan din Buda, Iacob din Dragh, Nicolae fiul lui Beke din Iklad, Benedikt din Valko, Petrus din Bodak, Iohan Farkaș din Szeferma ... fiul lui Iohan din Kador, Dionisie din Tamas, Petrus din Thor, Ladislau fiul lui Torda din Chan, Petrus de Bogath, Nicolae fiul lui Barnaba din Zentpal ... din Darlacz, Nicolae fiul lui Apa

---

* „Transilvani'a", fói'a associatiunei ... anul VI. nr. 2, Brașov, 15 ianuarie 1873, pag. 14.

din Almakerec, Mihail fiul lui Solomon din Terechaz, Mihail din Disgh, Iacob din Chestue, Nicolae din Aram și al doilea Nicolae ... iar de altă parte, în numele și persoana căpitanilor pomeniți și a întregii comunități a țăranilor, Antonius Magnus din Buda, Thomas de asemenea, Maynus din Zeek, Mihail și Galus ... din Viragosberk și Iohanes meșter din Clujvar capitani, de asemenea Benedictus gazda din Diot, Paul Magnus din Vaidahaza, Valentinus Faber din Uyfalu, Grigore Chegeiv Blasins Gheb din Buza, Elias Magnus din Almaș, Ștefan Henoz din Sombor, Ladislau Ban din Alpreth, Nicolae Valkay de Hunyad, aleși de aceeași comunitate de populații și țărani cu voința lor și delegați pentru facerea și terminarea celor mai jos scrise.

Suspomeniții nobili în numele lor, iar căpitanii în numele țăranilor între timp pînă să întoarcă de la domnul nostru Împărat trimeșii lor delegați spre a comunica Domnului Împărat cele mai jos scrise, au încheiat între dînșii pace pentru unirea și bună înțelegere a ambelor părți, în felul următor:

Ca fiecare omu de condiție iobagă ori țăran e obligat să plătească stăpînului său de moșie un florin de aur pe întreg anul de fiecare plug, socotindu-l pe trasul a opt vite (boi), o jumătate de florin pentru o jumătate de plug, și douăzeci și cinci de dinari în monedă prezentă pentru doi boi sau cai de plug; iar dacă vreun țăran nu ar avea vite de arat, ci alte animale sau lucruri, și anume: oi, capre și vaci, ori vinuri ajungînd tot la valoarea unui plug, de asemenea să trebuiască a da un florin, iar cei care din aceleași animale ar avea ridicîndu-se la mai puțin de un plug, sînt datori a da după socoteală sau prețuire.

Acei care nu vor avea animale domestice, anume turme și vite ci își cîștigă hrana și vestminte prin munca brațelor, acei să fie ținuți a plăti pe fiecare an doisprezece dinari astfel ca, la sărbătoarea fericitului Martin Mărturisitorul, care va veni acum, acești țărani să fie ținuți a plăti deplin stăpînilor de pămînt o jumătate din plățile stabilite sus.

De asemenea, fiecare țăran sau iobag să fie ținut a aduce după obiceiul stabilit în celelalte părți trei daruri pe an stăpînilor lor la soroacele (termenele) obicinuite.

Tot așa, fiecare din ei să fie ținuți a munci pentru stăpînul lor orice muncă o zi pe an, astfel că cei care, în acest an, au muncit o zi pentru stăpînul lor aceia să fie liberi de ea, iar cei care încă nu au muncit să fie obligați să muncească.

De asemenea, fiecare nobil să aibă libertate a da judecata juridică pe proprietatea sa și în mijlocul iobagilor săi, după obiceiul stabilit în alte părți, și dacă prin orice judecată iobagi ai lor

au fost dovediți sau pedepsiți, același nobil să aibă libertatea de a stoarce de la iobagii săi și de a-i lovi cu aceeași pedeapsă.

Dacă vreun iobag al său n-a vrut să împlinească o sentință a stăpînului său de moșie și se duce după obiceiul stabilit și în alte părți, în alt tîrg sau oraș, să aibe libertate de a se duce, și orice s-a hotărît asupra lui, să se mulțumească cu aceasta, atît el, cît și stăpînul său.

Dacă dintre țărani ori iobagi, puțin legal, nedîndu-li-se pentru asta îngăduință și neplătind legalul teragium, nici datorii ale lor — acum cu răzvrătirea asta, s-au mutat în altă parte — pe astfel de țărani nobilul de pe moșia cărora s-a dus — după vechile obiceiuri ale țării — și cu puterea să-i ducă îndărăt și încă așa, că țăranul dus astfel îndărăt cu forță să fie dator a mai sta acolo 15 zile, să-și îndeplinească toate datoriile și numai după aceea să plece.

Tot astfel, dacă vreun țăran sau iobag dorește să se ducă spre a [se] stabili în alte locuri, atunci să aibă putința liberă de a pleca, dîndu-i-se îngăduința după ce a plătit cuvenitul teragiumul și achitînd toate datoriile sale și după ce a plătit în întregime stăpînului său de moșie toate dările.

De asemenea, orice iobag, după obiceiul stabilit și [în] alte părți, să fie ținut a păstra și a face stăpînilor lor de moșii construiri și împrejmuirea de ziduri în jurul castrelor, construirea de mori (molendirorum) și orice alte munci necesare morilor (molendium).

Tot așa, nici un țăran să nu treacă a insulta prin vorbe sau fapte nedrepte pe oameni de curte ai aceluiași nobil, nici să nu-i împiedice de a merge la proces ori să-i lovească, ci, liniștiți, să păstreze pacea în cuvîntă.

De asemenea, sus pomeniții nobili sînt ținuți a nu împiedica pe sus pomeniții căpitani și țărani prin vorbe și fapte pînă la timpul și termenul fixat, nici să nu le pună vreo învinuire, ci să se țină pașnic după act: la rîndul lor, nici unul din căpitani ori țărani suspomeniți să nu lovească în vreun fel prin vorbe sau fapte pe suspomeniții nobili.

Dacă însă vreunul din nobili ar înfrînge aceasta, atunci ... oprească iar voevodul sau vicevoevodul să fie ținut a cere împlinire din partea acelui nobil înțelegerii de față. Iar dacă vreunul din căpitani ori țărani ar înfrînge-o, atunci același nobil al cărui iobag n-a fost păstrător al acestei înțelegeri să aibă putința de a condamna pe un astfel de sperjur și infractor al acestei înțelegeri, atît în persoană cît și lucrurile și bunurile sale.

Tot astfel, cînd voevodul sau vicevoevodul va porunci prin mijlocirea scrisorilor sale suspomeniților țărani și populației a se scula ca soldați contra dușmanilor acestui regat, atunci numaidecît acei țărani sau popoare să fie obligați a se scula ca soldați și să plece sub arme după porunca acelor voevozi.

Dacă articolele și clauzele acestei înțelegeri mijlocite prin astfel de legătură între părți pînă la termenul spus, cînd delegatul se va întoarce de la domnul Împărat, ar fi călcate sau neobservate, întocmai atunci aceea parte să fie învinuită de călcarea credinței sale catolice, să fie socotită sperjură, și. dacă întîmplător va fi nobil, atunci voevodul ori vicevoevodul să aibă libera putință de a-l condamna cum se obișnuiește a fi condamnat un sperjur. Dacă însă va fi țăran, stăpînul său de moșie să aibă putință de a-l prinde și a-i lua toate bunurile sale și orice lucruri.

De asemenea, fiindcă articolele și clauzele acestei înțelegeri au putere pînă la întoarcerea de la împărat, suspomeniții delegați, amîndoura părțile, adică atît pomeniții nobili cît și țăranii. sînt ținuți a trimite acești delegați ai lor la domnul împărat sub greutatea suspomenitului legămînt pînă la sărbătoarea Toți Sfinții care va veni în curînd (1 noiembrie), iar dacă vreo parte nu va vrea sau nu se va îngriji a-i trimite, atunci prin acest fapt să fie socotită drept sperjură.

Că acest act a fost consemnat cu pecețile noastre, anume a lui Mihail Jacks și Henrich de Tamași, ișpani ai secuilor în consiliul bisericesc din Cluj monostra (mănăstirea Cluj) mărturisească în numele și persoanele tuturor nobililor Benedict de Valk și Ladislaus fiul Gyreu din Zamosfalva, iar în persoanele ... Michail Valahul din Viragosberk și Antonius Magnus fiind absent Antonius Benediktus gazda de Diod.

Acest act, lipsit de înțeles deplin și delimitare în unele articole. fiind inserat în prezență și cu literele noastre cuvînt cu cuvînt după cum arată toate cele pomenite de Ladislau fiul Gyreu și Benedictus de Valk, precum și de notații Mihail Valahul și Benedictus gazda și al doilea Mihail în numele de mai sus, au declarat pomeniții nobili aleși în numele tuturor părților nobilimii a Transilvaniei pe de o parte, iar pe de altă parte de către pomeniții căpitani și aleși, în persoana țăranilor și popoarelor de condiție iobagă, față fiind și magnificul Michail Jacks de Kusal și Henrick de Tamasi, ișpani ai secuilor, precum și vicevoevodul Lorand, că vor fi rînduite și celebrate într-o relatare unanimă și armonioasă în fața noastră. Pentru această mărturie, am socotit să dăm acelor

părți prezentele noastre scrisori prevăzute cu apăsarea peceții noastre.

Dat în cea mai apropiată a cincea sărbătoare după sărbătoarea fericitului martir Dionisie, Anul Domnului 1437"*.

Analizînd acest nou tratat, constatăm că el păstrează revendicările economice de bază ale primului[55]. În același timp, el conține numai revendicări provizorii, specificînd că „articolele și clauzele acestei înțelegeri au putere pînă la întoarcerea de la împărat [a] suspomeniților delegați" .

Dacă primul contract revendica cu insistență libertățile de care se bucurau iobagii, de pe timpul regelui Ștefan, al doilea contract, care e *provizoriu*, nu pomenește de revendicările din diploma lui Ștefan, dar ca condiție principală stabilește trimiterea delegației iobagilor și nobilimii la regele Ungariei, care, împreună cu deputații, să stabilească mai departe relațiile între țărani și domni. Însă, pînă la întoarcerea delegației de la rege, deputații țărănești au stabilit unele puncte care trebuiau să fie valabile.

Din cercetarea acestor puncte, vedem că *restabilirea vechilor drepturi și libertăți, dorința principală a iobagilor din primul act, era cuprinsă și în al doilea act.*

Convenția de la 6 octombrie stabilește că iobagul e dator să facă nobilului numai o zi de clacă pe an. De asemenea, ea menține dreptul iobagului de a se muta de pe o proprietate pe alta, fără a fi cerut voie de la proprietarul moșiei. Menține însă dreptul stăpînului de a fi judecător asupra iobagului, însă cu dreptul iobagului la apel.

De asemenea păstrează mai departe dreptul stăpînului de a primi trei plocoane pe an și plata dării anuale. Convenția stabilește că țăranul care are un plug cu 8 boi e dator să plătească pe an 1 florin, acel care are numai 2 boi să plătească 25 dinari, iar pălmașul, cel fără vite, să plătească numai 12 dinari.

În același timp, cucerirea cea mai importantă din convenția din 6 iulie 1437, și anume aceea care stabilea convocarea anuală a delegațiilor de țărani și nobili și constituirea lor într-un for de control al executării depline a convenției, nu mai e pomenită în noul act. Nobilimea a reușit să scoată acest supărător punct pentru ea din revendicările sociale ale țărănimii, pre-

---

* [Textul latin la :] *Eudoxiu Hurmuzaki*, „Documente privitoare la istoria romînilor" vol. I, partea II-a (1346—1450), București, 1890, pag. 623—627. Originalul se află în arhiva conventului din mînăstirea Clujului (fasc. Cott. Kolos. Lit. C. N. 96).

cizînd, cum am arătat mai sus, ca regele să fie arbitru în relațiile între ambele clase în conflict.

Care a fost cauza că țărănimea, în convenția încheiată în ziua de 6 octombrie, a cedat din revendicările ei? Am văzut că și în a doua ciocnire generală de pe lîngă Apati, iobagii au ieșit de asemenea învingători. Faptele cred că pot fi explicate în modul următor:

Conducătorii iobagilor răsculați, — văzînd că o mare parte a lagărului țărănesc era împrăștiată din cauza încrederii în cuvîntul nobilimii, precizat în convenția din 6 iulie, și că deci forțele țărănești erau slăbite, iar [pe] de altă parte se apropie iarna, grea de suportat pentru iobagii răsculați, — își dădeau seama că nu mai pot rezista destul de mult și cu succes atacurilor concentrate ale feudalilor, în ajutorul cărora sosiseră secuii și era așteptată oastea regală din Ungaria. Pe cînd armatele voievodului ardelean creșteau, armata iobagilor era slăbită în a doua fază a mișcării și prin retragerea din rîndurile ei a nobilimii de rînd, care, după cum am văzut, era ademenită de oligarhi și atrasă în tabăra lor.

Starea aceasta strategică a silit pe „căpitanii" răsculaților țărani să fie mai conciliant și să accepte, cu toată biruința repurtată, încheierea unui tratat de pace în condiții mai minime.

Tactica conducătorilor mișcării iobagilor era perfect justă. Ea dovedește *o pricepere politică, a maturitate care a dictat o retragere chibzuită*, totuși cu oarecare cîștig în cauză, a iobagilor. Conducătorii mișcării țărănești au înțeles că o retragere strategică cu un cîștig minim era mult mai mult decît o intransigență sterilă fără un rezultat practic.

X

FAZA A TREIA A MIȘCĂRII ȚĂRĂNEȘTI ȘI FINALUL EI. UNIUNEA NOBILIMII DE LA TURDA

Tratatul de la 6 octombrie încheiat între iobagi și nobilime stabilește că „atît pomeniții nobili, cît și țăranii sînt ținuți a trimite delegații lor la domnul Împărat, sub greutatea suspomenitului legămînt pînă la sărbătoarea toți sfinții, care va veni în curînd (1 noiembrie)". Nici un document nu ne dovedește că nobilimea ar fi respectat a doua condiție a păcii. Ea nu s-a gîndit să trimeată delegați la rege, ci a păsit cu și mai multă severitate la potolirea răzvrătirii țărănești. Nobilimea a urmărit înăbușirea mișcării iobagilor într-un mod cît mai sîngeros, ca să șteargă rușinea înfrîngerilor ei militare și politice.

Armata nobilimei, condusă de voievodul Transilvaniei, a continuat să împrăștie și să zdrobească focarele răsculaților, atacînd sate, omorînd și schingiuind pe iobagii care participaseră la mișcare. Detașamente numeroase ale nobilimii, înarmate, cutreierau sat după sat, proprietate după proprietate, răzbunînd spaima suferită de stăpîni. În fața sătenilor răzleții și împrăștiați prin sate, dezarmați, reîntorși la gospodăriile și familiile lor pentru a-și căuta de treburi, în așteptarea hotărîrii regale, a revenit curajul „războinicilor" magnați maghiari. Nobilii unguri au dovedit acte de curaj și bravură în devastarea satelor, incendierea caselor țărănești și uciderea iobagilor neînarmați, a femeilor și copiilor.

Călcarea din nou a convenției din partea clasei feudale avu ca efect reizbucnirea mișcării[56], păsirea ei în a treia fază. „Dară

focul cel rău acoperit prin aceste condițiuni de pace s-a aprins iarăși în ținutul Clujului, nu mult timp dup'aceea"*.

Răzvrătirea a început să se extindă iarăși asupra Ardealului. Și în această a treia fază, despre care ne-au rămas mult mai puține descrieri, iobagii atacau castelurile nobilimii și proprietățile episcopilor catolici. Într-un document s-a păstrat plîngerea adresată de „.... abatele de la mănăstirea Cluj-Mănăștur, [care] s-a plîns autorităților că Anton Nagy de Buda (unul din șefii răsculaților). a omorît mulți nobili. pe abate l-a atacat, a pătruns în casa acestuia, i-a luat 4 cai de trăsură și alte lucruri, i-a prădat casa, băut vinul, etc."**.

Țăranii adunați înaintau în toate direcțiile. ocupînd unele cetăți din centrul Transilvaniei.

„După două încheeri zadarnice de pace (la *Căpîlna* și *Apoți)*, nobilii fiind descoperiți că umblă cu gînduri ascunse în contra țăranilor, revoluția[57] începu din nou, și armata țăranilor împărțindu-se în două, una înainta spre inima Transilvaniei, iar alta spre Ungaria, țăranii străbat pînă la Aiud și ocupă apoi Clujul[58] la 15 ianuarie 1438, devastînd peste tot locul curțile și moșiile nobililor, care pustiesc și ei cîteva sate, taie cîțiva țărani pe care îi prind și dau ei, nobilii, singuri foc orașului *Aiud*, care căzuse în mîinile țăranilor".***.

Iobagii înfuriați atacă cu înverșunare detașamentele (bandierele) nobilimii, le bat și devastează în acele părți castelurile și domeniile care pînă atunci mai rămăseseră cruțate. Centrul și nordul Ardealului erau în flăcări. A. Treb. Laurian reda desfășurarea evenimentelor în a treia perioadă a mișcărilor țărănești în aceste cuvinte:

„Dară focul cel acoperit prin aceste condițiuni de pace se aprinse earăși în ținutul Clujului și al Someșului de gios, precum în ținutul Nirului, subt conducerea unui Martin. — Antoniu Magnu, conducătorul țeranilor transilvani, se prinse la monasteriul de lîngă Cluj și se tăie în bucăți; noue soți ai lui se înțepară pre dealul dinaintea Turdei"****.

Luptele se înverșunau. Cu toată uciderea căpitanilor răscoalei, țăranii, numind pe alții conducători, rezistau pe pozițiile lor, res-

---

* Magazin istoric pentru Dacia, tomul III, București, 1846, pag. 153.

** „Cercetări istorice", Buletinul seminarului de Istoria Romînilor al Universității din Iași, Anul I, nr. 1, Iași, 1925, pag. 409.

*** *Ion Rusu-Abrudeanu*, Moții, calvarul unui popor eroic dar nedreptățit, București, 1928, pag. 242.

**** *A. Treb. Laurianu*, Istoria Romînilor, ed. IV, București, 1873, pag. 289.

pingînd atacurile dușmanilor lor. „Dară în fine. chiar nobilii devastară Aiudul în 1 decembrie a. R. 2190 (p. Chr. 1437); din cauza întîmplărilor memorate. Dară și după ce se uciseră acele capete ale rescoalei, *nu încetară țăranii de a continua fapta începută* (subliniat de *M. D.* — N. R.). Nobilii aduseră adjutoarie din Ungaria, bătură pre țerani la Cluj și luară cetatea cu puterea la 9 ianuariu 1438 și scriseră sașilor să vină și ei într-adjutoriu . . .“*.

Documentele timpului evidențiază și ele uciderea în acest timp a conducătorului răscoalei țărănești din Ardeal — Antonius Magnus —. În ele citim că „în anul domnului 1437 s-a sculat un oarecare Antol Magnus ungur, și a strîns la sine o mulțime de oameni din popor, voind să cucerească împreună cu ei întreaga parte a Transilvaniei, spre a supune sie, în deosebi pe nobili. Același Antonius fiind ucis de nobili lîngă mănăstirea Cluj, l-au zdrobit și tăiat în bucăți, iar pe cei 9 tovarăși ai lui pe care i-a avut cu sine, i-au tras în țeapă pe muntele din orașul Turda“**.

*
* *

Cu toată concentrarea numeroaselor forțe înarmate contra țăranilor, mișcarea iobagilor la începutul anului 1438 era departe de a fi înăbușită. Nobilimea din diferite părți atacă pe iobagi. Greutățile iernii grele au stînjenit mult acțiunea iobagilor. Prost îmbrăcați, pedeștri în majoritate, iobagii au trebuit să reziste oastei aristocratice, formată din călărime. În iarna anului 1437 armata feudalilor a zdrobit pe „căpitanul Martin în vecinatele comitate ale Ungariei“ și după aceasta aristocrația de acolo a trimis ajutor aristocrației din Transilvania în contra poporului***.

Pe ziua de 9 ianuarie 1438 iobagii dețineau încă orașul Cluj, ocupat de ei la începutul răscoalei, iar armata nobilimii după lupte sîngeroase a reușit să ocupe numai suburbiile orașului. Toată forța înarmată a feudalilor n-a reușit să zdrobească pe iobagi, care apărau cu curaj și vitejie cetatea orașului, deținînd în mîinile lor și centrul orașului. Toate atacurile, ale nobilimii, asupra orașului și cetății au fost respinse de iobagi cu mari pierderi.

---

* *A. Treb. Laurianu*, op. cit., pag. 289.

** [Textul latin la:] *E. Hurmuzaki*, Documente . . . vol. I, partea II-a, pag. 636.

*** Vezi „Transilvani'a“, fói'a associatiunei . . . anul VI, 15 ianuarie 1873, pag. 16.

Văzînd că țăranii încercuiți în Cluj opun o rezistență dîrză și sînt ajutați de orășeni, în special de meseriași, în mod activ, și că toată armata voievodului Transilvaniei concentrată sub zidurile orașului nu e în stare să ia orașul, iar aliații lor, sașii din Brașov, nu se grăbesc să le vie în ajutor, comandantul armatei aristocraților se adresează cu o scrisoare ultimatum către sași, ordonîndu-le grabnica venire în ajutor.

«Noi am intrat astăzi cu puterea și *am ocupat suburbiul Clujului* așa încît nimene nu mai poate ieși din acea cetate. Din care cauză ne rugăm de voi, amicii noștri, și vă comîndăm în persoana înaltului nostru Domn, Albert regele, ca îndată ce veți priimi această scrisoare să properați a veni spre într-ajutoriul nostru cu călării și pedeștrii voștri, *spre a stîrpi pe necredincioșii țărani;* dacă nu veți vrea să veniți, noi vom scrie la regele. Deci să nu faceți altminterea dacă vreți să aveți grația domnului nostru rege. Dat în monasteriu de lîngă Cluj în 9 ianuariu 1438»*.

Scrisoarea aceasta trimisă de voievodul ardelean, către sașii din Brașov, evidențiază faptul că, cu toată concentrarea de forțe, nobilimea era departe de a zdrobi mișcarea țărănească și că răzmerița iobagilor era la începutul anului 1438 încă în toi. Iobagii răsculați ocupau încă destul de puternice poziții și numeroase orașe din centrul Ardealului. Iarna a îngreunat operațiile militare ale iobagilor, dar curajul și eroismul demne de [o] clasă revoluționară au ajutat luptătorilor țărani să înfrunte greutățile iernii. Voința de a lupta și dorul de libertate nu erau scăzute. Iobagii erau hotărîți să ducă lupta mai departe, hotărîți să cîștige cauza, căci ei pierduseră orice încredere în promisiunile nobilimii. Numărul răsculaților a început iar să crească și mișcarea să se extindă și în alte părți din Ungaria.

Nobilimea văzînd această înverșunare a iobagilor și temîndu-se că apropierea primăverii să nu aducă o mai mare extindere a mișcării, a început cu disperare să ceară mai insistent ajutorul orășenilor sași. De asemenea a cerut și un grabnic ajutor din Ungaria.

Mișcarea a dat mult de gîndit oligarhilor maghiari. Spre sfîrșitul anului 1437, cînd moare regele Sigismund, și se urcă pe tronul Ungariei Albert, starea politică a Ungariei era deplorabilă. Mișcarea țărănească din Ardeal, după cum vedem, nu scăzuse din intensitatea ei și se desfășura viguros și în a treia fază. Dar

---

* Magazin istoric pentru Dacia, tomul III, București, 1846, pag. 155, [sublinierile aparțin lui M. D. — *N. R.*].

nici mișcarea husită din Boemia nu pierduse din vigoare și lupta reformaților cehi se continua cu înverșunare. Extinderea și lărgirea ambelor mișcări, cît și transplantarea lor în Croația, erau semne prevestitoare de joncțiune a tuturor mișcărilor țărănești într-una *generală*, pe teritoriul întreg al regatului maghiar.

Contopirea lor ar fi dat o lovitură de moarte nobilimii și aristocrației maghiare. De aceea ea, prin glasul voievodului, cere cu insistență ajutorul orășenilor sași, ce întîrziau și se codeau la venirea în ajutor.

Din scrisoarea trimisă din mănăstirea de pe lîngă Cluj transpiră această grijă a nobilimii maghiare.

„Din acestea se vede că era în mare frică curagioșii nobili, de oarăce aduseră oști și din Ungaria, și cerea cu atîta ardoare ajutoriul sașilor. Pe sași îi chema după legătura de unire făcută în anul trecut; cu toate acestea, văzînd nobilii *că cresc periclele* (subliniat de *M. D.* — N. R.) nu se mulțumiră cu acea legătură și în 2 februarie 1438 formară alta nouă . . ."*.

*
* *

Înainte de a prezenta noua înțelegere pentru alianța claselor stăpînitoare și privilegiate din Ardeal, îndreptată în contra poporului, e nevoie să desprindem un moment politic care va evidenția contrazicerile sociale ce existau între nobilimea feudală și reprezentanții capitalului comercial (negustorii sași din centrele negustorești din Ardeal, în special cei din Brașov).

Cu tot pericolul ce amenința și pe negustorii sași din centrele comerciale ale Ardealului (căci țărănimea răsculată ocupa și orașele negustorești, devastînd prăvăliile și depozitele de mărfuri), orășenii sași, cum vedem, nu se grăbesc să vină în ajutorul nobilimii. Am văzut că actul de uniune din 16 septembrie 1437, încheiat în urma consfătuirii de la Kapolna, proclamă solemn că „toate afacerile izvorîte din invidie și dușmănie" între cele trei națiuni să înceteze și să nu se reînnoiască. Starea politică era însă alta. Contrazicerile erau așa de mari și de puternice, că ele au oprit executarea tratatului de alianță. Negustorii sași, care în exercitarea negoțului erau nevoiți să străbată domeniile magnaților și adeseori erau jefuiți de aceștia, priveau cu oarecare satisfacție această răzbunare a țăranilor. Afară de aceasta, apărați de ziduri groase și puternice și înarmați bine, cei din

---

* Magazin istoric pentru Dacia, tomul III. București, 1846, pag. 155—156.

Brașov, de pildă, nu erau direct amenințați de răzvrătirea iobagilor. De aceea ei nici nu s-au grăbit să vie în ajutor feudalilor.

Afară de aceasta mai era o pricină care a împiedicat pe sași să se declare pe față de partea magnaților. În sînul populației de la orașe era un strat destul de însemnat de locuitori care simpatizau fățiș cu mișcarea iobagilor. Acest strat era format din meseriașii și țăranii de pe pămînturile orașelor. Nu numai simpatizau, dar, cum am văzut mai sus, numeroasele elemente ale meseriașilor se găseau în rîndurile răsculaților, deținînd în mișcare chiar rolul de conducători[59]. Meseriașii din orașele Ardealului nu au părăsit mișcarea iobagilor, în toate trei etape, ei erau aliații consecvenți ai fraților lor de la sate.

Nu e exclus, că aceste elemente, care priveau cu simpatie mișcarea țărănească, să fi influențat în așa măsură viața politică a orașelor, încît tratatul din 16 septembrie să nu poată fi aplicat. Un asemenea moment e ușor de presupus, căci așezămîntul orășenesc în evul mediu, pe lîngă autonomie, mai conținea și elemente de democratism în conducerea treburilor orășenești. Căci și în Ardeal „... pe așa numitul pămînt regesc al sașilor transilvăneni se dezvoltă o democrație țărănească ...", locuind acolo „ . . .proprietari de pămînt, țărani egali și neatîrnați"*. Nu e exclus ca corporațiile de breaslă a meseriașilor din orașele Brașov, Sibiu, Bistrița ș. a. m. d., să fi zădărnicit aplicarea pactului de la Kapolna.

Că au existat asemenea momente în timpul mișcării țărănești din 1437, ni se confirmă prin evenimentele politice petrecute în cuprinsul orașului Cluj, dar mai ales [prin] măsurile luate de rege, stăpînul orașului, față de populația orășenească după înăbușirea răscoalei. În lucrarea istorică introductivă asupra orașului Cluj. dl. Borteș, pe baza documentelor cercetate. scrie următoarele:

„La 1437 în Ardeal a izbucnit răscoala iobagilor romîni și unguri contra nobilimii și a episcopului catolic Gheorghe Lepeș. Unul din conducătorii răscoalei a fost din Cluj, iar răsculații au ocupat între alte orașe și orașul Cluj, care numai după lupte grele a putut fi recucerit de către oastea nobilimii. Probabil că *un număr însemnat din locuitorii Clujului au stat de partea răsculaților*, deoarece după suprimarea răscoalei, Clujului i s-au retras toate privilegiile pe care le avea de la Sigismund și de la

---

* *Gustav Adolf Klein*, Viața economică germană în Ardeal, Banat și Satu-Mare, „Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș", vol. I, pag. 572.

alți regi. După cîțiva ani și numai în anul 1444 a fost iar reîntegrat în toate drepturile avute prin regele Vladislav"*.

Simpatizarea activă a populației din Cluj cu răsculații, susținerea lor în luptă, ne explică și rezistența dîrză a iobagilor în luptele de apărare a orașului Cluj, pe la începutul anului 1437. Nu trebuie neglijat și acest fapt că orașul Cluj a fost deținut de țărani aproape tot timpul răscoalei[60].

*

* *

Nobilimea, văzînd că sașii nu se conformă celor stabilite în pactul din Kapolna, și în același timp mișcarea țărănească se extindea, convoacă o nouă consfătuire la Turda. La această adunare convocată pe ziua de 2 februarie, cu participarea întregii nobilimi, a sașilor și secuilor, se „subscrie și se întărește un nou document de alianță în care, pentru astă dată se mărturisește în chip respicat scopul alianței"**.

Cuprinsul acestui act spune: „Noi Lorand Lepeș de Baraskezi, vicevoivodul Transilvaniei, facem cunoscut prin aceasta că fiind adunați deunăzi, adecă către sărbătoarea sfintei Cruci, în satul numit Kapolna, împreună cu baronii și nobilii și cu sașii cei mai de frunte din cele șeapte scaune săsești și cu săcuii din numita parte a Transilvaniei, am tractat între celelalte, ca să *stîrpim reutatea și rebeliunile blăstemaților de țerani* și să apărăm această țeară în contra atacurilor cruzilor Turci, și înaintea noastră și a baronilor au încheiat toți *nobilii, sașii* (și *săcuii)* atare unire și frăție între sine; ca cînd s-ar întîmpla ca Turcii să vrea să între în această țeară, atunci prezișii nobili din puterea unirii mutuale și a frăției sincere să fie datori a veni într-ajutoriul numiților sași. Asemine și prezișii sași să fie datori a veni într-ajutoriu în contra rivalilor și a inimicilor nobililor, și mai *ales spre stîrpirea răutății blăstămaților de țărani celor mai sus zișî* (sublinierile sînt ale noastre — M. D.). Spre care lucruri s-au îndatorat părțile din bună voia lor. Iară în adunarea noastră generală din Turda, în zilele trecute, adecă către sărbătoarea întîmpinării fecioarii glorioase cea din urmă, suprascrișii nobili și sași au întărit înaintea noastră mai sus pomenita dispusăciune

---

* *Petru Borteș*, „Călăuza orașului Cluj", Cluj 1923, pag. 16. Conducătorul răscoalei în prima perioadă, originar din Cluj, despre care vorbește d-l Borteș, era „fiul meșterului Iakob din Cluj" *(I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 299); în a doua perioadă e menționat în document, „Iohanes meșter de Clujvar" (vezi *E. Hurmuzaki*, Documente ... vol. I, pag. 624).

** *A. D. Xenopol*, op. cit., pag. 143.

a lor, precum și unirea frățească prin mărturia acestei cărți făcute din partea noastră. Dat în Turda în sărbătoarea fericitei fecioare Darotea. Anul domnului 1438"*.

În urma acestei înțelegeri, încheiată la Turda, s-a produs o centralizare mai mare a forțelor armatei feudale, care s-au năpustit cu furie asupra iobagilor răsculați. Dar nici această conjurație întărită nu era în stare să potolească așa de ușor mișcarea iobagilor. Numeroase trupe ale nobilimii au dus lupte încontinuu pentru stîrpirea răscoalei.

După ce au fost bătuți la Cluj, iobagii răzlețiți în detașamente mici, ascunși în păduri și locuri pustii, au continuat aproape întreg anul 1438 să hărțuiască pe opresorii lor. Nemulțumirile în rîndurile țăranilor din Ardeal erau așa de mari și de adînci, încît cu toată teroarea, cu toate omorurile în masă și devastările de sate, răscoala și frămîntările nu puteau fi ușor înăbușite.

Găsim o scrisoare a comitelui secuilor, Mihail Iacks scrisă din Șinca Mare, în ziua de 18 iunie 1438, brașovenilor, în care scrie următoarele:

„Vă mulțumim vouă pentru serviile ce voi cu credință făcuta-ți domnului nostru rege și acestui regat. Deci încă vă rugăm pe prietenii noștri ca cu întreaga voastră putere să vă urcați în cîteva zile în munți și să omorîți cu totul pe necredincioșii valahi din Făgăraș, nimicindu-le copiii și soțiile, pe care, dacă puteți, să-i luați prinși și să-i aduceți. Iar noi în cîteva zile, de va da domnul, îi vom fugări. Scrisă la coborîrea noastră în cîmp, dincolo de orașul Kyssluki, în sărbătoarea a 4-a în anul domnului 1438"**.

Detașamentele de represiune ale nobilimii au trebuit să cucerească prin lupte sîngeroase nu numai regiuni dar și unele sate. Țărănimea îndîrjită se apăra cu eroism. Dar și furia feudalilor nu era mai mică. Pe lîngă omoruri și devastări de sate, majoritatea țăranilor prinși după ocuparea satelor erau pedepsiți prin însemnări. Pe atunci se practica sistemul de a însemna la nas, urechi, buze, pe indivizii certați cu ordinea publică.

„. . . Nobilii sau boierii s-au ridicat cu droaia în contra proștilor și tăind pe povățuitorii lor, pe proști i-au însemnat la buze, la nas și la urechi, apoi i-au slobozit . . ."***.

---

* Magazin istoric pentru Dacia, tomul III, București, 1846, pag. 156—158.

** [Textul latin la:] *E. Hurmuzaki*, Documente privitoare la istoria romînilor. vol. XV, partea I, București, 1911, pag. 26.

*** Chronica romînilor și a mai multor neamuri . . ., de *Gheorghe Șincai de Șinca*, tomul I, Iași, 1853, pag. 395.

Cruțarea vieții iobagilor amestecați în răscoală nu era determinată de nici un simț umanitar. Clasele stăpînitoare niciodată nu se opresc cînd interesele lor economice și politice cer de a sacrifica milioane de vieți ale supușilor lor. Numai interesul material, economic, a fost acela care a umanizat pe feudalii maghiari, și i-a oprit de a stîrpi cu totul pe iobagii din Ardeal. Căci omorînd pe iobagi, omorînd brațele de muncă de pe proprietățile lor, pămînturile rămîneau nelucrate și scădea deci venitul moșiei.

Procedeul de a cruța viața țăranilor era întrebuințat și mai tîrziu, în anul 1514, în urma răscoalei țărănești din Ungaria și Transilvania, supranumită răscoala lui Doja. În urma acestei răscoale ne-a rămas ca document o motivare a dietei din octombrie 1514, care oglindește izbitor această cauză a indulgenței. În dietă, după ce s-au adus laude și recunoștință celor ce au înăbușit răscoala, în special voievodului din Ardeal, Zapolya, s-a luat următoarea deciziune:

„Toți țăranii care s-au răsculat împotriva domnilor săi naturali ar merita să fie dați morții, pînă la unul ca niște criminali ce sunt. Dar ca să nu se verse atîta sînge și «ca să nu dispară de pe pămînt toți *iobagii, fără de care nobilii n-ar putea trăi*», *se dispune să fie extirpați numai căpitanii, hotnogii, fruntașii și instigatorii prostimei*, precum și aceia despre care se va adeveri că au ucis nobili, ori au necinstit femei de-ale acelora... Țăranul la care se va afla armă își va pierde mîna dreaptă"*.

În întreg Ardealul, focare de țărani răsculați s-au menținut în decursul întregului an. Mișcarea a fost potolită definitiv numai după ce în anul 1439 regele Albert a dat decretul prin care acorda iobagilor libertatea de mai înainte, de a se muta de pe o moșie la alta, după ce au achitat toate datoriile către proprietarii lor.

„Nobilii primiră această ordinățiune a regelui, dară mai reu se arătă părintele, episcopul catolic Gheorghe Lepeș, care... nu vrea de loc să de voie țeranilor de a se muta, pînă cînd nu se dojăni aspru de regele Albert..."**.

Episcopul catolic Lepeș, în ura sa contra țărănimii și pofta lui hrăpăreață, se opunea chiar celei mai mici îmbunătățiri a stării iobagilor. Regele Albert i-a trimis lui următoarea scrisoare, în care poruncește cu tărie îndeplinirea poruncii regale:

---

* *Victor Motogna*. Relațiunile dintre Moldova și Ardeal în veacul al XVI-lea, Dej. 1928, pag. 10—11.

** Magazin istoric pentru Dacia, tomul III, București, 1846, pag. 158.

„Albert, prin graţia lui Dumnezeu rege august al romanilor, rege al Ungariei, Boemiei, Dalmaţiei, Croaţiei, etc., şi Duce al Austriei, etc., credincioşilor noştri, tatălui reverendus întru Hristos domn Gheorghe, episcop al bisericei transilvane, şi tuturor şi fiecărui nobil în parte, şi oamenilor lor de orice altă stare şi condiţii, împământeniţi ai părţilor noastre transilvane, care vor avea la cunoştinţă prezenta, sănătate şi mulţumire!

Din comunicarea credincioşilor noştri saşi şi a tuturora şi a cîte unuia din aceleaşi părţi ale noastre transilvane am înţeles cu destulă neplăcere, Seni[nă]tatea noastră, că, deşi aceiaşi saşi şi oamenii de oricare altă condiţie spun că dacă vor să se mute din vilele şi posesiunile noastre regale şi din mijlocul lor pe posesiunile voastre sau ale cuiva dintre voi, li se îngădue a pleca fără nici o opunere, *totuşi, voi, împinşi de nu ştiu care motiv, nu permiteţi ca iobagii noştri şi oamenii de condiţie iobagă să plece şi să retragă din posesiunile voastre*, vrînd să se mute ca să rămînă în posesiunile noastre regale şi în mijlocul pomenitelor, avînd îngăduinţă după obiceiul vechiu şi aprobat al pomenitelor părţi ale noastre transilvane şi depunînd cu dreptate plata pămîntului şi celalte datorii plătindu-şi-le, ci voi chiar aţi refuzat şi refuzaţi acum a lăsa la vechile lor locuinţe şi pe alţii, iobagi regali ai noştri, care au trecut înainte în ţinuturile şi posesiunile noastre pentru apărarea persoanelor şi lucrurilor lor, de frica şi groaza prea cruzilor turci, intrînd cu duşmănie au pustiit pomenitele voastre părţi transilvane — ceiace a adus destul de mare neplăcere Majestăţii noastre şi pagubă posesiunilor şi vilelor noastre.

De aceea noi, nevrînd a se duce de către voi, împotriva obiceiului pomenitelor părţi ale noastre transilvane, astfel de prejudicii şi nedreptăţi posesiunilor şi vilelor noastre şi consecvent Majestăţii noastre, *cerem şi poruncim cu tărie* Comunităţii Voastre şi fidelităţii oricăruia dintre voi ca, nemaiaşteptînd altă poruncă *să îngăduiţi plecarea şi trecerea din pomenitele voastre posesiuni în posesiunile noastre regale tuturor popoarelor şi iobagilor* din pomenitele părţi ale noastre transilvane, după ce, conform obiceiului, au căpătat îngăduinţă, au plătit cuvenita arendă şi celelalte datorii ale lor.

Pe lîngă aceasta, pomeniţii noştri iobagi regali care, cum se vesteşte, vor fi trecut de frica turcilor în posesiunile voastre pentru apărarea lor şi a lucrurilor lor, sînteţi datori a face în tot felul ca să se ducă şi să fie duşi la vechile lor locuinţe.

Am trimeș și trimitem vestea magistrului nostru credincios Desev de Losoncz, voevodul părților noastre transilvane, ca el *cunoscînd adevărul celor poruncite să vă împingă și să vă constrîngă pe voi și pe oricare din voi, prin cuvenitele și trebuitoarele constrîngeri, la deplina observare a poruncilor noastre* (subliniat de noi — M. D.) prin mijlocirea autorității și justiției noastre, dată lui în acele părți.

Deci să nu închipuiți a face altceva, cu nădejdea obținerii iertării noastre. Citind cele prezente le veți da celui care nu le are. Dat la coborîrea noastră în cîmp, aproape de vadul Tydewrw, la sărbătoarea înălțării Sfintei Cruci în anul domnului"*.

Am reprodus această scrisoare numai în scopul de a arăta adevărata față a slujitorului bisericii catolice, care cu toate că provocase cea mai mare răscoală din Ardeal, a rămas mai departe elementul cel mai reacționar și exploatator al țăranilor romîni și unguri din Ardeal.

*
* *

După înăbușirea definitivă a răscoalei din anii 1437—1438, regele împreună cu dieta nobilimii din Ardeal au dăruit numeroase proprietăți voievodului ardelean și ișpanilor secui, pentru opera lor de pacificare a „rusticilor". Izvoarele timpului ne-au păstrat donația făcută ișpanului secuiesc Mihail Jakch de Kusali, pomenit deseori în documente în perioada mișcării.

„În 1440 ordonează Elisabeta, regina Ungariei, capitlului (conventului) mănăstirii din Cluj să introducă pe mai mulți membri ai familiei *Jaks de Kusal* în posesiunea Rodnei și a altor zece comune someșene, între cari e pomenit și Năsăudul . . ."**.

Înăbușirea răscoalei țărănești din Ardeal a fost un nou prilej pentru magnații feudali să rotunjească proprietățile lor și să procedeze mai pe urmă la o exploatare tot mai crudă a iobagilor.

---

* [Textul latin la:] *E. Hurmuzaki*, Documente privitoare la istoria romînilor, vol. XV, partea I, București, 1911, pag. 26—27.

** *Virgil Șotropa* și *Dr. Al. Ciplea*, Năsăudul, București, 1924, pag. 11.

XI

CARACTERUL SOCIAL-ECONOMIC ȘI NAȚIONAL AL MIȘCĂRII ȚĂRĂNEȘTI DIN 1437

Cercetînd structura social-economică a Ungariei, deci și a Ardealului, din veacul al XV-lea, corelația forțelor sociale motrice care au luat parte la mișcarea țărănească din anii 1437—1438, cît și programul de revendicări economice și politice elaborate de iobagi, constatăm că mișcarea aceasta, *în conținutul său social economic, avea unele elemente ale revoluției burghezo-democratice*[61].

Avea numai *elemente* ale revoluției burghezo-democratice, nu era revoluție burghezo-democratică, întrucît condițiunile social-economice existente atunci în Transilvania erau încă departe de a fi pregătite, coapte, pentru o modificare a regimului economic feudal, printr-un regim economic burghezo-capitalist.

Structura economică a societății în acea perioadă e tipic feudală. Modul de producție feudal s-a dezvoltat în decursul veacurilor anterioare, punînd stăpînire în întregime pe economia Transilvaniei și atrăgînd-o în sfera sa de influență. Toată puterea economică și politică era concentrată în mîinile clasei feudale (nobilimii și clerului catolic). E drept că și clasa stăpînitoare era diferențiată și ea la rîndul său. Nobilimea a monopolizat toate mijloacele de producție ale evului mediu (pămînt și iobagi), exploata prin o sumă de îndatoriri și sarcini senioriale întreaga clasă a țărănimii. Țărănimea, din liberă, cu proprietățile și pămînturile ei proprii, a decăzut, transformîndu-se în șerbi, iobagi.

Dar deja în cadrul sistemului economic feudal ia naștere și se dezvoltă noi forțe sociale, care pun temelia viitorului mod economic capitalist. Se naște comerțul și meseriile. Această nouă categorie socială — capitalul comercial — în procesul evoluției istorice contribuie din ce în ce mai mult la *dizolvarea gospodăriei închise feudale*, pe care treptat o scoate din cadrul satului, stăpînețelor feudale etc. Capitalul comercial, prin transformarea produselor în mărfuri, atrage din ce în ce mai mult în sfera sa de influență gospodăria feudală, supunînd-o prefacerilor economice. Pe măsură ce se dezvoltă și se întărește capitalul comercial, se întărește și exploatarea iobagilor. Iobagii încep să reacționeze.

Țărănimea, în acea perioadă, suferind din cauza exploatării mărite a feudalismului, ce se efectuează sub influența capitalului comercial, caută să tempereze tendința, din ce în ce mai pronunțată, a feudalului, de a o exploata fără margini. *Ea caută să scuture de pe spinarea ei pe feudal, pe acest parazit intermediar între ea și capitalul comercial, încercînd să intre direct în sfera de acțiune a acestuia.* În nici un caz țărănimea nu încearcă și nu poate preconiza revoluționarizarea metodelor de producție feudală. Nu poate, căci condițiunile economice necesare nu sînt încă date.

Dar, prin revendicările sale economice, țărănimea încearcă să spargă monopolul mijloacelor de producție acaparate de feudali. În cererile iobagilor, se oglindea dorința de a netezi calea pătrunderii mai rapide a elementelor capitaliste în agricultură. Țărănimea simțea — ce e drept, în mare parte inconștient încă — necesitatea introducerii noilor relații social-economice. În urma măririi necontenite a îndatoririlor seniorale, simțea că suferințele ei sînt izvorîte din *urmările relațiilor înapoiate feudale, pe care sînt deja altoite întrucîtva noile elemente ale capitalului comercial.* Mișcarea țăranilor din Ardeal, cum am văzut-o și în alte părți, era îndreptată cu hotărîre contra capitalului comercial, care o exploata nemilos, în vederea acumulării primitive a capitalului.[62] Ea însă nu ataca direct pe negustor, care de altfel e în umbra relațiilor, ci pe feudali, pe acei intermediari cu ajutorul cărora capitalul comercial înțelegea, în acele timpuri, să exploateze țărănimea, cu scopul de a aduna și a acumula capitalul necesar în vederea dezvoltării ulterioare a capitalismului.

Analizînd cerințele programatice ale țăranilor ardeleni, enumerate în convenția din 6 iulie 1437, vom vedea că ele, aproape în întregime, conțin dorința de a *șterge* diferite îndatoriri iobagiale. Țărănimea stipulează *ștergerea clăcii și* [*a*] *dijmei* pe care pînă atunci era obligată să o dea proprietarului. Căci claca și

dijma sînt elementele cele mai *izbitoare și caracteristice ale regimului feudal.* Prin aceste puncte programatice, ea revendica *absoluta libertate de a dispune de munca și produsul său după placul și necesitățile ei,* lozincă ce mai tîrziu, în timpul revoluțiilor burghezo-democratice, mai ales a celei franceze din anii [1789—] 1791, era sintetizată în proclamarea dreptului de *libertate.*

Se anulează redevența clasei parazitare nobiliare. Dorința lor de a deveni ei înșiși vînzători ai rodului muncii lor, reiese mai clar din acel punct din convenție în care se spune că „zeciuială pentru porci și albine ori alte dare de felul acesta ... nimeni nu e dator să plătească domnului proprietar". E cunoscut că, pe acele timpuri, produsele cele mai importante pe care țăranii le vindeau mai lesne erau vitele, în special porcii, precum și produsele albinelor (ceară, miere, etc.).

E cert că revendicările iobagilor din Transilvania din anul 1437 nu erau dezvoltate și precizate din punct de vedere al reformelor burghezo-democratice. Ele însele oglindeau starea social-economică nedezvoltată a societății de pe atunci.* Totuși ele conțin *elementele* acestor reforme (punctul convocării anuale a adunării de nobili și iobagi poate fi sinonim cu parlamentul) care, mai tîrziu, în procesul evoluției istorice și a dezvoltării societății, vor forma baza cererilor și postulatelor revoluțiilor burghezo-democratice, desigur dezvoltate și concretizate la epoca dată.

Că realizarea acestor elemente ale revoluției burghezo-democratice ar fi dat o altă întorsătură vieții economice, recunoaște

---

* Capitolul acesta poate fi criticat în punctul ce menționează existența premergătoare a revoluției burghezo-democratice în mișcarea iobagilor din anii 1437—38. Pentru a întări afirmațiile mele sînt nevoit să reproduc un citat din Fr. Engels, din lucrarea despre războiul țărănesc, din Germania, în care dînsul arată că în mișcările țărănești „anticiparea comunismului prin imaginație a fost în realitate o anticipare a societății burghezo-democratice". Iar într-o altă lucrare același autor, vorbind despre revoluțiile burghezo-democratice scrie: „în fiecare mare răscoală burgheză, se manifestă și mișcări de sine stătătoare ale acestor clase, *care pot fi considerate premergătoare,* mai mult sau mai puțin dezvoltate, ale proletariatului modern. Așa a fost de pildă mișcarea lui Thomas Münzer din timpul reformei și războaielor țărănești în Germania, mișcarea lewelle[ri]lor în epoca marei revoluții engleze... Paralel cu aceste încercări revoluționare ale unei *clase încă în fașe,* apar și teoriile corespunzătoare" (pag. 16—17 din Originele Socialismului științific. București, 1920).

Dacă în mișcările țărănești din evul mediu, Fr. Engels întrevedea, mai mult sau mai puțin, rădăcinile mișcării contemporane a clasei muncitoare în conținutul lor social-economic; bazîndu-ne pe același autor, noi putem cu mai multă tărie sublinia existența elementelor revoluției burghezo-democratice [în răscoala de la 1437—1438].

și istoricul maghiar Acsády. Autorul celei mai bune „istorii a iobăgiei maghiare" („A magyar jobbágyság története"), în care descrie amănunțit mișcarea țărănească din anii 1437—38, referitor la actul din 6 iulie spune că „ar fi putut să dea impuls puternic vieții economice a Transilvaniei".

Țărănimea din Ardeal, în numeroase revolte pe care le-a desfășurat în contra stăpînirii feudale, a contribuit enorm de mult la *grăbirea* evoluției istorice spre noul sistem economic capitalist. Răscoalele ei erau *motorul* care a împins societatea spre viitor, *locomotiva care a condus societatea înainte pe drumul istoriei*, și au grăbit doborîrea feudalismului maghiar, curățînd calea introducerii regimului burghezo-democratic. Veacul al XIX-lea în Ardeal a adus și această schimbare social-economică.

*

* *

Forțele motrice ale mișcării din anii 1437—1438 erau formate din țărănime, meseriași și nobiliniea de rînd. Nici nobilimea mică, nici meseriașii, nu constituiau forța de bază a mișcării, conținutul ei, ci țărănimea care, fiindcă era și clasă *fundamentală* a societății feudale, *avea revendicările programatice corespunzătoare evoluției istorice în etapa dată.* Prin caracterul distinct al revendicărilor țărănești, s-au atins interesele nobilimii mici, ceea ce a dat posibilitatea feudalilor de a sparge frontul comun de luptă și a atrage în rîndurile lor nobilimea de rînd. Convenția din 6 iulie a neglijat interesele acestor categorii sociale și, ca urmare, ea a *îngustat* baza mișcării.

Nobilimea mică a trecut în lagărul clasei căreia mai mult aparținea — nobilimii feudale. Meseriașii, cu toate că revendicările lor de breaslă nu s-au oglindit în pactul din 6 iulie, au rămas și mai departe solidari cu iobagii, continuînd lupta. Ura contra feudalilor în rîndurile acestei clase [a] muncitorimii[63] de la orașe, mai conștiente deci, era așa de puternică, încît ea. intereselor ei economice, a subordonat interesele generale politice. Ea a rămas și mai departe cu frații ei de suferință, cu muncitorimea de la sate.

E cert că îngustarea bazei sociale, cît și credința iobagilor în cuvîntul dat de stăpînii lor, au fost greșeli de tactică, care au ușurat feudalilor maghiari din Ungaria și Transilvania să înăbușe mai rapid răscoala din 1437. Cu toate acestea, mișcarea din anii 1437—38 rămîne o pagină strălucitoare a poporului

din Ardeal. Revendicările ei, transpuse în documentul din 6 iulie, rămîn un act de o valoare istorică de netăgăduit, care dovedește spiritul progresiv al claselor oropsite din regimul feudal.

*
* *

E necesar de a analiza caracterul răscoalei din 1437—1438 și din punct de vedere al caracterului ei național. Această cercetare e impusă nu numai de faptul că pe atunci — ca și astăzi — în cuprinsul Transilvaniei locuiau țărani de diferite naționalități. Sînt numeroși istorici și cercetători ai trecutului nostru, contemporani, care arată că răscoala din 1437 era în fond o răscoală națională. Ei invocă în sprijinul lor argumentul că în scopul înăbușirii revoltei și a menținerii mai departe a privilegiilor în Ardeal, a fost încheiată uniunea națională a națiunilor privilegiate din Transilvania, îndreptată în special contra românilor. Acest punct de vedere e exprimat astfel:

„În primele timpuri, pe cînd ungurii, și mai tîrziu sașii, s-au așezat în Transilvania, ei s-au grăbit să facă împreună cauză comună împotriva locuitorilor autohtoni ai țării, *adică a noastră a românilor*, astfel încetul cu încetul, prin intrigile cele mai rafinate, românii fură despoiați de drepturile lor politice și civile și reduși la o stare de adevărată sclavie. *Pentru a scăpa de această situație insuportabilă ei s-au răsculat împotriva stăpînitorilor lor unguri, săcui și sași prin revoluția sîngeroasă din 1437 și prin acea din 1514 . . .*"*

Dar această afirmare nu e bazată pe nici un document istoric sau un alt izvor. Ea e izvorîtă din spiritul naționalismului îngust. E neștiințific de a se da o asemenea interpretare mișcării din 1437. Este cunoscut că în acele timpuri organismele naționale erau încă departe de a se cristaliza, că nu erau constituite încă națiuni cu conștiința lor proprie. Nici iobagii români, nici cei unguri nu aveau și nu puteau să aibă pe acele timpuri o conștiință națională, pe care să o și afirme prin lupta națională. În evul mediu, dacă se poate vorbi de comunități naționale, ele erau învestmîntate — ca de altfel întreaga ideologie a epocii — în haine religioase. Statele naționale aveau o coloratură religioasă.

---

* *G. Moroianu*, Luptele de emancipare ale românilor din Ardeal în lumina europeană. „Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș", 1918—1928, vol. III, pag. 1398—1399 (sublinierea — M. D.).

„Timpurile pe atunci erau religioase; credința în Dumnezeu, nu naționalitatea hotăria legăturile dintre popoare"*.

Prigonirile naționale, sociale, ca și mișcările de libertate națională, îmbrăcau forma de manifestare religioasă. De pildă, mișcarea de eliberare națională a cehilor se desfășura sub steagul reformei religioase a husitismului. Prigonirile românilor din Ardeal de către feudalismul ungar în alianță cu biserica catolică erau, de asemenea, acoperite cu lupta contra „schizmaticilor", „ereticilor".

Deosebire în exploatare, din punct de vedere național, nu era. Iobagul ungur era exploatat în aceeași proporție ca și cel român. Îndatoririle și obligațiile către senior erau egale. Ba sînt istorici care afirmă că „abia sub Sigismund, pe la sfîrșitul veacului XIV, românii din aceste părți (e vorba de românii din nordul Ardealului, din părțile Oradiei — M. D.) și din Ardeal ajung supuși d'abinele ai regimului feudal. Și atunci numai o parte ajung iobagi de rînd"**.

Sistemul feudal de exploatare a nivelat condițiile și îndatoririle iobagilor, indiferent de naționalitatea lor. Dar ca urmare, acest regim a contribuit la sudarea solidarității de clasă a iobagilor. Interesul social era acela care a contopit pe iobagii români și unguri și a făurit un front comun de luptă.

„...Țărani[i] transilvăneni, asupra cărora se lasă pe fiece zi mai greu jugul de fier al nobilimii, la început erau și de neam unguri, precum am văzut-o aceasta în revoluția din 1437 în Transilvania, și încă acești din urmă trebuiau să fi fost îndestul de numeroși spre a îndrăzni să întreprindă o răscoală. *Apăsarea comună în care ei trăiau alături cu românii* (subliniat de *M. D.* — N. R.), îi împinseră și-i făcu să dispară în sînul majorității românești, tot așa precum nobilimea română împinsă de interesul ei de clasă se contopi în majoritatea nobililor unguri. *În curînd stătură față în față în Transilvania două naționalități, în locul celor două clase ce existau mai înainte: ungurii ca apăsători, românii ca apăsați.* Atunci într-adevăr termenul de nobil deveni sinonim cu ungur, precum acel de rustic, țăran, slujia cu deosebire pentru a însemna pe români"***.

---

* *A. D. Xenopol*, Istoria românilor din Dacia Traiană, vol. III, pag. 74—75. D-l Profesor N. Iorga, în ședința intimă a Academiei Române a precizat, citez după comunicat oficial, că „a vorbi la 1600 de idealul național este o nerozie". („Neamul Românesc", 31 octombrie 1937, nr. 237).

** *I. R. Șirianu*, op. cit., pag. 270.

*** *A. D. Xenopol*, op. cit., vol. V, pag. 243.

Nici un antagonism național nu exista între țăranii unguri și romîni din Transilvania pe acele timpuri. Antagonismul național apare mult mai tîrziu, abia în secolul al XIX-lea, cultivat de o altă clasă. Pînă atunci toate mișcările țărănești erau profund sociale.

În documentul din 6 iulie se oglindește izbitor comunitatea și solidaritatea poporului asuprit din Ardeal. Acolo vedem că *meșterul Vaidahazi Pal e stegar al tuturor locuitorilor unguri și romîni din acest principat al Ungariei*, iar mai la vale se precizează că actul ce se tratează trebuie socotit ca venind din partea *maghiarilor și valahilor, locuitorii oricăror proprietăți din Ardeal.* Țăranii romîni [și] unguri s-au sculat cot la cot pentru a scutura jugul, deopotrivă de împilator, al feudalismului maghiar.

Din studierea documentelor mișcării se desprinde faptul că răscoala era începută de iobagii unguri. „... Revoluția din 1437 arată pe țăranii unguri ca provocatori ai mișcării . . ."* — scrie adîncul cercetător al trecutului romînesc — A. D. Xenopol. Răscoala a izbucnit, cum am văzut mai sus, în urma măsurilor episcopului catolic de a aduna zeciuiala, măsură ce lovea în special poporul de jos maghiar ce purta credință catolică, și mai puțin pe cel romîn, de religie ortodoxă. De aceea mișcarea e începută de iobagii unguri. Numărul lor în mișcare e destul de numeros și ei ocupă rolul principal în mersul mișcării. Toate documentele ne dovedesc aceasta. Numele țăranilor romîni sînt rare.

Identitatea în starea iobagilor a contribuit la lățirea mișcării și la integrarea iobagilor romîni în ea. Nemulțumirile poporului de jos de naționalitate romînă erau așa de mari încît chiar în primăvara anului 1437 a început o răscoală în regiunea Făgăraș, care s-a contopit și s-a încadrat în mișcarea generală.

Caracterul mișcării era profund social, țărănesc, îndreptat în contra nobilimii, indiferent de naționalitatea ei, și în contra bisericii catolice.

Cercetînd mai de aproape actele de „uniune" încheiate, unul la 17 septembrie 1437, iar al doilea la 2 februarie 1438, între nobili, sași și secui, vom avea confirmarea și o dovadă în plus de caracterul mișcării țărănești.

După ce răscoala țărănească a atins culmea și răzvrătiții au reușit să zdrobească armata feudalilor, impunînd și condițiile înjositoare de pace, magnații convoacă la Kapolna pe sași și secui și încheie primul act de unire. La această adunare a participat întreaga nobilime, fără nici o deosebire națională. Deci erau

---

* *A. D. Xenopol*. Teoria lui Rösler. Iași, 1884, pag. 170.

acolo nobilii romîni. S-au întrunit acolo „nobilii maghiari și cei înstrăinați romîni . . .“*.

Am văzut mai sus că nobilimea romînă, în majoritate, și-a renegat naționalitatea și credința trecînd în lagărul stăpînitorilor maghiari. Renegarea aceasta o recunoaște și D. Moroianu care scrie că „. . . nobilii romîni . . . văzînd starea de decadență și de înjosire la care ajunsese poporul din care făceau și ei parte s-au lepădat de el, și-au renegat legea și neamul. trecînd în tabăra vrăjmașă a nobilimii maghiare“**.

Nobilimea romînă, în loc să se pună în fruntea țărănimii romîne oropsite și în lupta contra feudalității maghiare, *apărînd interesele naționale* și interesele poporului de jos, a preferat mai de grabă să treacă în tabăra nobilimii maghiare, ca, sub scutul și cu ajutorul statului ungar, să stoarcă mai bine pe țăranul romîn. Clasa conducătoare din Transilvania [nu] a dat dovadă de patriotism și conștiință națională.

Comentînd documentul de uniune, cronicarul romîn din Ardeal, Gheorghe Șincai din Șinca, scrie:

„Din hrisovul acesta, poți vedea că osebirea carea este acuma între neamurile din Ardeal nu se cuprinde întrînsul: *pentrucă în anul acesta ungurii și romînii nu se osebea delaolaltă*, fără numai de la Sași și de la Secui, ca de la niște neamuri, ce nu era în treapta nobililor, cum era ungurii și romînii, *între cari nu s-au socotit proștii, cei ce era din toate neamurile.* Drept aceea s-au și numit numai nobilii cu sașii și cu secuii cei slobozi, adecă cu aceia care lăcuia în scaune, iar nu cu ungurii sau cu romînii. Așa dară rău a lucrat Ioan Kemeni cînd în Aprobatele Ardealului au dispărțit pre romîni de către unguri și cu atîta au lucrat mai rău, cu cîte se știe mai chiar, că Micula din carela au fost prăsit, au fost neaoș romîn, cum s-au arătat la anii trecuți“***.

Petru Maior, în istoria sa, scrie de asemenea că „nu gîntă ungurească ci singuri nemeșii dintre unguri sînt primiți între națiuni cele unite în Ardeal . . . *de nu se țin de cele trei națiuni unite romînii, cei ce nu sînt nemeși, nici unguri cei ce nu sînt nemeși*“****.

---

* *I. G. Sbiera*, op. cit., pag. 455.

** „Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș“, vol. III, pag. 1399.

*** Chronica romînilor și a mai multor neamuri . . . de *Gheorghe Șincai din Șinca*, tomul I, Iași, 1853, pag. 396 [sublinierile aparțin lui M. D. — *N. R.*].

**** „Istoria pentru începutul romînilor în Dacia“, întocmită de *Petru Maior*, Buda, 1812, pag. 105.

Vedem deci că din privilegiile de care se bucurau în urma actului din 1437 erau scoși și acei unguri *„ce nu sînt nemeși"*, adică ce nu sînt nobili, aristocrați.

A. Treb. Laurian, în Istoria Transilvaniei, redată în „Magazin...", vorbind despre participanții la acordul din 17 septembrie scrie: „... se forma o unire între *nobili*, locuitorii *fundului regal* și între *sediari*; însă nu între *unguri*, *sași* și *secui*. *Nu e vorba de națiuni, ci de despărțituri politice* (această subliniere aparține lui M. D. — *N. R.*). În comitate numai nobilii erau regnicolae (unguri și romîni fără diferință), în fundo regio toți locuitorii liberi (sași și romîni fără diferință), asemine și în scaune (secui și romîni fără diferință). Aceste numiri de *nobili* (nu unguri), *sași*... și *secui*... se află așa în toate actele oficiale..."*.

De asemenea și istoricul A. D. Xenopol vorbind despre „unio" scrie:

„Deobiceiu se vede în ei națiunea maghiară, care ar fi fost așa numită, nu se prea știe pentru ce. Iată de unde provine și titlul de unire a celor trei *națiuni*, dat actului din 1437, căci nobilii erau priviți ca o națiune, alături de Secui și Sași.

Noi credem că dacă documentele ar fi vrut să se desemneze *națiunea maghiară* ar fi numit-o curat *Hungari*, după cum denumește pe sași *Saxoni* și pe secui *Siculi*. Cînd e vorba de poporul unguresc îl chiamă cu adevăratul său nume; astfel chiar documentul din 1437 vorbește de universitas *Ungarorum* et Valachorum. Fără îndoială deci, că documentele ce pomenesc despre revoluțiunea din 1437 nu pot înțelege sub „nobiles" națiunea maghiară, de vreme ce arată lămurit că și *țăranii unguri* se revoltară contra nobililor.

Nu este deci vorba despre *națiunea*, nobililor, care ar fi identică cu cea maghiară, ci de *clasa* nobililor, *de orice naționalitate* din țara Transilvaniei: unguri, romîni, ruteni. Cu timpul toți aceștia nobili aparținînd deosebitelor națiuni din Ungaria se maghiarizează, astfel că abie pe la sfîrșitul veacului al XVIII-lea se poate lua espresia de nobil, drept sinonim cu ungur"**.

Părerile acestor iluștri cercetători istorici, cît și amănunțita studiere a documentelor de pe acele timpuri, ne dovedesc că actele izvorîte în urma consfătuirilor de la Kapolna și Turda nu sînt acte de uniune națională, *ci de o alianță și înțelegere a claselor*

---

* Magazinul istoric pentru Dacia, tomul III, București, 1846, pag. 151—152 *(nota)*.

** *A. D. Xenopol*, Teoria lui Rösler, Iași, 1884, pag. 165—166.

stăpînitoare din Ardeal, îndreptată în contra iobagilor. E adevărat că alianța aceasta a avut „cel puțin la început un caracter social, fiind îndreptată împotriva iobăgimii în general, romîni și maghiari deopotrivă"*.

Mai tîrziu, în procesul dezvoltării istorice, cînd s-au cristalizat și s-au alcătuit distinct organisme naționale, actul de uniune din anii 1437—1438 a luat forma de uniune națională. Dar acest proces e mult mai tîrziu și iese din cadrul cercetărilor actuale.

*
* *

Toate acestea ne dovedesc că mișcarea țăranilor din anii 1437—38 din Transilvania era o mișcare de caracter social, cu pronunțate revendicări țărănești. Ele corespundeau evoluției istorice. Dar condițiunile pentru reformarea regimului economic feudal încă nu erau date. Nașterea și dezvoltarea elementelor premergătoare capitalismului, în veacul al XIX-lea pentru Ardeal, în special, au creat *baza* și *clasa* conducătoare a mișcărilor de eliberare de sub jugul feudalismului — burghezia. Burghezia a antrenat în luptă țărănimea și cu ajutorul acestei forțe a obținut dărîmarea vechiului regim și instaurarea ei la putere, atît economicește cît și politicește.

---

* „Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș", volumul III, studiul lui *D. Moroianu.*

XII

ÎNCHEIERE

Răscoala din 1437—1438 a dat mult de furcă nobilimii din Ardeal. Proporțiile ei și îndîrjirea cu care s-au luptat iobagii au pus pe gînduri stăpînii de moșii. „Această sîngeroasă revoluțiune intimida așa de mult pe nobilii din Transilvania, încît de aci înainte începură a-și întări curțile cu șanțuri și ziduri înalte, iar alții-și ridicară castele particulari"*.

Dacă înainte de mișcarea „rusticilor", construirea de castre și cetăți era monopol regal, ce se acorda numai elementelor feudale favorite, sub presiunea răscoalelor din ce în ce mai dese ale iobagilor, regele e silit de nobili, de a le acorda dreptul de a construi castele și de a împrejmui conacurile cu ziduri înalte și groase. Așa, de pildă, regele Albert al Ungariei concede familiei nobiliare Bethlen din comuna Solnocu să poată construi un castel în comuna Becleanu și „să-l înconjoare cu ziduri și alte fortificațiuni". În anii următori, numărul castelelor ridicate de nobilime a crescut în mod rapid și s-a ajuns că nu era nici un nobil mai de seamă să nu aibă cetatea lui proprie.

De pe atunci s-au ridicat în întreaga Transilvanie numeroase cetăți-castele, din care stăpînii proprietății, magnații, vegheau la liniștea iobagilor. Răscoalele iobagilor au adus schimbarea rolului acestor cetăți. Dacă înainte se construiau cetăți în special contra dușmanului extern, apărînd țara de năvălirea turcilor, tătarilor ș.a.m.d., de atunci castrele feudalilor sînt ridicate contra

---

* *Nic. Densușianu*, Revoluțiunea lui Horia.... București, 1884, pag. 67—68.

dușmanilor interni. Iobagii răsculați au devenit dușmani interni, mai periculoși decît cei externi, ceea ce s-a observat în special în răscoala de mai tîrziu, cea din 1514.

Măsurile acestea de prevenire a noii mișcări țărănești erau izvorîte din faptul că nemulțumirea iobagilor nu s-a potolit, ci a continuat. Frămîntările în rîndurile poporului de rînd erau așa de mari, că imediat după răscoală, în anii 1439—1440, se observă o fugă în masă a iobagilor din Ardeal, în special în Banat și părțile mai apropiate de turci. Documentele timpului sînt pline de adresele nobililor ce revendică pe iobagii fugiți de pe moșii.

Cu toate aceste măsuri preventive, în curînd, Transilvania e zguduită de o nouă răscoală — răscoala lui Doja. Începută de fapt în Ungaria, ea s-a revărsat și asupra Ardealului, atrăgînd în mișcare pe iobagi, în special pe cei din marginea țării și mai ales din părțile Banatului și Crișanei. Caracterul ei era mai sîngeros decît al aceleia din 1437, dar și urmările ei asupra țăranilor din Ardeal erau mai simțitoare.

După înăbușirea ei, nobilimea a luat în dietă un șir de măsuri în contra iobagilor pentru a-i reduce la starea de sclavi. Țăranul nu avea drept să aibă nici o proprietate; zilele de muncă au fost sporite, iar pînă la desființarea iobăgiei ele au ajuns la 112—114 zile pe an. Iobagii erau statornic legați de glia stăpînului și se vindeau ca robi.

„Clasa cea mai numeroasă sau adecă propriul popor țeran din partea cea mai mare a țerii, era lipsită, fără nici o distincțiune de naționalitate și religiune, mai vîrtos de la 1514 încoace, nu numai de orice drept civil și politic ci și de drepturi personali, supusă necondiționat la voința și plăcerea proprietarului ca orice animal necuvîntător, atît după litera legii, cît și în viața practică; cu alte cuvente, locuitorii țerii coprinși sub nomenclaturile de iobagi (lat. coloni), zilieri (inquilini) și curialisti au avut cu prea puțină diferență soarta sclavilor (servorum) din anticul imperiu al Romei ... *"

Țărănimea din Ardeal n-a primit așa de ușor deposedarea ei de drepturile strămoșești. Întreaga stăpînire a feudalismului maghiar asupra Transilvaniei e marcată de numeroase răscoale ale iobagilor, din care cea din 1784—1785, sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan au grăbit ștergerea iobăgiei.

---

* *Georgie Barițiu.* Părți alese din Istoria Transilvaniei, vol. I, Sibiu, 1889, pag. 8.

La începutul veacului al XIX-lea dezvoltarea capitalismului în Transilvania a creat o burghezie națională românească, care a păşit la canalizarea luptei spre caracter național. Revoluția din 1848 era prima manifestare politică națională condusă de burghezia proprie, națională. Ea a căutat să imprime moderațiune în mişcare, înfrînînd radicalismul ce domnea în rîndurile țăranilor.

Masele largi ale iobagilor, adunați pe cîmpia libertății din Blaj au strigat în cor *ştergerea iobăgiei*, strigătul ce a speriat pe conducătorii lor care, în viziunea lor politică, erau porniți să *ceară* din partea guvernului austriac anularea iobăgiei. Dar valul cerințelor țărăneşti a *silit* pe conducători să fie trecută în moțiune *imediata ştergere a iobăgiei*. Țărănimea din Ardeal nu mai putea să suporte jugul pe care l-a purtat 600—700 de ani în spinare.

În lumina revoluției din 1848 din Transilvania, s-a cristalizat politica de *nehotărîre, şovăielnică, a burgheziei naționale românești*. Întreaga țintă a ei era de a modera şi tempera nemulțumirile poporului românesc. Din întreaga istorie politică a partidului național din Ardeal, născut în urma revoluției din 1848, se oglindeşte frica de mase, frica de a mobiliza masele largi ale poporului românesc în lupta contra feudalismului şi burgheziei maghiare. Şi această frică de poporul de jos a dus la aceea că mişcarea națională avea tactica de persuasiune şi, în asemenea condiții, era uşor reacționarilor de la Budapesta de a o înăbuşi din cînd în cînd. Dl. prof. N. Iorga evidențiază destul de clar această boală cronică a partidului național, arătînd că „... *n-au păstrat îndestul un contact cu poporul, care ar fi creat o formidabilă forță luptătoare românească* ...“*

Afară de autonomie şi unele revendicări de ordin politic şi național (şcolile şi administrația, în regiunile locuite de români, să fie duse în limba română), programul votat de conferința din 1881, şi confirmat de toate conferințele următoare ale partidului național român din Transilvania, nu revendica absolut nimic. În esență, programul era departe de a cuprinde interesele poporului român *în întregime*. Interesele țărănimii române, care aproape în totalitatea ei forma națiunea română, nu erau oglindite în program. Problema pămîntului, lipsa lui, era chestiunea arzătoare care frămînta țărănimea din Ardeal în acea perioadă. Majoritatea covîrşitoare a terenurilor erau acaparate de nobilime, de diferite confesiuni“.**

---

* *N. Iorga*, Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria, București, 1915, pag. 282 [sublinierea aparține lui M. D. — *N. R.*].

** După statistica anterioară războiului din Ardeal structura proprietății agrare era următoarea:

Setea de pămînt a țărănimii ardelene a răbufnit în poezia „Noi vrem pămînt", poezia poetului țărănimii năsăudene — Gh. Coșbuc. Strigătul acesta a răbufnit și mai puternic în mersul evenimentelor din anii 1918—1919 din Ardeal.

Frămîntările sociale și zguduirile adînci care au urmat războiului mondial în Ardeal, ca de altfel în întreaga lume, n-au lăsat nepăsătoare țărănimea din Transilvania. Sub presiunea maselor populare, monarhia austro-ungară a fost prăbușită. În urma evenimentelor revoluționare din 31 octombrie — 1 noiembrie 1918, mișcarea națională din Ardeal s-a manifestat mai puternic și cu un scop mai precis. *Suflul poporului din Ardeal a dat imbold partidului național de a fi mai hotărît* și a părăsi acea tactică de a „aștepta și cere", și a păși la acțiune mai dîrză, convocînd adunarea de la 18 noiembrie (1 decembrie) 1918, care a votat unirea.

Țărănimea din Transilvania, sprijinită de toate elementele democrate, dar mai ales de muncitorimea de la orașe, a impus în actul din 1 decembrie să se oglindească și revendicările ei arzătoare. Pe lîngă democratizarea și acordarea libertății, un punct

---

Urmare la nota ** de la pag. 166:

	Numărul gospodăriilor	%	Cît teren dețin ei	%
1. Gospodării cu mai puțin de 1 jugăr	243 732	22,11	97 465	0,61
2. Gospodării cu 1—20 jugăre	730 453	66,25	5 169 406	32,06
3. Gospodării cu 20—100 jugăre.....	118 456	10,75	4 110 714	25,50
4. Gospodării cu 100—200 jugăre	4 524	0,41	661 808	3,82
5. Gospodării peste 200 de jugăre.....	5 355	0,48	6 130 490	38,01
	1 102 520		16 124 943	

(Datele sînt extrase din lucrarea d-lor V. P. și N. I.; „Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureș", București, 1915, pag. 101).

Din aceste date reiese clar că, pe cînd 243 732 de gospodării țărănești posedau în anii 1910 numai 97 465 de jugăre de pămînt, ceea ce revine pe o gospodărie în medie numai $^1/_3$ jugăr, existau în același timp, în Ardeal, 5 355 de proprietăți [ale] nobilimii, [ale] grofilor maghiari, care posedau în totul 6 130 490 de jugăre, deci 1 145 de jugăre pe o moșie. Altă comparație: 88,36% de gospodării țărănești care aveau numai pînă la 10 jugăre de pămînt pe familie, dețineau în total 974 185 jugăre, avînd 32,67% din suprafața arabilă, pe cînd cele 5 355 de moșii aveau în stăpînire 38,01% din pămînturile arabile.

Deci, cîteva mii de familii ale grofilor dețineau 38% din suprafața arabilă a Ardealului. În același timp aproape un milion de [gospodării de] țărani dețineau numai 32%. Aceasta era dreptatea nobilimii maghiare, rezultatul politicii ei seculare de deposedare.

de o importanță covîrșitoare asupra pămîntului oglindea postulatul secular al ei:

„*Reforma agrară radicală.* Se va face conscrierea tuturor proprietăților, în special a proprietăților mari. În baza acestei conscrieri, desființînd fidei-comisiile și temeiul dreptului de a micșora după trebuință latifundiile, *i se va face posibil țăranului să-și creeze o proprietate (arător, pășune, pădure) cel puțin atît cît o poate munci el și familia lui. Principiul conducător al acestei politici agrare e pe de o parte promovarea nivelării sociale, pe de altă parte potențarea producțiunii*".*

Efectuarea reformei agrare a arătat că *principiul conducător* care era înscris în actul unirii a fost dat uitării. Nivelarea socială pe care o preconizează moțiunea în problema agrară n-a constituit nici un moment ținta guvernelor de după război. Și astăzi în cuprinsul Transilvaniei structura social-economică a statului denotă o inegalitate în deținerea pămîntului**.

Interesele superioare naționale și sociale cer ca *reforma agrară* să fie desăvîrșită. E de neadmis ca și astăzi țărănimea din Transilvania să fie nevoită să cerșească pămîntul de la grofi și magnați. Satisfăcînd interesele economice ale țărănimii din Ardeal, noi vom clădi astfel o stîncă de rezistență a revizionismului. Re-

---

* *Ion Clopoțel*, Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu Romînia, Cluj, 1926, pag. 122.

** Repartizarea proprietății agrare de după reformă, în Ardeal, în comparație cu alte regiuni ale țării.

	Gospodării cu mai puțin de 100 ha	%	Gospodării cu peste 100 ha	%
Vechiul Regat	7 293 148	91,5	697 851	8,5
Basarabia	3 829 731	93,9	325 619	6,1
Bucovina	478 000	92,0	42 000	8,0
Ardeal și Banat	6 288 302	84,5	1 153 010	15,5

(Datele sînt extrase din „Societatea de Mîine" anul V, nr. 1, martie 1928, pag. 93) [procentele sînt calculate de M. D. — *N. R.*].

Din aceste date reiese că în Ardeal proprietățile mari dețin un procent mai ridicat al exploatărilor agricole mari, decît în oricare altă regiune a țării. Dacă înainte de reforma agrară, proprietatea mare, cum am văzut, sub scutul guvernului din Budapesta avea 6 130 490 de jugăre de pămînt arabil, astăzi, după reforma agrară radicală, magnații maghiari — baza socială principală și inspiratoare a revizionismului maghiar din Budapesta — au reușit să păstreze încă aproape jumătate din proprietățile lor (ci dețin astăzi 1 153 010 hectare, ce face aproximativ 2 300 000 de jugăre).

Ziarele și revistele ne aduc cîteodată știri despre modul cum s-a efectuat reforma agrară în Ardeal. Un caz, din numeroase, reproducem aici:

vizioniștii de la Budapesta, prin o expropriere radicală a marii proprietăți agrare în Ardeal, ar pierde baza lor socială de susținere în Romînia — pe grofii și moșierii maghiari.

Masele populare maghiare nu sînt revizioniste. Ele doresc să trăiască în pace în cadrul statului romîn, cu populația romînă. Țărănimea romînă, cît și muncitorii, intelectualii romîni, înțeleg aceasta destul de bine. Încă în mijlocul secolului al XIX-lea, N. Bălcescu, marele democrat și apărător aprig al intereselor țărănești și naționale romîne, a trasat calea de urmat în politica națională din Transilvania. El a spus că: „Problemul de deslegat în Ardeal era și este, nu cum vor face Romînii, Ungurii, Sașii și Săcuii ca să rămînă numai ei singuri într-acea țară și să gonească pe celelalte popoare, ci *proclamînd dreptul comun sau egalitatea pentru indivizi și naționalități*, să caute mijlocul de a armonisa împreună ... Fără îndoială că numărul romînilor în Ardeal le asigură în orice caz o preponderență naturală și dreaptă în trebile țării și va preface oarecum Ardealul într-o țară romînească ... că o *naționalitate oricît de mică ar fi, trebuie respectată*, căci sfînt e dreptul ce are ea de a trăi în pămîntul ce ocupă" (sublinierile aparțin lui M. D. — *N. R.)**.

Cuvintele acestea adînc cugetate mai păstrează și astăzi întreaga lor valoare. Ele constituie un testament politic care asigură prosperitatea independenței naționale, prin conviețuirea armonioasă a națiunilor în cadrul Romîniei.

«În județul Bihor, plasa Marghita, au existat înaintea războiului domenii imense care aparțineau abației de Melk (Austria). Aceste domenii există și azi în comunele Marghita, Voevozi și Popești. Atunci aveau o întindere de 6 500 de jugăre de pămînt. iar după reforma agrară aceste domenii au rămas în întindere de 5 750 jugăre de pămînt. Prin urmare, din aceste latifundii n-au fost expropriate decît 750 jugăre de pămînt. Care e cauza? Aceste domenii au ajuns înaintea comisiei pentru expropriere în anul 1926, n-au fost însă expropriate decît 750 jugăre din 6 500. Comisia a găsit trei motive pentru care acest domeniu nu a fost expropriat conform legii: 1) Abația de Melk are ferme model; 2) ea susține mai multe instituții culturale și religioase în Germania și Austria; 3) Abația Melk are întreprinderi forestiere». „Lumea Nouă". octombrie 1936.

Diferite articole și alineate din legea agrară au salvat domeniile și silesc și astăzi ca țăranii să arendeze cu prețuri de speculă pămîntul de la Abație. Ele salvînd moșiile grofilor de expropriere, au dat nobilimii maghiare *baza financiară de a susține mișcarea revizionismului maghiar.* Banii storși din sudoarea țăranilor romîni iau calea Budapestei, și se folosesc de propagandă pentru destrămarea unității naționale a poporului romîn.

* *Nic. Bălcescu*, Istoria Romînilor sub Mihai Viteazul, pag. 551. [Vezi N. Bălcescu: Opere, vol. II, Editura Academiei R.P.R., București, 1953, pag. 262 — *N. R.*].

NOTELE EDITURII

[1] Astăzi satul Olpret în raionul Dej, regiunea Cluj. În documentele veacului al XV-lea îl întîlnim sub denumirea de Alpreth (vezi *E. Hurmuzaki, Documente privitoare la istoria Romînilor*, vol. I, partea II-a. Bucureşti, 1910, pag. 615).

[2] Azi satul Apatiu în raionul Dej, regiunea Cluj. În documentele referitoare la răscoala ţăranilor de la Bobîlna (1437—1438) se întîlneşte sub denumirea de Apathi (*E. Hurmuzaki*, op. cit., vol. I, partea II-a, pag. 624).

[3] În textul înţelegerii a doua, încheiată între ţăranii răsculaţi şi conducătorii castei feudalilor la 6 octombrie la Apatiu, nu mai figurează revendicarea de a restabili drepturile şi libertăţile ţărăneşti conform diplomei regelui Ştefan. Aci se vorbeşte despre trimiterea unei delegaţii la regele Sigismund, care să dispună despre drepturile şi îndatoririle ţăranilor. (*E. Hurmuzaki*, op. cit., vol. I, partea II-a, pag. 626).

[4] În perioada formării relaţiilor feudale şi a creerii statului feudal nu se poate vorbi de „unitate naţională". Naţiunea şi problema unităţii naţionale — aşa cum ne învaţă marxism-leninismul — au apărut în perioada descompunerii feudalismului şi a dezvoltării capitalismului. Secolele X—XI, la care se referă autorul, reprezintă perioada formării poporului maghiar în cadrul statului feudal nou apărut pe baza descompunerii comunei primitive, a dispariţiei triburilor şi a formării claselor.

[5] În lucrările istoricilor maghiari, apărute după 1945, s-a dovedit că teza despre introducerea, copierea şi transplantarea relaţiilor feudale în Ungaria din ţările apusene de către regele Ştefan este o teză greşită. Relaţiile feudale, atît în Ungaria cît şi în Transilvania, au apărut pe baza dezvoltării economice şi sociale interne. În organizarea statului feudal maghiar şi în înăbuşirea mişcărilor antifeudale dinastia arpadienilor a avut un ajutor efectiv din partea bisericii catolice şi a feudalilor din Europa apuseană, în special din partea feudalilor germani. Aceasta însă nu înseamnă că apariţia relaţiilor feudale în Ungaria şi Transilvania a fost determinată de influenţa germană.

[6] Izvoarele publicate de Academia R.P.R. referitoare la istoria Transilvaniei infirmă această părere. Într-un document din anul 1075 se vorbeşte despre ţărani liberi şi slugi (servi) care în egală măsură sînt obligaţi a servi cu dijmă bisericii catolice. În afară de dijmă, slugile sînt obligate a-i presta stăpînului feudal (mănăstirii) diferite munci şi să-i predea diverse

produse (vezi Documente privind istoria Romîniei, veacul XI, XII și XII, C. Transilvania, vol. I, (1075—1250), Ed. Acad. R.P.R., 1951, pag. 1—2).

[7] Renumit cronicar maghiar din secolul al XIII-lea, care în apendicele al doilea la cronica sa a dat un tablou interesant despre situația „săracilor".

[8] Numărul sclavilor (servientes, servi) din Transilvania în secolele XI—XII era într-adevăr mare; dar ei nu erau singurii țărani dependenți care prestau munci agricole și care erau supuși unor obligații feudale (vezi și nota 6).

[9] Năvălirea tătarilor din anii 1241—1242 a avut un rol însemnat în ruinarea gospodăriilor țărănești din Transilvania, dar este exagerat a crede că ea a jucat un rol covîrșitor în pierderea independenței economice și a libertății țăranilor și în apariția marii proprietăți feudale asupra pămîntului. Deposedarea țărănimii transilvănene de proprietatea asupra pămîntului a început cu mult înainte de năvălirea tătarilor și nu s-a terminat după această năvălire.

[10] E vorba de arenda feudală (Vezi *B. F. Porșnev*. Studii de economie politică a feudalismului, Ed. Științifică 1957, p. 29).

[11] Țăranul în evul mediu nu era „muncitor liber". Dreptul de liberă strămutare încă nu însemna o independență politico-juridică, cu atît mai mult economică. Proprietatea feudală și dreptul de imunitate a stăpînului feudal puneau pe țărani în situație de dependență economică și juridică.

[12] Sesiune — delniță (corect, sesie), un lot de pămînt arabil la care aparțineau anumite drepturi de folosire a pădurii, pășunii etc. După unele presupuneri delnița în Transilvania medievală avea în jurul a 15—20 ha.

[13] De fapt este vorba de nona, a noua parte a produselor gospodăriei țărănești, care trebuia să fie dată stăpînului feudal. Ca măsură generală, în Ungaria, nona a fost introdusă după hotărîrea dietei din 1351. În Transilvania nouă a fost introdusă pe la sfîrșitul veacului al XIV-lea dar nu în toate regiunile Transilvaniei.

[14] Ceata cavalerilor sau ostașilor cu care fiecare stăpîn feudal se prezenta la oastea regală. Din aceste banderii era formată în secolul al XIV-lea și în prima jumătate a secolului al XV-lea armata feudală în Ungaria. Acest sistem de organizare a armatei feudale a fost introdus în Ungaria de Carol Robert, regele Ungariei.

[15] Teragiu (terragium), obligație bănească a țăranilor dependenți. În a doua jumătate a secolului al XIV-lea teragiu este identic cu censul. Suma teragiului era în a doua jumătate a secolului al XIV-lea în Transilvania în jurul a 80—100 dinari (vezi și notele: 19 și 26).

[16] Pe la sfîrșitul secolului al XIII-lea se începe îngrădirea dreptului de strămutare liberă a țăranilor dependenți din Transilvania. Acest proces se intensifică în cursul veacului al XIV-lea, însă nu se poate afirma că lichidarea dreptului de strămutare liberă a țăranilor în acest veac a fost desăvîrșită. Lupta dintre clasa feudalilor și țărani în jurul dreptului de strămutare liberă a continuat și în veacul al XV-lea. Una din revendicările țăranilor răsculați în 1437—38 din Transilvania a fost dreptul de strămutare liberă a lor. Juridic, cu unele îngrădiri, iobagii din Transilvania au păstrat dreptul de strămutare liberă pînă la înăbușirea răscoalei sub conducerea lui Gh. Doja din anul 1514.

[17] Cercetări ulterioare și necunoscute cînd a fost elaborată lucrarea au dovedit că maghiarii își însușiseră agricultura încă pe cînd trăiau în Atelcuz.

[18] Centre orășenești au apărut însă în Transilvania nu numai pe teritoriile ocupate de coloniștii germani. Apariția aceasta a fost rezultatul unui proces de dezvoltare economico-socială internă. Deci colonizarea germană

care a avut loc spre sfîrșitul veacului al XII-lea în Transilvania și în alte țări din Europa centrală și răsăriteană (Polonia, Cehia), n-a jucat un rol determinant în apariția orașelor și relațiilor marfă-bani. Teoria rolului covîrșitor a colonizării germane în apariția și dezvoltarea orașelor în Transilvania și în alte țări, ca Polonia și Cehia, a fost lansată de vechea istoriografie germană. Această teorie a fost preluată și propagată atît de către istoriografia polonă, cehă, maghiară, cît și de către cea romînă. Vezi aceste teorii și combaterea lor în lucrarea lui Șt. Pascu „Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea" (pag. 41—53).

[19] Censul a apărut în Transilvania nu ca „o răscumpărare a serviciilor" ci ca o formă a rentei feudale în bani. Suma care trebuia să fie plătită drept cens, de către țăran, s-a mărit continuu; astfel în preajma răscoalei țărănești din 1437—38 censul reprezenta o sumă de peste un florin.

[20] Este vorba de dieta țării, la care participau clerul superior și marea nobilime. la început, apoi, mai tîrziu s-au adăugat mica nobilime și reprezentanții orașelor.

[21] Zeciuiala (dijma) era percepută de la țărani, orașele aflătoare sub stăpînire feudală și mica nobilime. Deci nu toate clasele sociale erau supuse a plăti dijma. După hotărîrea sinodului din Constanța din 1414 mica nobilime din Transilvania, Ungaria și Polonia, a fost eliberată de plata dijmei. Episcopul Transilvaniei însă n-a respectat hotărîrea sinodului sus-amintit și a folosit toate mijloacele pentru stoarcerea dijmei și de la mica nobilime. Aceasta a fost una din cauzele care a dus la participarea acestei pături sociale la răscoala țărănească din 1437—1438, în prima ei etapă, cînd lupta se ducea împotriva episcopului și a strîngerii dijmei episcopale. Mica nobilime din Transilvania a fost eliberată efectiv de plata dijmei în timpul răscoalei țărănești. eliberare care a fost sancționată de dieta Ungariei în 1439.

[22] În documetele referitoare la istoria Transilvaniei în secolele XI, XII și XIII nu există o consecvență în ceea ce privește folosirea termenului de iobag. Acest termen este folosit în perioada amintită pentru marii dregători ai regelui (vezi Documente privind istoria Romîniei, veacul XI, XII și XII C. Transilvania, vol. I, pag. 17, 165, 191, 265, 266 și 269). În același timp termenul de iobag înseamnă oameni dependenți, supușii stăpînului feudal (ibidem, pag. 6, 74, 94, 104, 122, 123 și 307). Se mai întîlnește încă în documentele secolelor amintite termenul de „iobagiones castri" (iobagi de cetate), care desemna o categorie privilegiată militară. „Iobagiones castri" fiind legați de o anumită cetate aveau la început numai obligații militare (ibidem, pag. 44, 49, 54 și nota 3, 57, 60, 65, 69, 70, 93, 99, 113 etc.). Începînd de la jumătatea secolului al XIII-lea termenul de iobag este folosit tot mai frecvent pentru desemnarea țăranului dependent. De la sfîrșitul veacului al XIV-lea acest termen se folosește aproape exclusiv pentru țăranii dependenți supuși unor obligații feudale.

[23] Bula de Aur fixa privilegiile nobilimii; ea a fost edictată de rege în anul 1222.

[24] Acău (akó), măsură de capacitate cu care se măsurau vinul sau grînele. Numele acestei măsuri a trecut și asupra unor obligații, termenul de acău însemnînd deci și anumită obligație.

[25] Szentlászló și Keresztúr — localități în R. P. Ungară. După un document din 1369 țăranii din această localitate plăteau în afară de cei 80 de dinari pentru taxa domniei (terragium) încă 60 de dinari pentru dreptul de mînă moartă a mănăstirii (vezi *Székely Gy.*, Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon a 14. században. — Studii referitoare la istoria țărănimii din Ungaria în sec. al XIV-lea. Budapesta. 1953. pag. 292).

[26] Taxa domniei (úrbér), obligație bănească a țăranilor dependenți. În documentele transilvănene din secolul al XIV-lea se întîlnește sub denumirea de census, terragium. Identitatea acestor obligații bănești este indicată și de documentele autentice în care acești termeni sînt folosiți ca sinonimi (census sau terragium). Mályusz E. Zsigmondkori Oklevéltár. vol. I. (Culegere de documente din perioada lui Sigismund, Budapesta, 1951, nr. 4524 și 3332). Suma censului sau a teragiului era stabilită în funcție de mărimea delniței.

[27] În Transilvania, ca și în Ungaria, în secolele XI—XII, nu se poate vorbi de o perioadă de tranziție în sensul de trecere de la sclavagism la feudalism. De asemenea, nu se poate vorbi de coexistența acestor două formațiuni social-economice. Perioada aceasta este o perioadă a dezvoltării relațiilor feudale. Deși mai existau unele elemente ale sclaviei patriarhale în sînul relațiilor feudale, acestea nu constituiau însă o formațiune social-economică deosebită de cea feudală. Robii (sclavii) din Transilvania, în secolele XI și XII, erau o categorie a țăranilor dependenți în majoritatea lor înzestrați cu delnițe, avînd o serie de obligații feudale față de stăpînul lor. Ei nu formau deci o clasă separată, deosebită de clasa țărănimii dependente.

[28] E vorba de sclavii pe care ungurii îi luau în timpul incursiunilor ce le făceau în țările apusene.

[29] Teoria rolului covîrșitor al descălicării în formarea principatelor, Moldova și Țara Românească, este o teorie depășită de istoriografia română actuală. Condițiile social-economice interne au fost factorii determinanți în formarea acestor principate ca state feudale de sine stătătoare.

[30] Acumularea primitivă, cum arată Marx, are aspecte diferite și se produce în epoci diferite. În răsăritul Europei condițiile pentru procesul de acumulare primitivă apar foarte tîrziu în comparație cu țările apusene. Apariția relațiilor capitaliste în Ungaria a fost împiedicată de stăpînirea austriacă ce începe în sec. XVI (cf. *P. Zs. Pach*, Despre particularitățile acumulării primitive a capitalului în Ungaria, Voprosîi Istorii nr. 2/1955, pag. 106—128, trad. rom.).

[31] Șt. Zeletin dă o explicație psihologică care nu lămurește adevărata cauză a răscoalelor țărănești. Istoria burgheză și sociologia burgheză abundă în asemenea explicații.

[32] Nu numai „așezămintele de stat" dar însăși orînduirea feudală a fost slăbită de aceste mișcări țărănești.

[33] Nu a existat un conducător cu numele Jacques. Numele de Jacques era un nume de dispreț, în sens de „nătîng" ce-l dădeau atunci nobilii tuturor țăranilor.

[34] Cauzele răscoalei din Anglia, din 1381, sînt mai multe. În sec. XIV se răspîndește acolo munca salariată în agricultură. Ciuma din 1349, datorită victimelor omenești ce a făcut, a determinat scumpirea brațelor de muncă și necesitatea edictării unei legi care a fixat un maximum de salariu pe care-l puteau pretinde lucrătorii. În același timp. războiul de 100 ani ce-l purta Anglia atunci necesita cheltuieli care se acopereau cu dări apăsătoare. De aceea țăranii au pornit răscoala (din 1381) contra statului feudal și împotriva exploatării lor de către proprietarii de pămînt (vezi *R. H. Hilton* și *H. Fajon*, The English Resing of 1381, în trad. germ. 1953).

[35] Mișcarea de care vorbește autorul e mai tîrzie. în secolul al XVII-lea. Paralel cu mișcarea lui W. Tyler din 1381 a existat încă mai înainte o vie propagandă în mijlocul țărănimii împotriva bisericii exploatatoare, propagandă dusă de predicatorii populari numiți Lollarzi.

[36] Nu e vorba de o cucerire. Țăranii au intrat în Londra ajutați de sărăcimea orașului, care a refuzat să le închidă porțile orașului.

[37] E vorba de comiții Lentik și Hermann cărora voievodul Ardealului, Laurențiu, le-a dat în 1243 niște pămînturi stăpînite anterior de iobagi.

[38] Data acestei scrisori (1437) e greșită, și ea a fost rectificată cînd s-a reeditat după originalul aflător în Arhivele Statului la Sibiu (U. II. 79), cf. *Zimmerman, Weiner, Müller, Gündisch,* Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen, vol. IV, Sibiu, 1939, pag. 34—35. Răscoala lui Ioan Kardos a avut loc la 1417 și nu cum apare la autor în 1437. Cf. și *Șt. Pascu,* Răscoalele țărănești din Transilvania în epoca voievodatului, Cluj 1947, pag. 73.

[39] Nu este cunoscut astăzi nici un document care ar dovedi faptul că orașul Cluj în tot timpul răscoalei țărănești de la Bobîlna ar fi fost sub stăpînirea răsculaților. În schimb dintr-o scrisoare datată la 10 ianuarie 1438, a abatelui din Cluj-Mănăștur, este cunoscut faptul că orașul Cluj a fost ocupat de răsculați sub conducerea lui Paul cel Mare care, după bătălia de la Cluj-Mănăștur unde a căzut Anton cel Mare și au fost prinși alți 9 conducători ai răscoalei, a devenit conducătorul răscoalei. Bătălia de la Cluj-Mănăștur a avut loc pe la începutul lui decembrie 1437, nici într-un caz mai înainte. Orașul Cluj a fost ocupat de răsculați pe la sfîrșitul sau, în cel mai bun caz, pe la mijlocul lunii decembrie 1437 și a fost stăpînit de ei pînă la începutul lunii februarie 1438.

[40] Autorul n-a observat grafia textului în mod exact și de aceea n-a observat nici că de fapt, A. Treb. Laurianu înserează două persoane diferite: *Martinu* și *Antoniu Magnu* (loc. cit.) — *N. R.*

[41] Problema conducătorilor răscoalei țărănești de la Bobîlna a ocupat un loc de seamă în cercetările istorice asupra acestei mișcări. Autorul (C. Daiciuc—Dăscălescu) e de partea acelora care atribuie un rol important în mișcare elementelor orășenești, meseriașilor. O cercetare mai amănunțită și critică duce la concluzia că forța motrice a fost țărănimea, fără să se nege faptul că și elementul orășenesc a jucat un rol destul de însemnat în această răscoală, mai ales la cucerirea Clujului.

[42] Între cei desemnați pentru ducerea tratativelor cu reprezentanții armatei feudalilor în vederea încheierii înțelegerii de la 6 iulie și 6 oct. 1437 nu se pomenesc meseriași. Doar în textul primei înțelegeri sînt enumerați Ladislau Biro, Vincențiu Jude și Ladislau Bana iobagi ai nobililor Ioan Bani de Marath și Antoniu Desideriu de Loșontz din satele Olpret și Bogata ungurească *(E. Hurmuzaki,* Documente, vol. I, partea II-a, pag. 615).

Pentru ducerea tratativelor cu nobilimea după ciocnirea armată din apropiere de Apatiu, au fost însărcinați din partea țăranilor Mihail Romînul de Wyragosberk (căpitan), Benedictu Gazda din Dioș și un alt Mihail din Ceh, toți țărani. Este adevărat că printre semnatarii primei și a celei de a doua înțelegeri au fost și meseriași, ca meșterul Ioan din Cluj și un oarecare Valentin Fierar (Faber) din Uifalău.

[43] Este vorba de prima înțelegere dintre țărani și nobilime.

[44] Zeciuiala sau dijma se strîngea în raport cu recolta. Înainte de răscoală țăranii plăteau drept dijmă 12 dinari la recolta de o cruce (25—30 snopi). Pentru recolta medie de 20 de cruci țăranii plăteau 240 de dinari, adică 2 florini și 40 de dinari. Plata de 1 florin pentru o recoltă de 20 de cruci stabilită în prima înțelegere reprezenta o reducere simțitoare a dijmei.

[45] Se subînțelege desființarea „nonei", introdusă în Transilvania pe la sfîrșitul secolului al XIV-lea. Nona se strîngea în bani sau în natură, ea reprezentînd a noua parte din recolta gospodăriei țărănești.

[46] Înainte, din avutul mobil al iobagului mort, stăpînul feudal avea dreptul a lua o vită de 3 ani.

[47] Este vorba nu de o dare anuală către stat, ci de censul (teragiu) anual pe care iobagul îl plătea stăpînului său feudal. În textul înțelegerii această sumă se stabilește la 10 și nu la 1 dinar. Suma de 10 dinari reprezenta o reducere serioasă a censului care înainte de răscoală se strîngea anual în sumă de 160—180 de dinari.

[48] Este foarte puțin posibilă presupunerea lui I. R. Șirianu, acceptată de autor, conform căreia mica nobilime ar fi fost inițiatoarea revendicării constînd în convocarea anuală a reprezentanților obștiilor țărănești la adunare pe dealul Bobîlna. Această convocare anuală avea ca scop supravegherea respectării înțelegerii ce se făcuse. Cît privește revendicarea ei, ea lovea direct în interesele clasei feudalilor, inclusiv în interesele micii nobilimi. De altfel, este cunoscut faptul că după formularea acestei revendicări, mica nobilime a părăsit tabăra răsculaților nemaisusținînd răscoala.

[49] De fapt au căutat să tragă foloase de pe urma dezvoltării orașelor.

[50] Aceasta se petrece de fapt încă înainte de ocuparea Transilvaniei de către unguri.

[51] Catolicizarea nobilimii romîne nu s-a făcut în masă ci treptat, ca efect al oportunismului acestei clase.

[52] Vezi nota 18.

[53] În veacurile XIV și XV în Transilvania nu putem vorbi încă de o dezvoltare capitalistă sau chiar a elementelor capitaliste. Acest răstimp este o perioadă de înflorire a micii producții de mărfuri în orașele transilvănene, o perioadă de organizare pur feudală a meșteșugurilor în bresle. Cu atît mai puțin poate fi vorba de proletariat și burghezie în naștere.

[54] Vezi notele: 41, 42.

[55] A doua înțelegere, din toate punctele de vedere, este mult mai nefavorabilă țărănimii. Ea nu mai prevede reducerea sumei de plată pentru dijmă, nu se amintește în ea lichidarea nonei, a dijmei din porci și albinărit. Suma censului este stabilită în a doua înțelegere la 1 florin anual pe cînd în prima înțelegere ea se ridica doar la 10 dinari. În a doua înțelegere nu mai este prevăzut dreptul țăranilor de a se aduna anual pe dealul Bobîlna, pentru supravegherea respectării condițiilor din înțelegere. Drepturile juridice ale stăpînilor feudali asupra iobagilor au crescut și dreptul de strămutare este îngrădit de o serie de restricții. În felul acesta înțelegerea a doua înlătura condițiile fixate în prima înțelegere.

[56] Întrucît în toată perioada răscoalei armate din aprilie 1437 pînă la ocuparea Clujului (începutul lui februarie 1438), vedem în acțiune aceeași armată țărănească, condusă de Anton cel Mare și Paul cel Mare, nu se poate vorbi de reizbucnirea răscoalei în octombrie—decembrie 1437. După datele existente, armata țărănească nu s-a dizolvat în urma bătăliei de la Apatiu. Ea a acționat pe Valea Someșului apropiindu-se de Cluj-Mănăștur și orașul Cluj. Deci nu poate fi vorba de o reizbucnire a răscoalei în faza a treia.

[57] Nu e vorba de revoluție ci de ultimele pîlpîiri ale răscoalei.

[58] Clujul a fost ocupat de țărani înainte de ocuparea Aiudului. După bătălia de la Cluj-Mănăștur armata țărănească s-a împărțit în două. Grosul țăranilor s-a retras în orașul Cluj, iar cealaltă parte s-a retras spre Aiud unde a fost distrusă de feudali pe la 15 decembrie 1437.

[59] Vezi notele 41. 42.

[60] Vezi nota 58.

[61] Răscoala de la Bobîlna a avut un caracter antifeudal: ea nu punea problema desființării relațiilor feudale. a lichidării marilor proprietăți feudale și a rentei feudale. Țăranii luptau numai pentru ușurarea situației lor social-economice. politice și juridice. În acea perioadă încă nu s-au copt condițiile pentru apariția revendicărilor care să aibă ca rezultat lichidarea

feudalismului. Revendicările țărănești, revendicări care prevedeau micșorarea obligațiilor țăranilor față de feudali și nu lichidarea lor, au fost îndreptate obiectiv spre lărgirea micii producții de mărfuri care putea după o oarecare creștere să creeze unele condiții pentru dezvoltarea capitalismului în Transilvania.

Neexistînd încă elemente care duc la dezvoltarea capitalismului, răscoala antifeudală din 1437—38 nu are elementele revoluției burgheze democratice, cum pretinde autorul. Comparația cu Germania și referirea la Engels nu este justificată, deoarece Germania din punct de vedere economic în sec. XVI era una din țările cele mai dezvoltate ale Europei. După cum s-a mai arătat mai sus, meseriașii din orașele Transilvaniei nu au avut rolul conducător în răscoala de la 1437—38. Ținînd seama de toate acestea, nici comparația cu revoluția burgheză din Anglia nu poate fi făcută. Răscoala din Transilvania este o răscoală țărănească și nu suferă comparație cu cele două revoluții burgheze.

[62] Vezi nota 30.

[63] Meseriașii erau mici producători de mărfuri grupați la orașe în bresle. Ei aveau toate uneltele de producție în proprietatea lor. Deci în nici un caz nu pot fi numiți „muncitori", cu atît mai puțin puteau forma meseriașii „clasa muncitorimii".

CUPRINSUL

Introducere la: M. Diaciuc—Dăscălescu, Răscoala iobagilor de la Bobîlna 5

Prefață 17

I. Înrăutățirea stării țărănimii din Ardeal sub influența stăpînirii feudale maghiare 27

II. Iobagizarea întregii țărănimi din Ardeal în decursul veacului al XIV-lea 42

III. Frămîntările sociale din Ardeal în decursul veacurilor XII—XIII. 53

IV. Luptele iobagilor din Ardeal în veacul al XIV-lea, premergătoare răscoalei generale din 1437—38. Influența husitismului asupra țărănimii din Transilvania 66

V. Izbucnirea răscoalei iobagilor din Ardeal în primăvara anului 1437. 85

VI. Lupta de la Alparet și înfrîngerea nobilimii. Contractul de pace de la muntele Bobîlna 97

VII. Forțele sociale în luptă, în prima perioadă a mișcării din anul 1437. 112

VIII. Regruparea forțelor sociale în procesul mișcării din vara anului 1437 128

IX. Faza a doua a mișcării. A doua înfrîngere a nobilimii în lupta de la Apati și încheierea convenției de la 6 octombrie 135

X. Faza a treia a mișcării țărănești și finalul ei. Uniunea nobilimii de la Turda 143

XI. Caracterul social-economic și național al mișcării țărănești din 1437 154

XII. Încheiere 161

Notele editurii 171

Redactor de carte: Virgil Ionescu
Tehnoredactor: Carol Papp
Corector: Gizela Bors

Dat la cules: 6. XII. 1957. Bun de tipar: 23. XII. 1957. Tiraj. 2.500+150. expl. Hîrtie: semivelină de 65 g/mp. Format. 61×86/16. Coli editoriale: 12,05. Coli tipar: 11,250. A.: 04454. Pentru bibliotecile mari indicele de clasificare: 9(398.2). Pentru bibliotecile mici: 9.

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică Cluj str. Brassai 5-7. R.P.R. — 9648/1957

E.: 4454.